

Pekka Lith

Käsityöyrittäjyys Suomessa 2000-luvulla

Yritykset ja alan keskeiset kehityslinjat

KTM Julkaisuja
10/2005
Elinkeino-osasto



KAUPPA- JA TEOLLISUUSMINISTERIÖ

Käyntiosoite

Aleksanterinkatu 4
00170 HELSINKI

Postiosoite

PL 32
00023 VALTIONEUVOSTO

Puhelin (09) 16001
Telekopio (09) 1606 3666

Julkaisusarjan nimi ja tunnus

KTM Julkaisuja
10/2005

Tekijät (toimielimestä: nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith Pekka Lith		Julkaisu-aika Toukokuu 2005
		Toimeksiantaja(t) Kauppa- ja teollisuusministeriö
		Toimielimen asettamispäivä
Julkaisun nimi Käsityöyrittäjyys Suomessa 2000-luvulla		
Tiivistelmä Kauppa- ja teollisuusministeriön käsityöyrityksiä koskeva toimialaselvitys antaa yleiskuvan käsityöyrittäjyyden ilmenemis- muodoista, yritysraakenteesta ja kehitystrendeistä. Kuvauksen kohteena ovat myös toimialan kasvuyrittäjyys, yritysten taloudel- linen menestys 2000-luvulla, keskeiset markkinat ja yritystoiminnan kehittämistarpeet. Suomessa toimi vuonna 2003 arviolta 9 000–10 000 käsityöyritystä, jotka työllistivät suoraan lähes 14 000 työntekijää. Välilli- set työllisyysvaikutukset mukaan lukien käsityötoimialat työllistävät noin 21 000 henkeä. Käsityöyrityksiä ovat kaikki ne mää- rätyillä toimialoilla toimivat alle 10 työntekijän yritykset, jotka valmistavat konkreettisia tuotteita käsin ja käsin ohjattuja ko- neita apuna käyttäen tai tuottavat näiden tuotteiden korjauspalveluja. Käsityöyritysten määrä, henkilöstö ja liikevaihto ovat kasvaneet meillä hitaasti 1990-luvun puolesta välistä lukien. Käsityöyri- tykset ajautuvat harvoin kasvu-uralle, vaan ne jäävät pieniksi toiminimimuotoisiksi yrityksiksi, jotka työllistävät useimmiten vain yrittäjän itsensä. Tosin myös suurissa yrityksissä voi olla käsityön luonteista toimintaa, mikä nostaa toimialan työllisyys- vaikutuksia kansantaloudessa. Käsityöyrittäjyyden kehittäminen olisi Suomelle tärkeä haaste. Käsityöelinkeinojen osuus tuotannosta ja työllisyydestä on alen- tunut meillä jatkuvasti johtuen mm. sarjatuotantoon perustuvan halpatuotannon kasvusta. Vaaravyöhykkeessä ovat olleet perinteis- istä käsityöaloista erityisesti tekstiilien, vaatteiden ja nahkatuotteiden valmistus. Käsityötoimialojen välillä on kuitenkin suuria eroja. Maastamme löytyy käsityöaloja, jotka ovat onnistuneet lisäämään liike- vaihtoaan ja henkilöstöään, ja joissa hinta ei ole ratkaiseva kilpailutekijä vaan korkea osaaminen, huippulaatu ja yksilöllisyys. Näihin kuuluvat mm. veneiden, urheiluvälineiden taikka soitinten valmistus. Kasvupotentiaalia omaaville käsityötoimialoille on luonteenomaista, että niiden markkinat ovat maailmanlaajuiset mutta niihin ei kuitenkaan liity välitöntä pelkoa tuotannon siirtymisestä halvemman kustannustason maihin kuten sarjatuotannossa on asian laita. Käsityötoimialoilla tuotteiden markkinointia pidetään yleisesti keskeisimpänä kehittämisen kohteena. Lisäksi yrittäjiä kiinnos- tavat erityisesti vientiin liittyvät kehityshankkeet, sillä pienen yrityksen voimavaroilla on vaikea yksin evaluoida vientimarkki- noita taikka aloittaa vientitoimintaa. Tuotekehityksellä on tärkeä sijansa käsityöyrityksen menestyksessä. Tuotekehitys on monelle käsityöyritykselle enemmän tai vähemmän jatkuva kehitysprosessi, jossa muokataan vanhoja tuotteita ja tuodaan uusia tuotteita markkinoille. Tuotekehitys voi tapahtua myös asiakkaiden toivomuksesta tai yhteistyössä asiakkaan kanssa etenkin yksilöllisesti räätälöidyissä tuotteissa. Kauppa- ja teollisuusministeriön yhteyshenkilö: kehittämisspällikkö Sirpa Alitalo, (09) 1606 3680		
Asiasanat käsityötoimiala, yritys, yrittäjä, markkinat		
ISSN 1459-9376		ISBN 951-739-870-0
Kokonaissivumäärä 91	Kieli Suomi	Hinta 17 €
Julkaisija Kauppa- ja teollisuusministeriö	Kustantaja Edita Publishing Oy	

Alkusanat

Käsillä olevan selvityksen tarkoituksena on tuottaa kauppa- ja teollisuusministeriölle yritys- ja elinkeinopolitiikan valmistelun tueksi käsityötoimialan yrityksiä ja yrittäjiä käsittelevä analyysi koskien yritysten määrää ja rakennetta, toiminnan laajuutta ja sijaintia, käsityöyritysten menestystä ja kasvua, markkinoita, kehittämistarpeita ja lähiajan suhdannenäkymiä.

Käsityötoimialan erityispiirteisiin kuuluu, että se on monitoimialaista kattaen mm. kultasepän tuotteiden valmistusta, keraamisten kotitalousesineiden tekoa, veneiden valmistusta ja korjausta taikka soitinten valmistusta. Käsityöyrittäjyys on myös varsin pienyritysvaltaista. Pääosa käsityöläisistä työllistyy ammatinharjoittajina tai yhden ja kahden työntekijän yrityksissä.

Käsityötoimialan yrityksiin liitetään harvoin yrityksen kasvun ja globaalien markkinoiden mielikuvia, sillä markkinat ovat useimmiten suppeat ja tuotteiden kysyntä on kausi- ja sesonkiluonteista. Yrittäjyys voi olla osa-aikaista ja käsityöammattilaiset eivät välttämättä aina miellä itseään yrittäjiksi vaan ammattitaitonsa mukaan suutareiksi, ompelijoiksi ja kirvesmiehiksi.

Selvityksessä lähdetään liikkeelle käsityötoimialojen määrittelystä, jonka jälkeen kuvataan yritystoiminnan rakennetta toimialoittain, kokoluokittain ja sukupuolen mukaisen jaon perusteella. Tässä peruslähteenä on käytetty Tilastokeskuksen yritysrekisteriä. Tarkempia yritysten profiilitietoja on saatu vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneita yrityksiä koskevan aineiston pohjalta.

Seuraavaksi tarkastellaan käsityötoimialojen kasvuyrittäjyyttä koskien vuosina 1996–99 aloittaneita yrityksiä sekä kuvataan yrittäjien toimintatapoja markkinoinnin ja myynnin alueella yrityshaastattelujen pohjalta. Sitten tutkitaan yritysten taloudellista menestystä 2000-luvulla. Lopuksi tarkastellaan käsityötoimialan kehittämistarpeita ja alan yrityksille tarjottuja tuki- ja kehittämispalveluja ja rahoitustukea.

Raporttiin on liitetty Marketta Luutosen artikkeli, jossa pohditaan sitä, miten määritellä käsityöyritykset ja mitkä ammatit kuuluvat käsityöammatteihin. Tarkastelu nojaa tämän tutkimuksen lisäksi raporttiin Käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2004 ja aiempaan tutkimukseen. Artikkelin tarkoituksena on avata käsityötoimialan rajauksia ja esittää näkökulmia toimialan kehittämiseen.

Selvityksen on laatinut tutkija Pekka Lith (Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith). Yrityshaastatteluista on vastannut konsultti Joakim Lönnroth (M-Value Oy). Selvitystyötä on ohjannut työryhmä, jonka jäseniä ovat olleet kauppa- ja teollisuusministeriöstä kehittämispäällikkö Sirpa Alitalo ja erikoistutkija Kai Karsma sekä dosentti Marketta Luutonen, toiminnanjohtaja Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry:stä.

Kauppa- ja teollisuusministeriö
Elinkeino-osasto

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Sisällysluettelo	7
1 Toimialan kuvaus ja määritelmä	9
2 Yritystoiminnan rakenne ja yritysten perustaminen . . .	13
2.1 Käsityöyritykset Suomessa	13
2.2 Uudet yritykset, yritysmuoto ja yrittäjän sukupuoli	15
2.3 Yritysten henkilöstö, kokoluokka ja liikevaihto	24
3 Kasvuyrittäjäisyys	28
3.1 Yrityksen kasvun ilmenemismuodot	28
3.2 Käsityötoimialan kasvuyritykset	29
4 Käsityöyritysten markkinat ja toimintatava	33
4.1 Keskeiset markkinat.	33
4.2 Alihankinta ja yritysten välinen yhteistyö	35
4.3 Myynti- ja markkinointikanavat	36
4.4 Vientitoiminta	37
5 Yritysten taloudellinen asema ja suhdannekehitys	40
5.1 Myynnin kehitys 2000-luvulla	40
5.2 Yritysten kannattavuus, tuottavuus ja rahoitusasema.	41
5.3 Verovelat ja riskiyritykset.	46
5.4 Lähiajan suhdannenäkymät	49

6 Käsiyöyritysten kehittäminen	51
6.1 Tärkeimmät kehittämistarpeet	51
6.2 Tuotekehitys ja arvot	52
6.3 Yritysneuvonta ja -tukipalvelut, kehityshankkeet	53
6.4 Yritystuet	55
Yhteenveto	59
Toimialan Swot-analyysi	62
Lähteet	63
Liite 1 Perusaineistojen kuvauksia	64
Liite 2 Käsiyöyritykset toimialoittain	67
Käsin tehty mahdollisuus: (artikkeli, toimittanut dosentti, toiminnanjohtaja Marketta Luutonen)	69

1 Toimialan kuvaus ja määritelmä

Tässä selvityksessä käsityötoimialoiksi määritellyt toimialat työllistävät maassamme yksityisellä sektorilla yli 60 prosenttia tyypillisissä käsityöammateissa toimivista työllisistä, jos rakennusalan ammattilaisia (kirvesmiehet jne.) ei oteta huomioon.

Varsinaisia käsityöyrityksiä ovat puolestaan ne käsityötoimialoja edustavilla toimialoilla toimivat yritykset, joiden henkilöstö on yrittäjät mukaan lukien alle 10 henkeä.

Suomessa käsite "käsityö" on merkinnyt lähinnä erilaisten esineiden ja tuotteiden suunnittelua ja valmistusta, tekijöiden "taiteellisuutta ja luovuutta" painottaen.¹ "Käsityöyritykset" on määritelty edelleen yrityksiksi, jotka valmistavat muotoiltuja tuotteita käsityönä tai käsin ohjattuja koneita apuna käyttäen.² Pääosa käsityöyritysten valmistamista tuotteista on yksittäiskappaleita tai pienimuotoista sarjatuotantoa. Käsityöyritysten valmistamat tuotteet ovat usein käyttöesineitä sisustukseen (huonekalut, tekstiilit), kotitaloustarvikkeita, vaatteita tai jalkineita.

Käsityöyrityksen lähtökohtana on usein yrittäjän oma ammatillinen osaaminen ja tuoteidea. Kaikki itsenäiset käsityön ammattilaiset eivät kuitenkaan miellä itseään varsinaisesti yrittäjiksi vaan esimerkiksi taiteilijoiksi. Yritys tai oman toiminnan yhtiöittäminen on vain väline toteuttaa haluttu tuoteidea ja kanavoida toiminnasta aiheutuneet tulot ja menot. Pääosa käsityöyrittäjistä lienee yksinyrittäjiä, joilla ei ole palkattua työvoimaa. Oman yrityksensä piirissä käsityöyrittäjällä on monta roolia: suunnittelija, valmistaja, markkinoija ja talouspäällikkö.

Paitsi näkyviä tuotteita tuottavat käsityöyritykset myös käsityötuotteisiin liittyviä korjaus- ja koulutuspalveluja. Käsityön ja käsityöyrittäjyyden ulottaminen laajemmin palveluhyödykkeisiin voi aiheuttaa silti ongelmia, vaikka palvelut tuotetaisiinkin käsityönä. Esimerkkinä voidaan mainita parturit ja kampaamot taikka teollisten tuotteiden muotoilu- ja suunnittelupalveluja tuottavat yritykset. Käsitteet voivat myös vaihdella maittain, sillä Keski- ja Etelä-Euroopassa käsityötyönimikkeen alle luetaan usein parturit, kampaajat ja kosmetologit.

Tässä selvityksessä käsityöyrityksiä ovat näkyviä käsityötyyppisiä tuotteita valmistavat tai niiden korjauspalveluja tuottavat alle kymmenen hengen yritykset,

1 Johsson, Raoul ja Äyväri, Anne: Menestyvä käsityöyrittäjä -tutkimus, Käsi- ja taideteollisuusliitto ry, 1998.

2 Luutonen, Marketta ja Äyväri, Anne: Käsin tehty tulevaisuus. Näkökulmia naisyrittäjyyteen, Sitran raportteja 24, 2002.

jotka toimivat määrätyillä virallisen toimialaluokituksen (Nace 2002) toimialoilla.³ Luokittelumuuttujana on käytetty virallista toimialaluokitusta, koska sitä hyödynnetään lähes kaikissa tuotantoa, työllisyyttä ja yrityksiä kuvaavissa koti- ja kansainvälisissä tilastoissa. Kuitenkin yksityiskohtaisten käsityötoimialojen valinta on perustunut toisaalta asiantuntijoiden ja toisaalta selvityksen tekijän subjektiivisiin näkemyksiin käsityötoimialoista.

Yhteensä käsityötoimialoja löytyy tässä selvityksessä vuoden 2002 toimialaluokituksen tarkimmalta tasolta (5-numerotaso) poimittuna kuusikymmentä.⁴ Käsitellyn helpottamiseksi nämä käsityötoimialat voidaan luokitella edelleen 17 karkeamman tason toimialaluokkaan. Toimialoista 15 liittyy pääasiassa tuotteiden valmistukseen ja kaksi niiden korjaukseen. Toimialoja ovat⁵

- Tekstiilien valmistus
- Vaatteiden valmistus
- Nahan ja nahkatuotteiden valmistus
- Puusepän ja muiden puutuotteiden valmistus
- Painaminen ja kirjansidonta
- Lasin ja lasituotteiden valmistus
- Keraamisten tuotteiden valmistus
- Kivituotteiden valmistus
- Metallin takominen ja metallituotteiden valmistus
- Laivojen ja veneiden valmistus ja korjaus
- Huonekalujen valmistus
- Kultasepäntuotteiden valmistus
- Soitinten valmistus
- Urheiluvälineiden valmistus
- Pelien, leikkikalujen ja muiden tuotteiden valmistus
- Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus
- Kellojen, kultasepäntuotteiden ja yms. tuotteiden korjaus

Valittujen käsityötoimialojen edustavuutta on testattu tutkimalla em. toimialoilla työskentelevien ammattirakennetta. *Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että yli*

3 Selvityksen piirissä ei ole ns. palvelukäsityö, jossa varsinainen työ voi olla käsityötyyppistä, mutta se ei tähtää tuotteiden valmistukseen. Näitä palveluja ovat mm. kampaamo-, kosmetologi- ja parturityö.

4 Toimialalista ja vastaava käsityöammatteja koskeva lista on muutamia mm. elintarvikealaa koskevia poikkeuksia lukuun ottamatta pitkälti samanlainen kuin Uudenmaaliiton teettämässä käsityöalan selvityksessä on noudatettu. (Käsityötuotanto pääkaupunkiseudulla, Uudenmaan liiton julkaisuja C 43–2004).

5 Yksityiskohtainen luokittelu ks. Liite 1: Käsityöyritykset toimialoittain Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan 2003.

60 prosenttia kaikista "käsityöläisammattien"⁶ työllisistä on toimialoilla, joita kutsutaan tässä selvityksessä käsityötoimialoiksi edellyttäen, että rakennusalan ammatteja ei lueta varsinaisiksi käsityöammateiksi eivätkä ne sisälly tarkasteluun (kirvesmiehet, maalarit, rakennusten viimeistelytyöntekijät yms.). Syynä on, että valtaosa rakennusalan ammattilaisista työllistyy luonnollisesti rakennustyömailla.⁷

Myös taideteollisen alan suunnittelijat ja taiteilijat sekä taideteollisen alan asiantuntijat työskentelevät enimmäkseen muilla toimialoilla kuin tässä selvityksessä käsityötoimialoiksi määritellyillä aloilla. Näitä muita toimialoja ovat mm. radio- ja televisiotoiminta, tietojenkäsittelypalvelu, taiteilijatoiminta, näyttämö- ja konserttitoiminta sekä messujen ja tuote-esittelyjen järjestäminen. Taideteollisen alan suunnittelijoita on myös taideteollisen muotoilun ja suunnittelun⁸ yrityksissä. Taideteollisen alan asiantuntijoita työskentelee puolestaan kaupan yrityksissä.

Koska tässä selvityksessä käsityötoimialoiksi määritellyt alat työllistävät pääosan käsityöläisammattien työllisistä, voidaan katsoa, että nämä toimialat kuvaavat melko hyvin tätä melko vaikeasti määriteltävissä olevaa elinkeinohaaraa. Kattavimmin käsityötoimialat työllistävät korin- ja harjatekijät, kehrääjät ja karstaaajat, kutojat ja neulojat sekä suutarit ja jalkinemallintekijät. Sen sijaan taideteollisen alan asiantuntijoiden, kirvesmiesten ja muiden rakennustyöntekijöiden työllisyydestä käsityötoimialojen osuus on aika vähäinen. (taulukko 1)

6 Käsityöammatteja, joista on saatavilla työllisyystietoja, ovat vuoden 2001 ammattiluokituksen mukaan taideteollisen alan suunnittelijat ja taitelijat, tekstiili- ja vaatetusalan tekniikan asiantuntijat, taideteollisen alan asiantuntijat, kirvesmiehet, muut rakennustyöntekijät ja -korjaajat, muut rakennusten viimeistelytyöntekijät, maalarit, soitinten tekijät ja virittäjät, jalokivi-, kulta- ja hopeasepät, saven- ja tiilenvalajat ja dreijaaajat, lasinpuhaltajat ja -leikkaajat yms. koristelijat, lasittajat ym., puu-, tekstiili- nahka- yms. käsityötuotteiden tekijät, kaivertajat ja syövyttäjät, kirjansitomotyöntekijät, silkki- ja tekstiilipainajat, huonekalu- ja koristepeusepät, korin- ja harjatekijät, kehrääjät, karstaaajat, kutojat, neulojat ym., vaatturit, pukuompelijat ja hatuntekijät, turkkurit, leikkaajat ja mallimestarit, koro- ja muut tekstiiliompelijat, verhoilijat, turkisten muokkaajat ja nahkurit sekä suutarit ja jalkinemallintekijät.

6 Valtaosa rakennusalan ammattilaisista työllistyy varsinaisen rakentamisen toimialalla (tol 45) sekä myös kiinteistöjen hoidossa ja kunnossapidossa (tol 7032). Näiden toimialojen lisäksi rakennusalan ammattilaisia työskentelee monilla muillakin toimialoilla mutta suhteellisen vähän tässä selvityksessä käsityötoimialoiksi määritellyillä toimialoilla.

8 Taideteollisen muotoilun ja suunnittelun toimialaa ei ole luettu tässä yhteydessä käsityötoimialaksi, vaan toimiala rinnastetaan pikemminkin teknisen suunnittelualan yrityksiin (insinööri- ja arkkitehti-toimistot).

Taulukko 1. Käsityötoimialojen yhteenlaskettu kattavuus eli osuus käsityöläisammattien työllisyydestä Suomessa pl. rakennusalan ammatit⁹ vuonna 2000, prosenttia. (Lähde: Väestölaskentatilat, Tilastokeskus.)

Ammatti (vuoden 2001 ammattiluokituksen mukaan)	Käsityötoimialojen osuus ammattiryhmän työllisistä, %
Suutarit, jalkinemallintekijät	96,2
Korin- ja harjantekijät	93,8
Kehrääjät ja karstaajat	91,0
Kutojat ja neulojat	91,0
Koristelijat ja lasittajat	88,5
Leikkaajat ja mallimestarit	84,7
Turkisten muokkaajat ja nahkurit	83,8
Silkki- ja tekstiilipainajat	81,5
Jalokivi-, kulta- ja hopeasepät	78,6
Tekstiili- ja vaatetusalan tekniikan asiantuntijat	74,3
Koru- ja muut tekstiiliompeelijat	73,1
Lasinpuhaltajat, -leikkaajat ja -kaivertajat	71,8
Huonekalu- ja koristepuusepät	70,9
Turkkurit	66,9
Verhoilijat	66,0
Vaatturit, pukuompeelijat ja hatuntekijät	63,8
Soitinten tekijät ja virittäjät	59,9
Puu-, tekstiili-, nahka- ja muut käsityöntekijät	55,6
Saven- ja tiilenvalajat ja dreijaaajat	49,0
Kirjansitomotyöntekijät	41,0
Kaivertajat ja syövyttäjät	37,9
Taideteollisen alan suunnittelijat ja taiteilijat	14,1
Taideteollisen alan asiantuntijat	1,9
Käsityöläisammattilaiset yhteensä	62,0

9 Käsityötoimialojen osuus kirvesmiesten työllisyydestä vuonna 2000 oli 5,3 %, maalareista 8,1 %, rakennusten viimeistelytyöntekijöistä 35,4 % ja muista rakennustyöntekijöistä ja -korjaajista 2,9 %.

2 Yritystoiminnan rakenne ja yritysten perustaminen

Suomessa toimivat 9 400 käsityöyritystä työllistävät suoraan lähes 14 000 kokopäivätyöntekijää. Liikevaihtoa käsityöyritykset tuottivat 1,4 miljardia euroa vuonna 2003. Mikroyritysten, eli kaikkien alle 10 työntekijän yritysten määrästä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta käsityötoimialojen osuus on 3–5 prosenttia.

Käsityötoiminnalla on kerrannaisvaikutuksia kansantaloudessa, sillä käsityöyritykset työllistävät välillisesti lukuisia alihankkijoita ja palveluyritysten työntekijöitä. Kokonaisuudessaan käsityötoimialojen välitön ja välillinen työllisyysvaikutus kansantaloudessa on arviolta 21 000 henkeä.

Pääosa käsityöyrityksistä on toiminimimuotoisia, jotka työllistävät usein vain yrittäjän itsensä. Osakeyhtiöiden määrä on supistunut 1990-luvun lopulta lukien osakeyhtiön korotettujen osakepääomavaatimusten myötä. Pienestä koostaan huolimatta yritysten eloonjäämisaste on käsityötoimialoilla korkeampi kuin koko yrityssektorilla keskimäärin.

Käsityötoimialat eriytyvät selvästi miesten ja naisten toimialoihin. Vastoin yleistä luuloa yli puolet käsityöyrityksistä on kuitenkin miesten omistamia.

Käsityöyritykset eivät ole yhtä keskittyneet Uudellemaalle kuten monet muut jalostus- ja palveluelinkeinot. Etenkin Pohjanmaalla, Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa on vahva käsityöyrittämisen perinne.

2.1 Käsityöyritykset Suomessa

Yritysten määrä ja toimiala

Vuonna 2003 Suomessa toimi Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n¹⁰ mukaan noin 9 400 käsityöyritystä.¹¹ Käsityöyrityksiksi on luettu tämän

10 Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin tilastoon on valittu yritykset, joiden toiminta-aika ylitti tarkasteluvuonna (2003) puoli vuotta. Lisäksi yrityksen tuli työllistää yli puoli henkilöä tai liikevaihdon olla vähintään 9 134 euroa.

11 Käsityöyritysten määrä on pienempi kuin joissakin aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu. Mm. käsityöyritysten tilaa ja kehitystä kuvaavan kauppaja teollisuusministeriön vuoden 2000 barometrin mukaan käsityöyrityksiä olisi maassamme 13 000–18 000. Käsityöeroissa on kuitenkin kysymys erilaisista toimiala- yms. määrittämisistä.

selvityksen ensimmäisessä luvussa ja liitteessä kaksi määritellyillä toimialoilla toimivat alle 10 hengen yritykset. Mikroyritysten kannasta, eli kaikista alle 10 hengen yrityksistä käsityöyritykset ovat 4,4 prosenttia. *Ajanjaksolla 1995–2003 käsityöyritysten määrä on lisääntynyt selvästi hitaammin (1,3 %) kuin kaikkien mikroyritysten määrä (19,6 %), mikä on supistanut käsityöyritysten osuutta yrityskannastamme.*

Kansantaloudessa mikroyritysten määrän lisäys on suurinta liike-elämän palveluissa¹², sosiaali- ja terveystaloudessa¹³ ja muissa yksityisissä palveluissa.¹⁴ Jalostuselinkeinojen puolella kuten teollisuudessa, joihin käsityöyritykset pääosiltaan kuuluvat toimialaluokituksen mukaan, yritysten määrän kasvu on ollut pienempää kuin yksityisillä palvelualoilla. Tämän lisäksi käsityötoimialoilla yritysten määrän lisäys on ollut edelleen vielä vaatimattomampaa kuin teollisuudessa keskimäärin. Käsityötoimialojen välillä on kuitenkin suuria eroja.

Eniten käsityöyritysten määrä on lisääntynyt huonekalujen valmistuksessa ja laivojen ja veneiden valmistuksessa ja korjauksessa. Suhteellinen yritysten määrän kasvu (yritysmäärän lisäys suhteessa yrityskannasta) on ollut suurinta soitinten ja keraamisten tuotteiden valmistuksessa. Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjauksessa (suutarit), tekstiilien, vaatteiden, nahkatuotteiden, kivituotteiden, puusepän ja muiden puutuotteiden valmistuksessa sekä kirjansidonnan ja painamisen toimialoilla yritysten määrä on kuitenkin vähentynyt. (taulukko 2)

-
- 12 Liike-elämän palveluissa uusia yrityksiä on perustettu runsaasti, sillä kauppa, rahoituslaitokset, teollisuus ja julkinen sektori ovat yhtiöittäneet toimintojaan ja siirtyneet enenevässä määrin ostopalvelujen käyttöön. Lisäksi tieto- ja tiedonsiirtoteknologian kehitys, kansainvälistyminen ja muut toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat vauhdittaneet liike-elämän palvelujen kehitystä.
- 13 Sosiaali- ja terveystaloudessa ovat lisääntyneet kuntien ostopalvelujen kasvun myötä. Taustalla ovat palvelujen kysynnän kasvu, 1990-luvulla uudistunut valtiosuuslainsäädäntö, kuntalaki sekä julkisia hankintoja koskevan lain voimaantulo.
- 14 Muilla yksityisillä palvelualoilla yritysten määrän kasvu on ollut tuntuvaa mm. vapaa-ajan palveluissa, kuten urheilu- ja liikuntapalveluissa.

Taulukko 2. Käsityöyritykset toimialoittain vuonna 2003 ja niiden määrän suhteellinen kasvu vuodesta 1995. (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.)

Toimialaryhmä (Nace 2002)	Yrityksiä 2003, lkm	Määrän lisäys 1995–2003, lkm	Määrän lisäys 1995–2003, %
Puusepän ja muiden puutuotteiden valmistus	1 349	-82	-5,7
Huonekalujen valmistus	1 352	105	8,4
Vaatteiden valmistus	1 144	-28	-2,4
Metallin takominen ja metallituotteiden valmistus	1 137	9	0,8
Tekstiilien valmistus	884	-31	-3,4
Kirjansidonta ja painaminen	756	-44	-5,5
Laivojen ja veneiden valmistus ja korjaus	483	85	21,4
Pelien, leikkikalujen ja yms. tuotteiden valmistus	442	53	13,6
Kellojen, kultasepäntuotteiden yms. korjaus	406	40	10,9
Kultasepäntuotteiden valmistus	270	14	5,5
Nahan ja nahkatuotteiden valmistus	252	-59	-19,0
Kivituotteiden valmistus	238	-16	-6,3
Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	220	-30	-12,0
Keraamisten tuotteiden valmistus	149	32	27,4
Urheiluvälineiden valmistus	133	19	16,7
Lasin ja lasituotteiden valmistus	97	13	15,5
Soitinten valmistus	74	36	94,7
Käsityöyritykset yhteensä	9 386	116	1,3

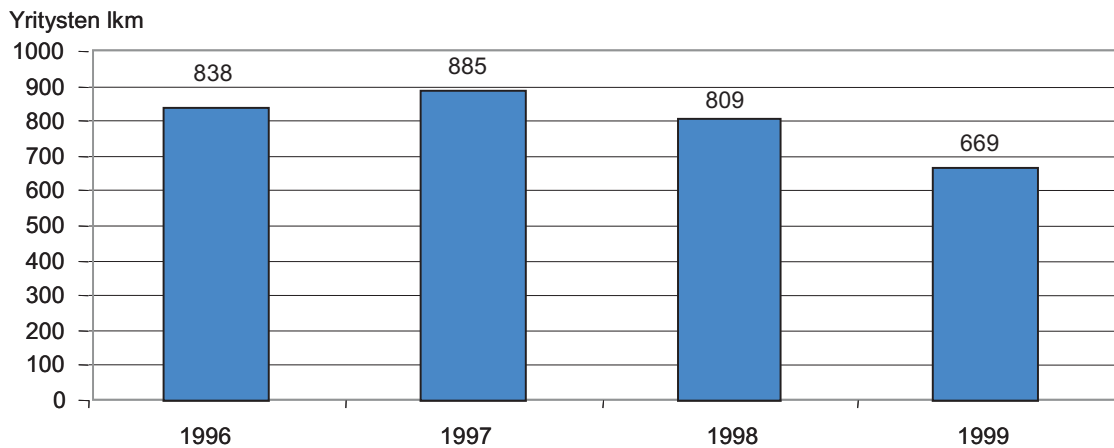
2.2 Uudet yritykset, yritysmuoto ja yrittäjän sukupuoli

Tarkempia tietoja toimintansa aloittaneista käsityöyrityksistä on saatu tätä selvitystä varten niiden yritysten osalta, joilla on ollut ensimmäinen verottajalle ilmoitettu tilikausi vuosina 1996–99.¹⁵ Yhteensä esimerkkivuosina aloittaneita käsityötoimialojen yrityksiä oli 3 201.¹⁶ Aloittamisvuoden mukaan katsottuna uusien yritysten määrä oli suurimmillaan vuonna 1997, jonka jälkeen aloittaneiden yritysten määrät ovat hieman supistuneet. Vuonna 1999 toimintansa aloittaneita yrityksiä oli jo neljänneksen vähemmän kuin pari vuotta aiemmin.

15 Vaikka yrityksellä on ollut ensimmäinen tilikausi verottajalla tietynä vuonna, yrityksen varsinainen perustaminen ja kaupparekisterimerkintä on voinut tapahtua joissain tapauksissa jo aikaisemmin. Yrityksen toiminnan aloittamisvuoden määrittely "ensimmäinen tilikausi verottajalla" -periaatteen mukaan poikkeaa kuitenkin käsitteellisesti mm. Tilastokeskuksen aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilastossa käytetyistä määrittelyistä

16 Luku ei sisällä niitä käsityötoimialoilla toimivia yrityksiä, jotka työllistivät vähintään 10 työntekijää vuonna 2003.

Uusien yritysten suureen määrään 1990-luvun puolessa välissä vaikutti osaltaan se, että laman jälkimainingeissa monet työttömät tai työttömyysuhan alaiset työntekijät ryhtyivät yrittäjiksi. *Kehitystä tuki vuonna 1995 voimaan tullut ennakkoperintälain uudistus, joka alensi yrittäjäksi ryhtymisen kynnyksiä.* Uusien käsityöyritysten määrän väheneminen edellisen vuosikymmenen lopussa lienee paljolti seurausta siitä, että työllisyysmahdollisuuksien parannuttua, entistä useammalla yksinyrittäjällä on ollut mahdollista valita yrittäjyyden ja palkkatyön välillä. (kuvio 1)



Kuvio 1. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet käsityöyritykset, lkm. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

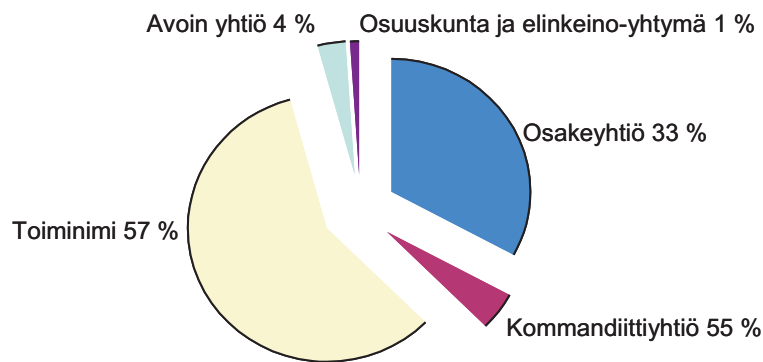
Toimiala

Eniten, eli yhteensä vajaa kolmannes aloittaneista yrityksistä on ollut tekstiilien ja vaatteiden valmistuksessa. Toimialoittainen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että vuosina 1996–99 aloittaneiden käsityöyritysten jakauma noudattaa aika pitkälle alan koko yrityskannan toimialajakaumaa vuonna 2003. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että esimerkkivuosina aloittaneita yrityksiä voidaan käyttää ns. edustavana otoksena käsityötoimialasta, kun jatkossa tarkastellaan vaikkapa yritysten taikka niiden henkilöstön rakennetta tai yritysten taloudellista asemaa.

Yritysmuoto

Esimerkkivuosina aloittaneista käsityöyrityksistä pääosa, eli 58 prosenttia on toiminimuotoisia yrityksiä (liikkeen- ja ammatinharjoittajat). Tilastokeskuksen

yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan toiminimiä oli vuonna 2003 kaikista Suomen yrityksistä 40 prosenttia osakeyhtiöiden ollessa niukasti yleisin yrityksen oikeudellinen muoto (44 %). Käsityöyrityksistä osakeyhtiöitä on vain kolmannes. Loppuosa käsityöyrityksistä on henkilöyhtiöitä (avoin ja kommandiittiyhtiö) tai osuuskuntia. (kuviot 2)



Kuvio 2. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet käsityöyritykset oikeudellisen muodon mukaan, prosenttia. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

1990-luvun lopulla toteutunut kehitys on merkinnyt sitä, että toiminimimuotoisten yritysten suosio on lisääntynyt käsityötoimialoilla selvästi. Sitä vastoin osakeyhtiöiden määrä on vähentynyt, mikä johtunee vuonna 1997 voimaan tulleen osakeyhtiölain muutoksen korotetuista osakepääomavaatimuksista perustettavien yritysten osalta.¹⁷ Osakeyhtiöiden määrän supistuminen näkyi selvästi vasta vuonna 1999, sillä aluksi yrittäjillä oli mahdollisuus ostaa vanhalla osakepääomalla varustettuja yrityksiä käyttöönsä markkinoilta.¹⁸ (kuviot 3)

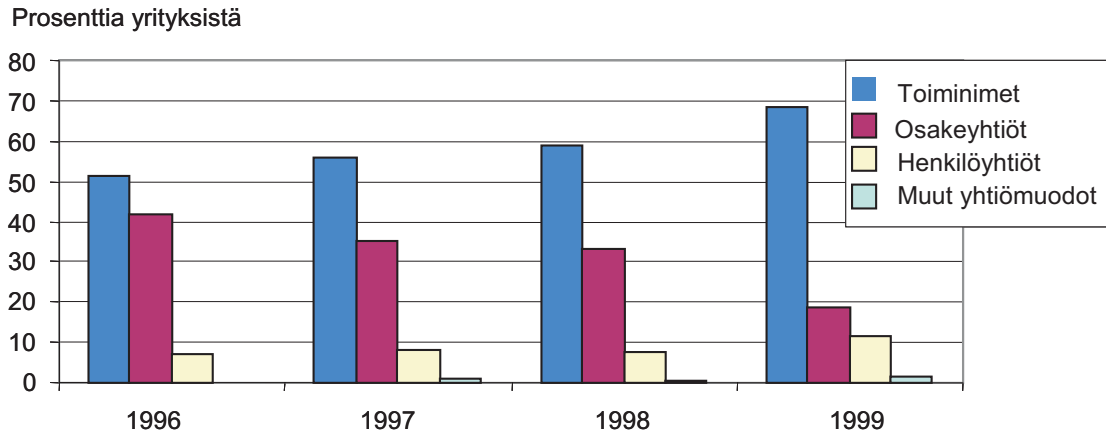
Vanhat osakeyhtiöt, joilla osakepääoman vähimmäisvaatimus on 15 000 markkaa, eli noin 2 523 euroa, saivat lisää aikaa osakepääoman korottamiseksi uuden 8 000 euron vähimmäistasolle vuoden 2004 elokuun loppuun saakka. Nytemmin vanhoille osakeyhtiöille on annettu lisää aikaa osakepääomansa korottamiseksi.¹⁹ Ilman lykkäystä monen pienen osakeyhtiön toiminta olisi ollut vaakalaudalla, koska kauppa-

17 Kun osakeyhtiölakia uudistettiin vuonna 1997, osakeyhtiöiden osakepääoman vähimmäisrajaksi tuli 50 000 markkaa (euroon siirtymisen jälkeen 8 000 euroa).

18 Uusien osakeyhtiöiden suurempi määrä vuosina 1996–97 kuin vuosina 1998–99 saattoi osittain selittyä sillä, että yrittäjät ennakoivat uuden osakeyhtiölain edellyttämät korotetut osakepääomavaatimukset ja kiirehtivät yrityksensä perustamista ennen osakeyhtiölain muutoksen voimaan tuloa.

19 Uudesta aikataulusta säädetään tarkemmin osakeyhtiölain kokonaisuudistuksen yhteydessä todennäköisesti vuonna 2006.

rekisterin mukaan meillä oli vielä vuoden 2004 alussa yli 50 000 toimivaa ja 70 000 toimimatonta osakeyhtiötä, joiden osakepääoma oli alle 8 000 euroa.

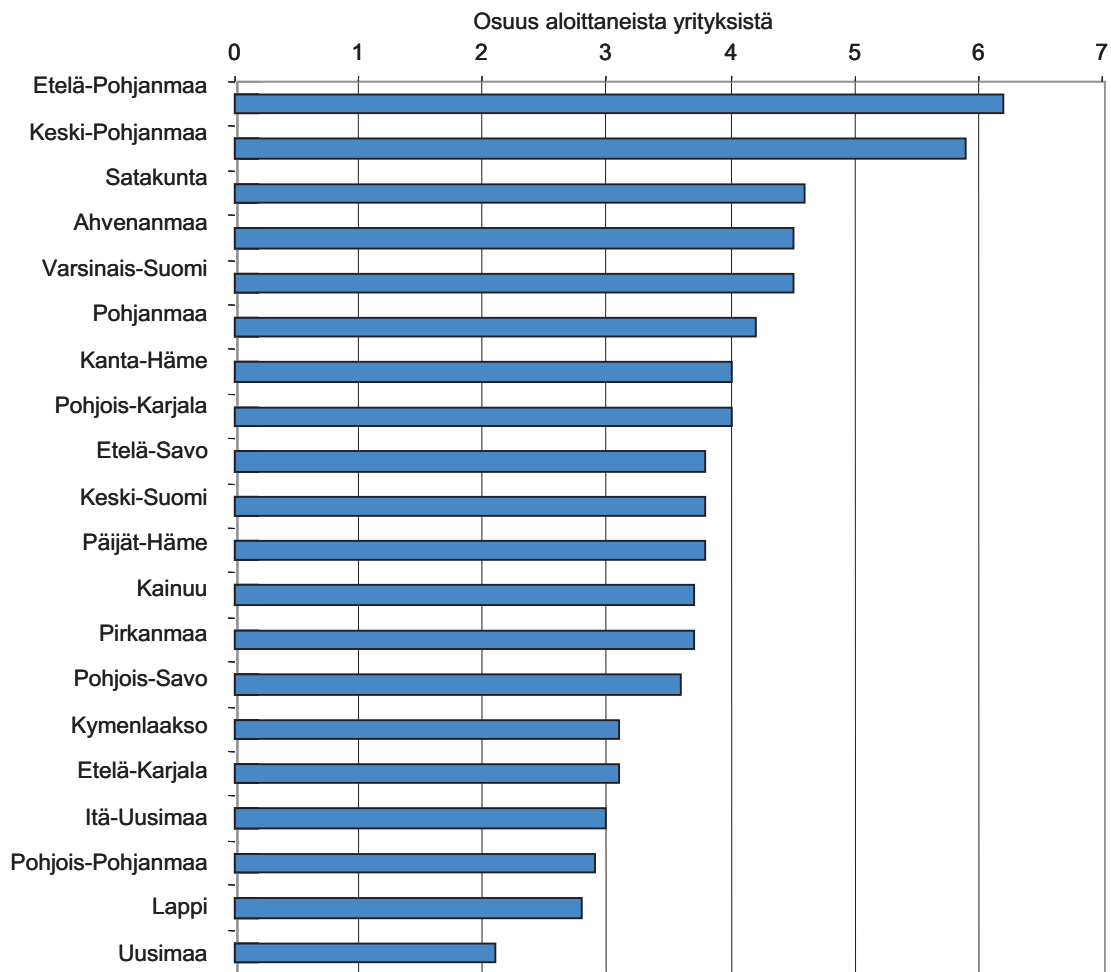


Kuvio 3. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet käsityöyritykset oikeudellisen muodon mukaan vuosittain. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Käsityöyritysten alueellinen sijainti

Esimerkkivuosina aloittaneista käsityöyritystä 670, eli noin viidennes sijaitsee Uudenmaan maakunnassa. Uudellamaalla on paljon liiketoiminnan mahdollisuuksia, sillä väestöpohja on suuri ja ostovoimainen sekä yritystoiminta vilkasta. Käsityötoimialalla Uudenmaan merkitys ei ole kuitenkaan yhtä keskeinen kuin monilla muilla toimialoilla, kun ajatellaan, että lähes kolmannes kaikista maamme yrityksistä toimii YTR:n mukaan Uudellamaalla. Määrällisesti käsityöyritysten keskittymiä löytyy myös Varsinais-Suomesta ja Pirkanmaalta.

Jos vuosina 1996–99 aloittaneiden käsityöyritysten määrä suhteutetaan samoina vuosina aloittaneiden yritysten koko määrään, havaitaan, että käsityöyritysten suhteellinen osuus on korkein Etelä-Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa. Ylipäätään käsityöyrityksillä on merkittävä asema muuallakin Länsi-Suomessa, kuten Satakunnassa, Ahvenanmaalla ja Varsinais-Suomessa. Syynä voi olla käsityöammattien vahva perinne näillä alueilla. Sitä vastoin Uudellamaalla käsityöyritysten osuus kaikista aloittaneista yrityksistä on pienin. (kuvio 4)



Kuvio 4. Vuosina 1996–99 aloittaneet käsityöyritykset kaikista aloittaneista yrityksistä²⁰ maakunnittain, prosenttia. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Yrittäjän sukupuoli

Onko yrittäjän sukupuolella oikeasti väliä? Erityisesti naisten elinkeinotoiminta on noussut 2000-luvulla tutkimuksen kohteeksi. Taustalla on ollut naisten jokseenkin pieni osuus yrittäjäkunnasta sekä nais- ja miesyritysten erilainen profiili yrityskoossa, toimialassa, yrittäjän tulotasossa ja sitä kautta sosiaaliturvassa. Tästä tuoreena osoituksena on mm. *kauppa- ja teollisuusministeriön vuonna 2004 asettama naisyrittäjyyden edistämistä käsittelevä työryhmä*, jonka tehtävänä on ollut laatia toimenpide-ehtotuksia naisyrittäjyyden edellytysten vahvistamiseksi.

20 Tiedot kaikista aloittaneista yrityksistä maakunnittain perustuvat Tilastokeskuksen aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilastoon vuosilta 1996–99.

Yrittäjyyden sukupuolijakoihin kriittisesti suhtautuvat toteavat, että mies- ja nais-yrittäjät tai yrittäjiksi aikovat törmäävät samanlaisiin hankaluuksiin ainakin samoilla toimialoilla toimiessaan. Voimavarojen suuntaaminen sukupuolen välisiin jakoihin vain hämärtää yrittäjyyden kokonaiskuvaa ja vie huomion toisaalle yrittäjyyttä koskevista pääkysymyksistä. Yhtä hyvin voitaisiin tutkia naisten ja miesten yhdessä omistamien yritysten erityiskysymyksiä, alle 30-vuotiaiden yrittäjyyttä tai lappilaisten, savolaisten yms. yrittäjyyttä.

Kuitenkin yritystoiminta eriytyy Suomessa yhä voimakkaasti sukupuolen mukaan nais- ja miesvaltaisiin toimialoihin, minkä taustalla ovat perinteiset kulttuuriin sidonnaiset sukupuolijaot ja sitä kautta erilaiset koulutustaustat. *Koulutukseen ovat rakentuneet myös naisten ja miesten sukupuolen mukaiset ammatilliset erot, joiden vuoksi miehet ja naiset työllistyvät eri toimialoilla tai toimialojen sisällä erilaista ammattitaitoa vaativissa tehtävissä.* Sukupuoliin liitettävät ammatilliset erot voivat kuitenkin muuttua ajan mittaan, mutta muutosvauhti lienee melko hidasta.

Voidaan todeta, että sukupuolen mukaisten yhteiskunnallisten jakojen ulkopuolelle ei ole helppo päästä yritystoiminnassakaan, vaikka yritys useimmiten perustetaan-kin yrittäjien omien taitojen ja osaamisen pohjalle, joiden voisi katsoa olevan sukupuolesta riippumattomia. Tutkimusten mukaan tiedot ja taidot ovat useimmiten koulutuksen ja työkokemuksen mukanaan tuomia silloinkin, kun kysymys ei ole perheyrityksestä, joka voi perustua etupäässä vain toisen puolison taidoille toisen toimiessa yritystoimintaa avustavana jäsenenä.²¹

Tähänastisissa nais- ja miesyrittäjyyttä koskevissa tutkimuksissa perustilastot ovat pohjautuneet pääasiassa Tilastokeskuksen työllisyystilastoihin (työvoimatutkimus, työssäkäyntitilastot) ja suppeisiin suoriin yrityshaastatteluihin. Virallisia tilastoja, joissa yritykset olisi jaettu naisten ja miesten yrityksiin ei ole ollut tähän mennessä käytettävissä. Tätä selvitystä varten on ollut ensimmäistä kertaa käytössä perusaineisto, jonka avulla voidaan tutkia oikeasti naisten ja miesten omistamia ja johtamia yrityksiä ja verrata niitä toisiinsa.²²

21 Kovalainen, Anne: Hyvinvointikatsaus 4/2003.

22 Perusaineisto koostuu yrityksistä, joilla on ollut ensimmäinen tilikausi-ilmoitus verottajalla vuosina 1996–99. Tässä tilastossa naisyritykset on määritelty kaupparekisteritietojen pohjalta seuraavasti: toiminimet (yritys on yrittäjän henkilötunnuksen mukaan nainen), avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt (molemmat vastuunalaiset ”yhtiömiehet” ovat naisia) osakeyhtiöt (yhtiön johtavissa elimissä kaikki määräävässä asemassa olevat ovat naisia, kuten toimitusjohtaja ja hallituksen varsinainen jäsen). Osuuskuntien osalta jaottelu toimitetaan kuten osakeyhtiöiden kohdalla. Miesyritykset määritellään vastaavasti kuin naisyritykset. Aineistossa toiminimet on jaettu aina naisten ja miesten yrityksiin, mutta yhtiömuotoisissa yrityksissä, joiden taustalla on molempia sukupuolia, kutsutaan tässä sekaomisteisiksi yhtiöiksi.

Tehdyt tarkastelut osoittavat, että *esimerkkivuosina 1996–99 aloittaneista 3 201 käsityöyrityksistä yli puolet on miesten yrityksiä. Naisten yritysten osuus on vajaat 40 prosenttia ja sukupuoleltaan määrittelemättömien naisten ja miesten yhdessä omistamien (jatkossa sekaomisteinen yritys) osuus vajaat 10 prosenttia.* Saadut tulokset ovat huomiota herättäviä, sillä monissa aiemmissa tutkimuksissa käsityötoimialat on määritelty naisten toimialoiksi.²³ Sitä vastoin mm. Uudenmaan liiton teettämässä tuoreessa pääkaupunkiseudun käsityörittäjyyttä koskevassa selvityksessä todettiin, että käsityörittäjistä 70 prosenttia on miehiä.²⁴

1990-luvun lopulla naisten yritysten määrä on lisääntynyt hieman nopeammin kuin miesten yritysten tai sekaomisteisten yritysten määrä. Naisten ja miesten yritykset poikkeavat toisistaan yrityksen oikeudellisen muodon mukaan. *Naisten yrityksissä on toiminimi ylivoimaisesti tavallisin yritysmuoto, sillä 83 prosenttia esimerkkivuosina aloittaneista naisten käsityöyrityksistä on toiminimimuotoisia.* Tämä viittaa siihen, että naiset ovat usein pienimuotoista toimintaa harjoittavia yksinyrittäjiä. Miesten yrityksistä yhtiömuotoisia yrityksiä on yli puolet.²⁵ (kuviot 6)

Nais- ja miesvaltaisuus riippuu kuitenkin tarkasteltavasta toimialasta. Vaatteiden ja tekstiilien valmistus on ollut perinteisesti naisten. Historiaa luotaavat selvitykset osoittavat, että jo 1900-luvun alussa pienompelimojen työntekijät, hattujen ja muotivaatteiden tekijät, kankurit ja kutomoliikkeiden omistajat olivat kaupungeissa naisia. Maaseudulla naiset harjoittivat samoja tehtäviä maatalouden sivuelinkeinona. Yksi selvästi naisyritysvaltainen toimiala on tilastojen mukaan keraamisten tuotteiden valmistus. (kuviot 5)

Tässä yhteydessä käytettävissä olevat tilastot vahvistavat jo "Käsin tehty tulevaisuus" -selvityksessä todettua tosiasiaa, että naisten maailmaa ovat kankaiden ja vaatteiden maailman, miesten puolestaan pienteollisuusvaltaisten yritysten pyörittäminen. Erityisen miesvaltaista ovat laivojen ja veneiden valmistus, takominen ja metallituotteiden valmistus sekä kivituuotteiden, urheiluvälineiden ja soitinten valmistus.

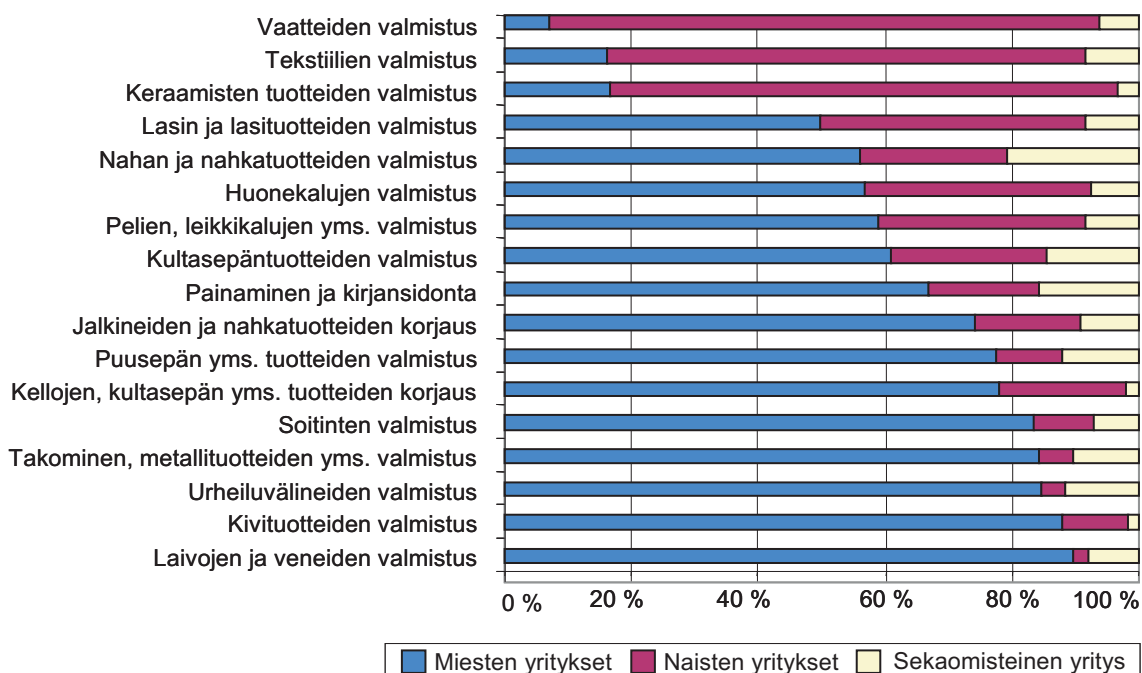
23 Mm. Käsin tehty tulevaisuus -näkökulmia käsityörittäjyyteen, Kovalainen, Anne: Mitä käsityörittäjyys on? Sitra, 2002. Käsityöyritysten tila ja kehitys, vuoden 2000 barometri, kauppa- ja teollisuusministeriö, 2001.

24 Käsityötuotanto pääkaupunkiseudulla, Selvitys käsityötuotannon ammattilaisista ja yrityksistä sekä heidän näkemyksiään alastaan, Uudenmaan liitto, 2004. Myös KTM:n vuoden 2004 käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvityksessä käsityötoimialoja on luonnehdittu miesvaltaiseksi toimialaryhmäksi, jossa peräti kolme neljäsosaa yrityksistä olisi miesten omistamia. Saatu tulos johtuu osittain siitä, että kyseisen selvityksen perusaineistossa (431 yritystä) korostuu hieman todellisuutta enemmän toimialat, jotka ovat perinteisesti olleet miesten hallitsemia.

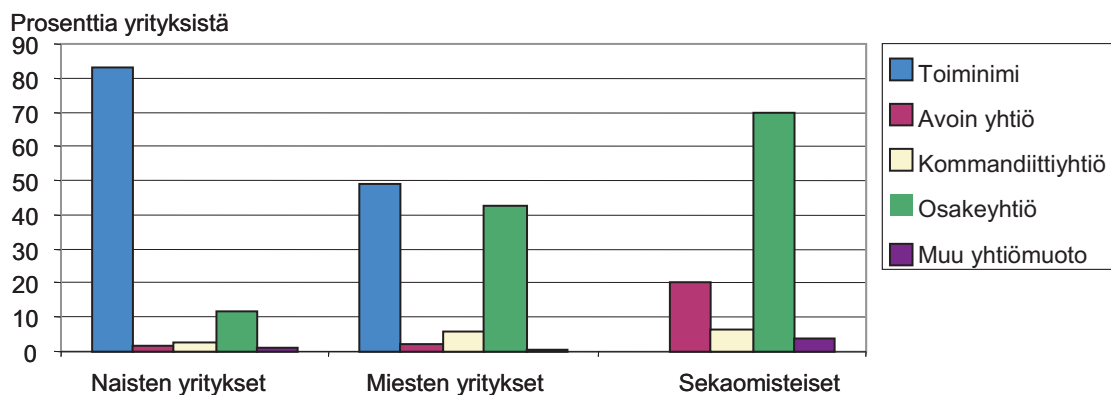
25 Sekaomisteisista käsityöyrityksistä, joissa ei voi olla käsitteellisesti toiminimimuotoisia yrityksiä, osakeyhtiöitä on 70 prosenttia. Myös avoimia yhtiöitä on yllättävän paljon, eli viidennes kaikista sekaomisteisista käsityöyrityksistä.

Merkillepantavaa on, että naisten yritysten merkitys on suuri lasituotteiden (42 %) ja huonekalujen valmistuksessa (36 %).

Sukupuolijakoja ja niiden mukaisia osuuksia yrityksistä voidaan katsoa monesta näkökulmasta. Voidaan sanoa, että myös sukupuoleltaan määrittelemättömissä naisten ja miesten yhdessä omistamissa yrityksissä on naisia yrittäjinä mukana. Kun näitä sekaomisteisia, osittain naisten omistamia yrityksiä on noin 10 prosenttia käsityöyrityksistä ja kokonaan naisten omistamia yrityksiä vajaan 40 prosenttia, on naisten kokonaan tai osittain hallitsevia yrityksiä yhteensä puolet maamme käsityöyrityksistä.



Kuvio 5. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet käsityöyritykset toimialoitain sukupuolen mukaan, prosenttia yrityksistä.



Kuvio 6. Vuosina 1996–99 aloittaneet käsityöyritykset yritysmuodon ja sukupuolen mukaan, prosenttia yrityksistä. (kuvien 5-6 lähde: Verohallinto, PRH:n kauppa- rekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Yritysten elinikä

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan yritysten kriittisin toiminta-aika on Suomessa kolme ensimmäistä vuotta, jona aikana noin kolmasosa kaikista yrityksistä lopettaa toimintansa. Viiden ensimmäisen vuoden jälkeen elossa on noin 50–55 prosenttia yrityksistä. Yritysten selviytymisasteet (prosenttia tietynä vuonna aloittaneista) vaihtelevat suhdannetilanteen ja toimialan mukaan. Meillä pienten yritysten keskimääräiset selviytymisasteet ovat olleet kuitenkin alhaisemmat kuin esimerkiksi Ruotsissa tai Britanniassa.²⁶

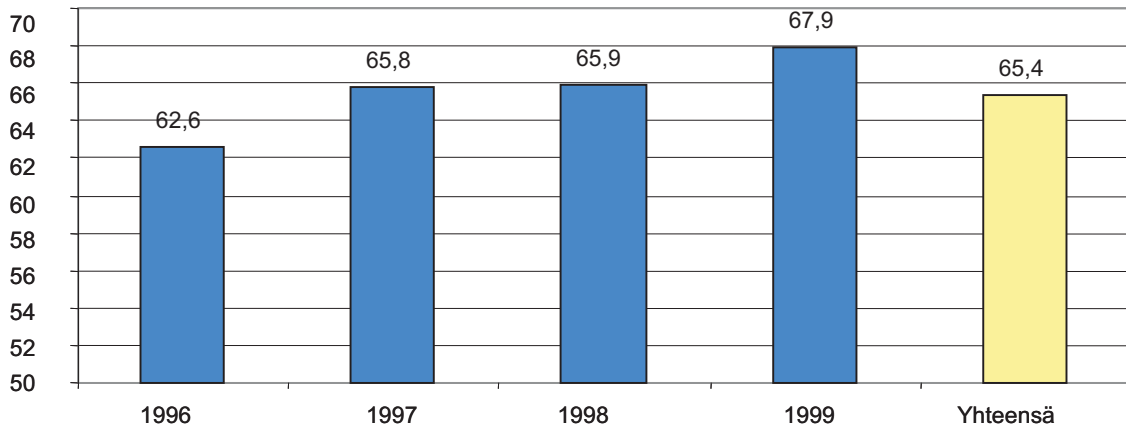
Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneista 3 200 käsityötoimialojen yrityksistä 2 100 oli toiminnassa vuonna 2003. Toimiviksi on laskettu ne yritykset, jotka olivat työnantajina tai joilla oli myyntiä (liikevaihtoa) vuonna 2003. Keskimääräiseksi käsityöyritysten laskennalliseksi selviytymisasteeksi saadaan 65 prosenttia, mitä voidaan pitää varsin hyvänä suhdelukuna. Selviytymisaste alenee luonnollisesti myös käsityötoimialoilla yritysten iän mukana, joskin suurin suhteellinen yrityskato koetaan kolmen ensimmäisen toimintavuoden aikana.

Käsityötoimialoilla laskennallinen selviytymisaste on parempi kuin koko yrityssektorilla keskimäärin. Tämä voi johtua mm. siitä, että koko yrityssektorilla on paljon lyhytikäisiä kaupan ja muiden palvelualojen yrityksiä. Sitä vastoin käsityöyritykset toimivat lähinnä jalostusaloilla, joissa yritysten selviytymisaste on yleensä korkeampi kuin kaupassa tai palvelualoilla. Lyhytikäisten palveluyritysten määrä, joka alentaa kaikkien yritysten keskimääräistä elinikää, on meillä erityisen korkea suurissa asutuskeskuksissa, joissa yrittämisen aloittamiskynnys on matalampi kuin pikkupaikkakunnilla.²⁷ (kuvio 7)

26 Yrittäjyyskatsaus 2004, kauppa- ja teollisuusministeriö

27 Alhaisen aloittamiskynnyksen omaavilla palveluvaltaisilla suurilla paikkakunnilla yrittäjiksi valikoituu usein henkilöitä, joiden yrittäjävalmiudet ovat puutteelliset ja yritysten keskimääräinen elinikä voi näin jäädä tästä syystä lyhyeksi. Pikkupaikkakunnilla ja haja-asutusalueilla vähemmän edullinen toimintaympäristö nostaa jo lähtökohtaisesti yrittämisen aloittamiskynnystä.

Selviytymisaste, %



Kuvio 7. Vuosina 1996–99 aloittaneiden käsityöyritysten selviytymisaste, vuonna 2003 toiminnassa olleiden prosenttiosuus aloittaneista yrityksistä. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

2.3 Yritysten henkilöstö, kokoluokka ja liikevaihto

Henkilöstön kehitys

Vuonna 2003 käsityöyritykset työllistivät YTR:n mukaan 13 700 henkeä, mikä oli 4,3 prosenttia mikroyritysten henkilöstöstä tuolloin. Henkilöstön määrän kehitys on ollut heikkoa käsityötoimialoilla etenkin 2000-luvulla. Useilla käsityötoimialoilla henkilöstön määrä on itse asiassa supistunut.²⁸ Keskimäärin henkilöstö on vähentynyt 4-5 prosenttia vuosina 1995–2003. Eräillä toimialoilla on ollut myös kasvua. Määrällisesti kasvu on ollut suurinta metallituotteiden valmistuksessa ja suhteellisesti soitinten ja keraamisten esineiden valmistuksessa. (taulukko 3) Yritysten pienestä koosta kertoo se, että keskimäärin käsityöyritykset työllistivät Tilastokeskuksen YTR:n mukaan vain 1,5 henkeä vuonna 2003.

Käsityöyritysten toiminnalla on välittömien työllisyysvaikutusten lisäksi myös välillisiä työllisyysvaikutuksia muilla toimialoilla kuten aineita ja tarvikkeita valmistavissa yrityksissä ja alihankintayrityksissä, kaupassa ja muilla yksityisillä palvelualoilla, kuten taloushallinnon palveluja yrityksille tuottavissa tilitoimistoissa. Tilastokeskuksen panos-tuotostutkimusten perusteella arvioituna käsityö-

28 Kaikissa mikroyrityksissä henkilöstön määrä kasvoi keskimäärin 16,9 prosenttia vuosina 1995–2003.

toimialojen laskennallinen välitön ja välillinen työllisyysvaikutus oli kansantaloudessa vuonna 2003 karkeasti arvioiden yhteensä noin 21 300 henkeä.^{29 30}

Käsityöyritysten henkilöstön määrä on tässä selvityksessä selvästi alhaisempi kuin kauppa- ja teollisuusministeriön vuoden 2000 käsityöyritysbarometrissa on todettu. Sen mukaan käsityötoimialat työllistäisivät 27 000–38 000 kokopäiväistä työntekijää. Usein julkisuudessa esitetty arvio on ollut 30 000 henkeä. Käsityöyritysbarometrissa katsottiin myös, että käsityöyritykset työllistäisivät keskimäärin 2,1 henkeä. Vuoden 2000 käsityöyritysbarometrin työllisyysarvio kattaa kuitenkin *kai-
kenkokoisten ja kaikilla toimialoilla toimivien, osittainkin kädentaitoihin tuotan-
tonsa perustavien yritysten välittömät ja välillisten työllisyysvaikutukset.*

*Taulukko 3. Käsityöyritysten henkilöstö toimialoittain vuonna 2003 ja henkilös-
tön määrän suhteellinen kasvu vuodesta 1995. (Lähde: Yritys- ja toimipaikkare-
kisteri, Tilastokeskus.)*

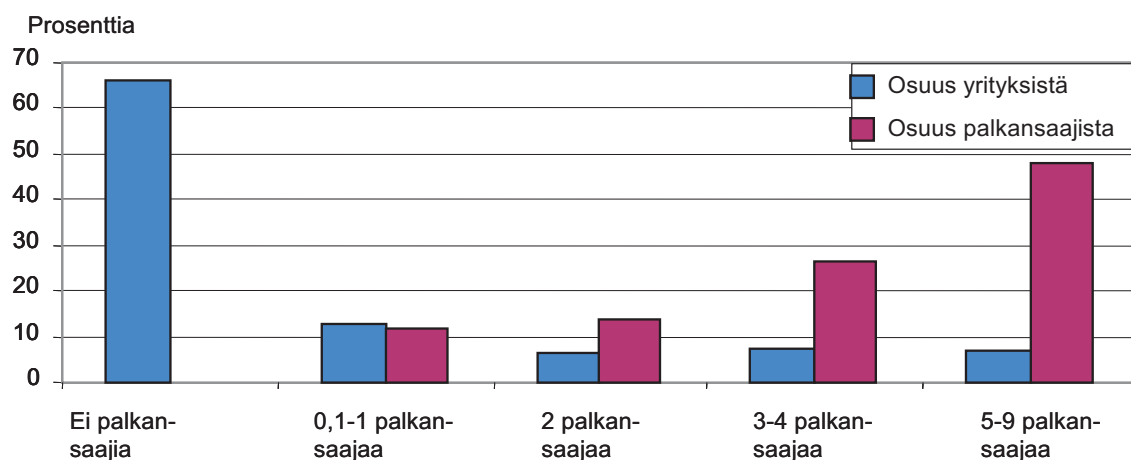
Toimialaryhmä (Nace 2002)	Henkilöstö 2003, lkm	Määrän lisäys 1995–03, lkm	Määrän lisäys 1995–03, %
Puusepän ja muiden puutuotteiden valmistus	2 255	-97	-4,1
Huonekalujen valmistus	2 247	-34	-1,5
Metallin takominen ja metallituotteiden valmistus	2 077	79	4,0
Kirjansidonta ja painaminen	1 681	-216	-11,4
Tekstiilien valmistus	1 057	-121	-10,3
Vaatteiden valmistus	1 040	-247	-19,2
Laivojen ja veneiden valmistus ja korjaus	764	159	26,3
Pelien, leikkikalujen ja yms. tuotteiden valmistus	446	15	3,5
Kivituotteiden valmistus	373	-30	-7,4
Kellojen, kultasepäntuotteiden yms. korjaus	354	86	32,1
Nahan ja nahkatuotteiden valmistus	353	-141	-28,5
Kultasepäntuotteiden valmistus	288	-80	-21,7
Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	226	-36	-13,7
Lasin ja lasituotteiden valmistus	205	-12	-5,5
Urheiluvälineiden valmistus	142	14	10,9
Keraamisten tuotteiden valmistus	107	-2	-1,8
Soitinten valmistus	82	29	54,7
Käsityöyritykset yhteensä	13 697	-634	-4,4

29 Laskelmat perustuvat siihen, että käsityötoimialojen vuoden 2003 liikevaihto kerrotaan toimialoit-
tain Tilastokeskuksen panos-tuotostutkimuksen työllisyyskertoimella, joka työllisyysvaikutukset
toimialoittain yhtä miljoonan euron tuotosta kohden. Tuotoksella tarkoitetaan määrättyä aikana, ku-
ten esim. kalenterivuoden aikana, tuotettujen tavaroiden ja palvelujen arvoa. Kansantalouden tilinpi-
dossa tuotoksen laskenta perustuu jalostusaloilla pitkälti yritystoimipaikkojen liikevaihtotietoon (ml.
valmisteverastojen muutos, liiketoiminnan muut tuotot ja valmistus omaan loppukäyttöön).

30 Työllisyysarvio perustuu vain alle 10 työntekijän käsityöyritysten välittömiin ja välillisiin työllisyys-
vaikutuksiin, mutta myös suurissa yrityksissä on kädentaitoihin nojaavaa tuotantoa, mikä lisää kan-
santaloudessa alan työllisyysvaikutuksia.

Yritysten kokoluokka

Kun tarkastellaan vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneiden ja vuonna 2003 yhä toimineiden käsityöyritysten henkilöstörakennetta, havaitaan, että ainakin kaksi kolmasosaa yrityksistä on yksinyrittäjien omistamia. Palkansaajia oli kolmasosalla yrityksiä.³¹ Kuitenkin osa korkeintaan yhden palkansaajan yrityksistä on satunnaisia työnantajia tai *yhtiömuotoisia yrityksiä*, joissa yrityksen ainoa "palkansaaja" onkin yrittäjä itse. Varsinaisia pientyönantajia, eli vähintään kahden työntekijän yrityksiä on ainoastaan viidennes käsityöyrityksistä. (kuvio 8)



Kuvio 8. Vuosina 1996–99 aloittaneet käsityöyritykset palkansaajien määrän mukaan vuonna 2003, prosenttia yrityksistä. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Liikevaihdon kehitys

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan *käsityötoimialojen liikevaihto oli 1,4 miljardia euroa vuonna 2003*. Summa vastasi 2,9 prosenttia koko yrityssektorin liikevaihdosta tuona vuonna. Liikevaihdoltaan suurimmat käsityötoimialat ovat puusepän ja muiden puutuotteiden valmistus, huonekalujen valmistus sekä metallituotteiden valmistus. Tämän jälkeen tulevat kirjansidonta ja painaminen sekä tekstiilien ja vaatteiden valmistus, eli toimialojen järjestys on suurin piirtein samanlainen kuin henkilöstöllä mitattuna. (taulukko 4)

31 Perusaineistossa palkansaajien määrä perustuu työnantajien vuosi-ilmoituksiin. Osalle satunnaisia työnantajia palkansaajien määrä on arvioitu maksettujen sosiaaliturvamaksujen pohjalta.

Liikevaihto on kasvanut käsityötoimialoilla hitaammin kuin koko yrityssektorilla keskimäärin tarkasteluajanjaksolla 1995–2003, mikä on supistunut toimialaryhmän osuutta yrityssektorin kokonaisliikevaihdosta. Toimialoittainen kehitys on ollut kuitenkin hyvin erilaista. Ripeintä kehitys on ollut soitinten valmistuksessa, jossa reaalin liikevaihdon määrä³² on kaksinkertaistunut vuosina 1995–2003. Yli 30 prosenttia liikevaihdon määrä on kasvanut myös urheiluvälineiden, keraamisten tuotteiden sekä laivojen ja veneiden valmistuksessa ja korjauksessa.

Taulukko 4. Käsityöyritysten liikevaihto toimialoittain vuonna 2003 ja liikevaihdon määrän suhteellinen kasvu vuodesta 1995. (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.)

Toimialaryhmä (Nace 2002)	Liikevaihto 2003, 1000 euroa	Osuus liikevaihdosta 2003, %	Määrän lisäys 1995–2003, %
Puusepän ja muiden puutuotteiden valmistus	251,3	18,1	15,2
Huonekalujen valmistus	223,0	16,0	20,0
Metallin takominen ja metallituotteiden valmistus	215,3	15,5	18,4
Kirjansidonta ja painaminen	157,4	11,3	-5,8
Vaatteiden valmistus	107,6	7,7	11,4
Tekstiilien valmistus	107,1	7,7	12,6
Laivojen ja veneiden valmistus ja korjaus	101,2	7,3	42,3
Pelien, leikkikalujen ja yms. tuotteiden valmistus	43,5	3,1	27,4
Kivituotteiden valmistus	36,0	2,6	-3,5
Nahan ja nahkatuotteiden valmistus	35,6	2,6	2,5
Kellojen, kultasepäntuotteiden yms. korjaus	27,8	2,0	27,8
Kultasepäntuotteiden valmistus	24,2	1,7	-23,6
Lasin ja lasituotteiden valmistus	19,9	1,4	6,8
Urheiluvälineiden valmistus	17,7	1,3	60,5
Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	11,2	0,8	0,1
Keraamisten tuotteiden valmistus	6,7	0,5	31,8
Soitinten valmistus	6,2	0,4	101,4
Käsityöyritykset yhteensä	1 391,7	100,0	13,7

32 Reaalinen liikevaihto, eli liikevaihdon määrä on saatu deflatoimalla nimellinen liikevaihto elinkustannusindeksillä.

3 Kasvuyrittäjäisyys

Käsityöryhtyksiin ei yleensä liitetä tuotannon laajenemiseen liittyviä mielikuvia. Tarkastelu osoittaa, että vain 1–1,5 prosenttia käsityöryhtyksistä on kasvuyryhtyksiä. Kasvuun pyrkiviä yryhtyksiä on kuitenkin enemmän kuin toteutuneen kehityksen perusteella voidaan nähdä.

Kasvaneet yryhtykset ovat usein miesten omistamia ja keskimäärin pääomavaltaisemmillä käsityötoimialoilla toimivia yryhtyksiä. Kasvuyryhtyksistä löyryty mm. metallituotteiden, puusepän tuotteiden, huonekalujen sekä veneiden ja laivojen valmistuksesta. Naisten pieni osuus kasvuyryhtyksistä ei johdu kuitenkaan sukupuolesta, vaan naisten yryhtysten erilaisista toimialoista ja markkinaympäristöistä.

Vaikka kasvuyryhtysten määrä on jäänyt käsityötoimialoilla hyvin pieneksi, on suhteellisen harvalukuisten kasvuyryhtysten merkitys tärkeää käsityötoimialan työllisyyden ylläpidon kannalta. Kuitenkin kasvusta huolimatta, käsityötoimialan kasvuyryhtykset jäävät useimmiten alle 10 työntekijän mikroyryhtyksiksi.

3.1 Yryhtyksen kasvun ilmenemismuodot

Vaikka kasvuyryhtyksillä on tärkeä asema kansantaloudessa, niitä on tutkittu Suomessa toistaiseksi vähän, mikä voi johtua ilmiön monimuotoisuudesta. Liiketaloustieteen mukaan yryhtyksen kasvu ilmenee esimerkiksi yryhtyksen markkinaosuuden kasvuna tai markkina-alueen laajenemisena (*geneerinen kasvu*), liiketoiminnan kehittymisenä uusille urille (*diversifointi*) taikka yryhtyksen kasvuna yryhtysostojen ja fuusioiden kautta. Ilmiön monimuotoisuudesta kertoo, että kasvu voi tapahtua myös yryhtysryppäiden ja verkottumisen kautta.

Tutkimusten mukaan kasvuun vaikuttavat keskeisesti kolme yryhtyksen sisäistä tekijää, jotka ovat yryhtyksen organisaation ominaisuudet sekä yryhtyksen kasvuun ja johtamiseen liittyvät strategiat.³³ Ennen kaikkea yryhtyksen kasvuhalu ja -kyky riippuvat omistajien tahtotilasta ja kyvykkyydestä sekä henkilöstön osaamisesta. Pienissä yryhtjävetoisissa yryhtyksissä, joita pääosa käsityötoimialojen yryhtyksistä on, kasvutavoitteet ovat sidoksissa itse yryhtjäjän persoonaan ja henkilökohtaisiin tavoitteisiin, joihin ei välttämättä kuulu yryhtyksen toiminnan laajentaminen.³⁴

33 Yryhtyksen kasvuun vaikuttavat myös monet yryhtyksen ulkoiset tekijät, joita ovat mm. muiden yryhtysten harjoittama tuotteiden hinnoittelu ja tuotannontekijöiden saatavuus, kuten työvoimantarjontaolot.

34 Yryhtjäjän tavoitteena voi olla vain itsensä ja perheensä elättäminen sekä riippumattomuus tai työtyytyväisyys. Tämä tarkoittaa edelleen sitä, että yryhtjää ei voida pakottaa kasvattamaan yryhtystään.

Reaalitaloudessa kasvu perustuu yritysکوhtaisiin kilpailuetuihin, joita kilpailijoiden on vaikea kopioida ja joista asiakkaiden on vaikea luopua. Eri toimialoilla, markkinoilla ja elinkaarensa vaiheissa olevilla yrityksillä kasvun logiikka on tietysti erilainen. Esimerkiksi *nuoremmat yritykset ovat kasvuhakuisempia kuin vanhemmat yritykset*. Pienestä koostaan johtuen uudet kasvuyritykset lisäävät aluksi liikevaihtoa ja työntekijämäärää moninkertaisesti muihin yrityksiin nähden mutta toisaalta uusien yritysten jatkuva ja merkittävä kasvu on harvinaista.

Kaiken perusedellytys on tietenkin riittävä kysyntä markkinoilla, mutta Suomessa kotimarkkinat ovat aika suhdanneherkkiä ja kapeita, eivätkä ne tarjoa kasvuhakuisille yrityksille samanlaista harjoituskenttää kuin suurissa maissa, mistä voi seurata kilpailukyvyn menetyksiä ja osaamisen katoamista.³⁵ Tämä vuoksi kasvua on haettava kansainvälisestä toiminnasta, jossa vaihtoehtoina ovat suora vienti, sijoittuminen ulkomaiselle markkina-alueelle taikka epäsuora vienti kotimaisen tilaajan kautta ulkomaisille markkinoille.

3.2 Käsityötoimialan kasvuyritykset

Käsityöyritykset poikkeavat tuotantotavaltaan usein muista pk-yrityksistä. Niiden tuotanto on pikemminkin työvoimavaltaista kuin pääomavaltaista ja tuotteet ovat sen mukaisesti yksilöllisiä ja lyhyinä sarjoina valmistettuja. Käsityöyritykset ovat myös usein yksinyrittäjien hallussa, minkä vuoksi käsityöyrityksiin ei välttämättä liitetä samanlaisia tuotannon laajenemiseen perustuvia kasvuyrityksen mielikuvia kuin muihin pk-yrityksiin. Syksyllä tehtyjen 2004 yritysهاastattelujen mukaan monille yrittäjille riittääkin vain itsensä elättäminen.³⁶

Jos kasvua tapahtuu, ovat *kasvun ilmenemismuodot käsityöyrityksissä monesti toisenlaisia kuin muissa pk-yrityksissä*. Mm. kauppa- ja teollisuusministeriön vuoden 2000 yritysbarometrissä ja syksyllä 2004 tehdyissä erillisissä yritysهاastatteluissa todetaan, että alihankintatyö on käsityöyrityksille luontevin tapa kasvattaa tuotantoaan

35 Suomessa työllisyyden ja kansantalouden yleisen menestyksen kannalta katsoen tärkeiden kasvuhaakusten yritysten määrä ja osuus yrityskannasta on ollut kansainvälisesti vertailien pieni, vaikka meillä työvoiman koulutustaso on korkea ja yritystuki- ja neuvontajärjestelmä laaja-alaista. Pienille käsityöyrityksille myös muiden yritysten hinnoittelu ja tuotannotekijöiden, kuten työvoimantarjontaolot, ovat tärkeitä ulkoisia yrityksen kasvuun vaikuttavia tekijöitä.

36 Yritysهاastatteluihin valittiin satunnaisesti 20 eri käsityötoimialalla toimivaa yritystä. Haastattelut täydentävät tilastollisia tarkasteluja, mutta niiden suppeasta määrästä johtuen tulosten yleistettävyyteen kannattaa suhtautua kuitenkin varauksella. Ks. Liite 1: Perusaineistojen kuvauksia.

ja vastata markkinoilla tapahtuvaan kysynnän lisääntymiseen.³⁷ Käsityöyrittäjillä on korkea kynnyks palkata pysyvää uutta henkilöstöä, sillä markkinat ovat epävakait, kun tuotteiden kysyntä on kausi- ja sesonkiluonteista.

Tässä selvityksessä yritystoiminnan kasvua käsityötoimialoilla on tutkittu kuitenkin seuraamalla niiden vuosina 1996–99 aloittaneiden yritysten palkkasumman kehitystä 2000-luvulla, jotka työllistivät vähintään viisi työntekijää vuonna 2003.³⁸ Käytännössä "kasvuyrityksiksi" on määritelty ne yritykset, joiden palkkasumman keskimääräinen kasvuvauhti ylitti 20 prosenttia kolmen vuoden aikana vuosina 2001–03. Tarkastelu osoittaa, että kasvuyrityksiä löytyi 44, eli kolmannes kaikista vähintään viiden työntekijän käsityöyrityksistä (146 yritystä). (taulukko 5)

Taulukko 5. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet ja vähintään viiden työntekijän käsityöyritykset vuosien 2001–03 palkkasumman keskimääräisen muutoksen mukaan. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Palkkasumman vuosimuutos 2001–03, %	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityksistä, %
Yli 50	22	15,1
20–49	22	15,1
10–19	25	17,1
0–9	20	13,7
Miinusmerkkinen kehitys	49	33,5
Ei tietoa	8	5,5
Yhteensä	146	100,0

Kaikkiin vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneisiin käsityöyrityksiin (3 201 yritysten) suhteutettuna kasvuyritysten osuus oli vain 1,4 prosenttia. Toimialoittain tarkasteltuna kasvuyritykset painottuvat puusepän ja muiden puutuotteiden valmistukseen, huonekalujen valmistukseen, laivojen ja veneiden valmistukseen tai korjaukseen ja metallituotteiden valmistukseen. Kasvaneet toimialat ovat yleensä miesvaltaisia ja niissä on luultavasti ainakin jonkin verran sarjatuotantoa sekä koneisiin ja laitteisiin sitoutuneita pääomia.

Siitä, että naisten yrityksistä löytyy vähemmän kasvuyrityksiä kuin miesten yrityksistä, ei voida vetää johtopäätöksiä naisten lähtökohtaisesti vähäisemmästä

37 Yrityshaastatteluissa ilmeni, että uusien työntekijöiden palkkaaminen edellyttää käsityöyritykseltä liikevaihdon rajua kasvua ja merkitsee yrittäjälle uusia velvoitteita ja toisenlaista vastuuta toiminnasta

38 Rajaus tarkoittaa sitä, että ollakseen kasvuyrityksiä koskevan tarkemman tarkastelun kohteena 2000-luvulla, vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneen yrityksen on pitänyt kasvattaa henkilöstöään vähintään viiteen työntekijää vuoteen 2003 mennessä. Valinta perustuu selvityksen tekijän subjektiiviseen näkemykseen siitä, että käsityötoimialoilla viisi työntekijää työllistävä on jo melko suuri käsityöyritys. Riittävä palkansaajien määrä on edellytys myös sille, että kasvua voidaan mitata suhteellisen luotettavasti palkkasumman kehityksen pohjalta.

kasvuhaluudesta tässäkin yhteydessä. Erot kasvuhaluudessa eivät johdu sukupuolesta vaan pikemmin naisten ja miesten käsityöyritysten erilaisista toimialoista ja markkinaympäristöistä. Myös Ruotsissa tehdyistä tutkimuksista käy ilmi, että samoilla toimialoilla ja liikevaihdoltaan samankokoisissa yrityksissä nais- ja miesyrittäjien kasvuhaluissa ei ole sanottavia eroja.³⁹

Alueellisesti käsityöalan kasvuyritykset eivät millään tavoin keskity Uudellemaalle, edes määrällisesti, kuten useimmilla muilla jalostus- ja palvelualoilla on asian laita. Maakunnittain tarkasteltuna kasvuyrityksiä löytyi eniten Pirkanmaalta (7 kpl). Kasvuyrityksistä moni sijaitsee Länsi-Suomen rannikkoalueella Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Keski-Pohjanmaalla ja ruotsinkielisellä Pohjanmaalla. Ainoastaan Pohjois-Pohjanmaalta, Etelä-Karjalasta ja Ahvenanmaalta ei löytynyt yhtään vuosina 1996–99 aloittanutta käsityöalan kasvuyritystä.

Jos "kasvuyritysten" työntekijämäärien kehitystä verrataan kaikkien vuosina 1996–99 aloittaneiden käsityöalan työnantajayritysten työllisyyden kehitykseen, havaitaan, että ilman harvalukuisten kasvuyritysten työntekijämäärän lisäystä toimialan työllisyyskehitys olisi ollut 2000-luvulla vielä synkempää kuin toteutuneen kehityksen perusteella voidaan päätellä. Vuosina 2001–03 kasvuyritykset lisäsivät palkansaajien määrää 76 prosenttia, kun työntekijämäärä väheni kaikissa toimialan työnantajayrityksissä kuten myös kaikissa vähintään viiden työntekijän yrityksissä.⁴⁰

Kasvuyritykset myynnin kehityksen perusteella

Kasvuyritykset voidaan määritellä vaihtoehtoisesti myynnin (liikevaihdon) pohjalta. Käytävissä olevat jokseenkin kattavat tiedot vuosina 1996–99 aloittaneiden käsityöyritysten myynnin kehityksestä ovat vuosilta 2001–03. Esimerkkivuosina aloittaneissa vähintään viiden työntekijän yrityksissä oli 35 sellaista kasvuyritystä, joiden liikevaihdon kasvuvauhti ylitti 20 prosenttia vuosina 2001–03. Tällä tavoin laskettu kasvuyritysten määrä ja työllisyyden lisäys on hieman pienempi kuin palkkasumman mukaan määriteltyjen kasvuyritysten määrä. (taulukko 6)

39 Dahlman, Carolin: Kvinnors företagande, 2004.

40 Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan yritysten henkilöstön määrän kehitys on ollut melko synkkää myös koko toimialalla keskimäärin 2000-luvun alussa.

Taulukko 6. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet ja vähintään viiden työntekijän käsityöyritykset vuosien 2001–03 myynnin keskimääräisen muutoksen mukaan. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Myynnin arvon vuosimuutos 2001–03, %	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityksistä, %
Yli 50	22	15,1
20–49	22	15,1
10–19	25	17,1
0–9	20	13,7
Miinusmerkkinen kehitys	49	33,5
Ei tietoa	8	5,5
Yhteensä	146	100,0

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvityksen (pky-selvitys)⁴¹ mukaan noin viisi prosenttia yrityksistä oli vuonna 2004 voimakkaasti kasvuhakuisia. Yllättävää tutkimuksissa oli, että em. lisäksi peräti 45 prosenttia yrityksistä pyrki kasvamaan mahdollisuuksien mukaan. Tulokset perustuivat kuitenkin käsityöyrityksiä koskevan otosjoukon pohjalta tehtyihin yritys-kyselyihin, joissa painottuvat yrittäjien subjektiiviset näkemykset tai toiveet käsityöyrityksen kasvuhakuisuudesta.

Pky-selvityksen tuloksiin voi vaikuttaa kuitenkin se, että sen kohteena olevassa yritys-joukossa puusepäntuotteita ja huonekaluja valmistavien hieman keskimääräistä pääomavaltaisempien ja muita käsityötoimialoja jonkin verran kasvuhakuisempien yritysten osuus käsityöyrityksistä on suurempi kuin näiden toimialojen osuus on Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan todellisuudessa kaikista Suomen käsityöyrityksistä. Yhteensä pky-selvityksessä kyselyjen kohteena oli 431 käsityöyritystä vuonna 2004.

KTM:n pky-selvityksestä ilmenee niin ikään, että pääosalla (80 %) kasvuhakuisia yrityksiä keskeisin kasvukeino on oman tuotannon ja myynnin laajentaminen. Toiseksi tärkein tapa kasvattaa toimintaa on ali- ja osahankintatöiden teettämien enemmän kuin nyt. Tärkeitä syitä kasvutavoitteiden puuttumiseen ovat yrityksen nykyisen koon optimaalisuus (42 %), riittämätön kysyntä tai voimakas kilpailu (22 %) ja haluttomuus ottaa kasvuun liittyvää taloudellista riskiä (20 %). Em. näkemykset voivat tietenkin poiketa toisistaan riippuen kyseessä olevasta käsityötoimialasta.

41 Kauppa- ja teollisuusministeriön käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvitys (lyhennettynä pky-selvitys) perustuu 431 käsityöyritykselle tehtyyn yritys-kyselyyn vuoden 2004 puolella välissä. Yritys-kyselyjen kohdejoukko edustaa pääosin samoja käsityötoimialoja kuin Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteristä poimitut käsityöyritykset tai vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet käsityöyritykset. Pienestä otosjoukosta johtuen pienet käsityötoimialat eivät ole kuitenkaan edustettuina pky-selvityksessä. Lisäksi puusepäntuotteita ja huonekaluja valmistavien käsityöyritysten osuus pky-selvityksen kohdejoukosta on suurempi kuin näiden toimialojen todellinen painoarvo on käsityötoimialoista. Ks. Liite 1: Perusaineistojen kuvauksia.

4 Käsityöyritysten markkinat ja toimintatavat

Käsityöyritykset toimivat enimmäkseen kotimarkkinoilla. Monilla markkina-alue on kuitenkin valtakunnan laajuinen. Toimialasta riippuen pääosa tuotteista myydään suoraan kotitalouksille omista toimitiloista käsin tai kaupan jälleenmyyjien kautta, mutta osa käytetään muiden toimialojen yritysten tuotannossa välituotteina. Alihankinta onkin käsityötoimialoilla yleistä.

Markkinoinnissa käsityöyrittäjät korostavat omien laadukkaiden tuotteiden merkitystä. Harvat käyttävät perinteistä suoraa mainontaa markkinoinnissaan. Sen sijaan erityyppiset messut antavat yrittäjille mahdollisuuksia esitellä tuotteitaan ja tavata jälleenmyyjä ja kollegoja.

Suoraa vientiä harjoittavia yrityksistä on arviolta viisi prosenttia. Viennistä yllättävän suuri osa kohdistuu EU:n ulkopuolelle. Viennin merkitys voi korostua edelleen, jos kotimarkkinoiden kysynnän kasvu jää lähivuosina pieneksi. On muistettava, että myös epäsuora vienti kotimaisten tilaajien kautta kansainvälisille markkinoille ja myynti ulkomaisille matkailijoille on vientiä.

4.1 Keskeiset markkinat

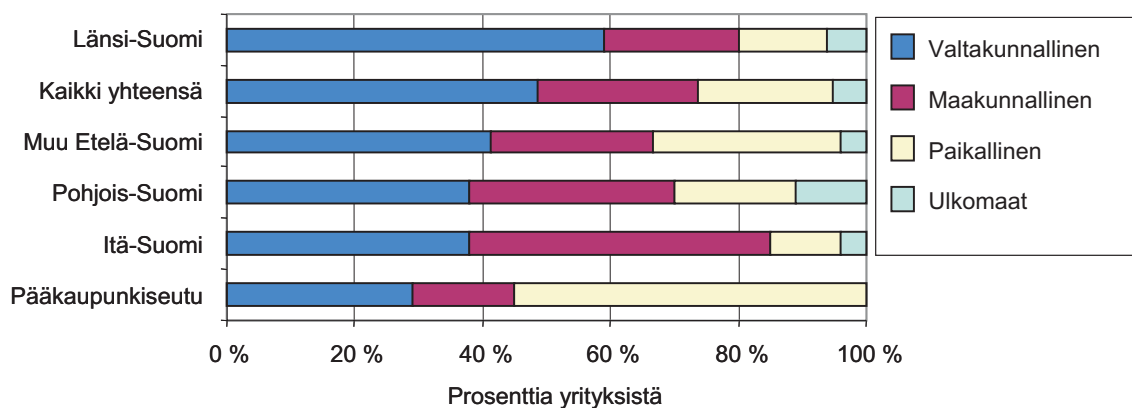
Käsityöyrityksen perustamiskynnys on ollut melko matala ja yritykset ovat meillä keskimäärin aika nuoria.⁴² Perustamisen taustalla ovat yrittäjän tekninen osaaminen ja ammattitaito ja se, että tuotteille on kysyntää. Käsityöyrityksen perustaminen ei vaadi useimmissa tapauksessa huomattavia investointeja. Käsityöyritys henkilöityy monesti itse yrittäjään, jonka menestyksen taustalla ovat myös aiemmat referenssit ja asiakkaiden luottamus, joka edellyttää yrittäjältä riittävää laatutasoa, asiakkaiden tarpeiden huomioon ottamista, toimituskykyä ja tehokkuutta.

Kuten tässä selvityksessä aiemmin on jo todettu, käsityöyritysten markkina-alue on pitkälti kotimaassa. KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät selvityksen (pky-selvitys) mukaan *lähes puolella yrityksistä markkinat ovat kuitenkin valtakunnan laajuiset, kuten pk-teollisuudessa keskimäärinkin on asian laita. Neljänneksellä keskeisin markkina-alue rajoittuu omaan maakuntaan*

42 Esimerkiksi pääosa syksyn erillisten yrityshaastattelun piirissä olleista käsityöyrityksistä on aloittanut 1990-luvulla, mutta joukossa oli myös veneveistämöitä, joiden toiminta oli alkanut jo 1900-luvun alussa.

ja viidenneksellä paikalliselle tasolle. Silmiinpistävää on, että länsisuomalaisilla käsityöyrityksillä valtakunnallisen markkina-alueen merkitys (59 %) on huomattavasti keskimääräistä tärkeämpi. (kuvio 9)

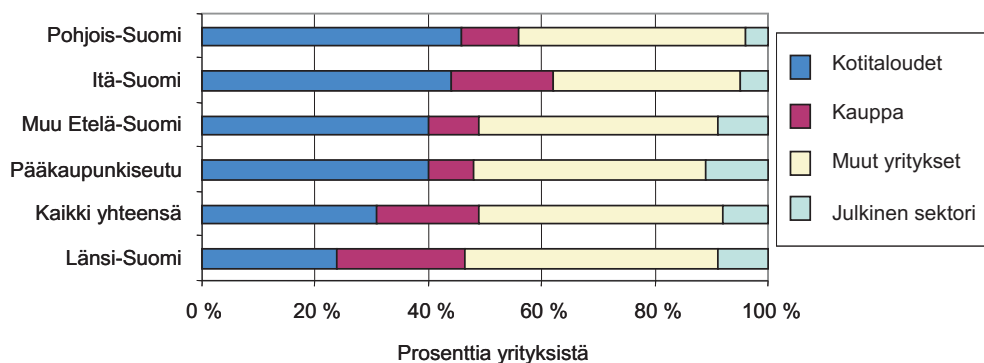
Helsingin seudulla sitä vastoin paikallisten markkinoiden merkitys on selvästi suurempi kuin muualla. Ilmeisesti yritysten ei tarvitse lähteä "merta kauemmas kaan." Muualla Suomessa laajat kotimaiset markkinat ovat puolestaan usein välttämättömät ja yrityksen menestyksen taakka. Tässä pohjanmaalaiset käsityöyritykset ovat onnistuneet keskimäärin paremmin kuin muut kehäkolmosen ulkopuolella toimivat käsityöyritykset. KTM:n pky-selvityksestä ei tosin ilmene matkailijamyynnin merkitys, vaan matkailun merkitys näkyy paikallisena myyntinä.



Kuvio 9. Käsityöyritysten keskeisin markkina-alue 2004 yrityksen sijainnin mukaan. (Lähde: KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2004.)

Tärkeimmät asiakasryhmät

KTM:n pky-selvityksen mukaan käsityöyritykset myyvät pääosan (44 %) tuotteistaan muille yrityksille ja siitä ilmeisesti hyvin merkittävän osan tuotannon väli-tuotehyödykkeiksi muille saman toimialan yrityksille. Suoraan kotitalouksille menee vajaat kolmannes tuotteista. Viidennes tuotteista päättyy tukku- ja vähittäiskauppoihin kotitalouksille edelleen myytäväksi. Itä- ja Pohjois-Suomessa on keskimääräistä enemmän suoraan kotitalouksille (ml. matkailijamyyni) tuotteita myyviä yrityksiä. Länsisuomalaiset käsityöyritykset myyvät tuotteensa muita enemmän tukku- ja vähittäiskauppoihin. (kuvio 10)



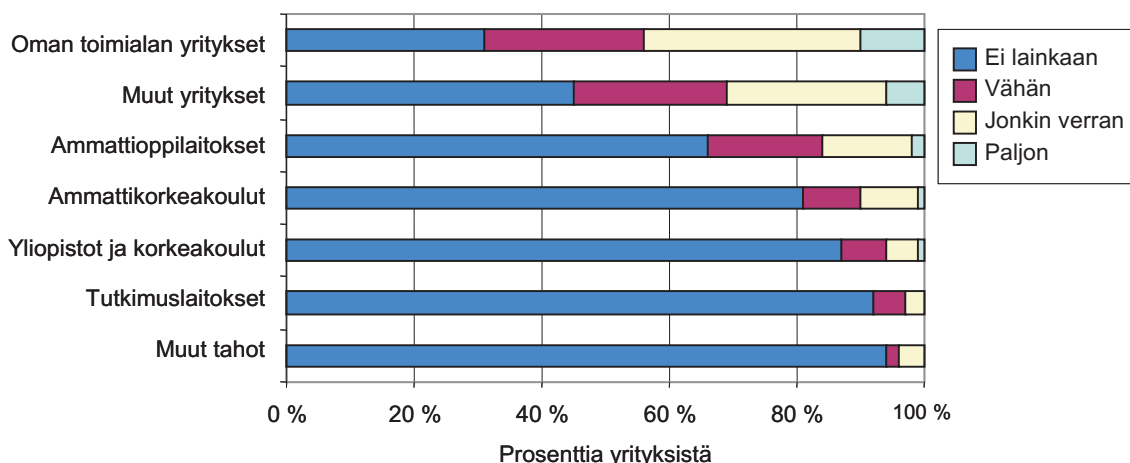
Kuvio 10. Käsityöyritysten keskeisin asiakasryhmä 2004 yrityksen sijainnin mukaan. (Lähde: KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2004.)

4.2 Alihankinta ja yritysten välinen yhteistyö

Käsityöyritys voi käyttää alihankkijoita omassa tuotannossa tai toimia itse alihankkijana toiselle käsityöyritykselle tai esimerkiksi suurelle teollisuusyritykselle, jolloin käsityöyrityksen tuotanto nivoutuu osaksi teollista valmistusta. Alihankkijana oleminen on yleistä käsityöyrityksissä. KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvityksen (pky-selvitys) mukaan noin 45 prosenttia yrityksistä toimii osatoimittajana tai alihankkijana toisille yrityksille. Lisäksi peräti kaksi kolmasosaa yrityksistä käyttää itsekin alihankkijoita tuotannossaan.

Alihankkijana toimiminen ja alihankkijoiden käyttäminen on tavallisempaa Helsingin seudulla toimivissa käsityöyrityksissä kuin muualla maassa. Ilmeisesti *alueen vilkas ja monipuolinen yritystoiminta antaa yritysten väliselle yhteistyölle aivan eri tavalla mahdollisuuksia kuin muualla maassa*. Pky-selvitysten mukaan osatoimitusten ja alihankintatöiden osuus tuotannosta oli vuonna 2004 keskimäärin 39 prosenttia (mediaani). Vaikka alihankinta on Helsingin seudulla yleisistä, jää alihankinnan arvo tuotannosta alueella alhaisemmaksi kuin muualla maassa.

Yhteistyö toisten yritysten ja muiden tahojen kanssa voi merkitä tuotannollista alihankintaa mutta myös muunkinlaista yhteistyötä, kuten yhteistyötä markkinoinnin, tuotekehityksen, yrityksen liiketoiminnan kehittämisen ja koulutuksen saralla. Liki 70 prosenttia käsityöyrityksistä tekee ainakin jotain yhteistyötä oman toimialansa yritysten kanssa. (kuvio 11) Muiden yritysten kanssa yhteistyötä on yli puolella käsityöyrityksistä. Kolmanneksella on yhteistyötä ammattioppilaitosten kanssa. Muut tahot, kuten korkeakoulusektori jäävät yhteistyössä vähemmälle.



Kuvio 11. Käsityöyritysten keskeiset yhteistyökumppanit 2004 yhteistyön laajuuden mukaan. (Lähde: KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2004.)

4.3 Myynti- ja markkinointikanavat

Syksyllä 2004 tehtyjen erillisten yrityshaastattelujen pohjalta arvioiden erityyppiset messut ovat käsityöyrityksille yksi tärkeimmistä, ellei peräti tärkein markkinointikanava. Messuilla on mahdollista tavata jälleenmyyjiä ja tuoda esiin omat tuotteensa. Messutapahtumat ovat erityisen tärkeitä vientiä harjoittaville yrittäjille, koska niissä on mahdollista tavata ja luoda yhteyksiä ulkomaisiin jälleenmyyjiin. Onnistunut messuille ja näyttelyihin osallistuminen edellyttää käsityöyrittäjältä kuitenkin riittävästi aikaa ja vaivaa valmistelutöihin.

Varsinainen käsityötuotteiden myynti voi tapahtua monella eri tavalla. Esimerkiksi kaikilla haastatelluilla käsityöyrityksillä on ainakin jossain muodossa omista toimitiloista käsin tapahtuvaa suoramyyntiä. Tämä on tullut esiin myös aiemmissa selvityksissä.⁴³ Järjestelyt ovat erilaiset riippuen siitä, myydäänkö veneitä, keramiikkatuotteita tai joulutonttuja. Varsinkin "pieniä" käsityötuotteita valmistavat yritykset hyödyntävät myynnissä erilaisia jälleenmyyjiä. Monet myyvät tuotteitaan myös käsityöyhdistysten paikallisissa myymälöissä.

Markkinoinnissa useimmat haastatellut käsityöyrittäjät painottavat omien tuotteiden merkitystä. Nykyaajan kulutusyhteiskunnassa tavaraa on tarjolla yllin kyllin kaikkialla, mikä on osaltaan muokannut kuluttajista valikoivia ja vaativia. Erityisesti pitkään alalla toimineet toteavat, että tuotteet markkinoivat itse itsensä siten,

43 KTM: Käsityöyritysten tila ja kehitys, vuoden 2000 barometri, 2001.

että laadukkaat tuotteet takaavat vanhojen asiakkaiden pysyvyyden ja tuovat lisää uusia asiakkaita.⁴⁴ Haastatelluista yrittäjistä enää harva käyttää perinteistä suoraa mainontaa (mainoksia tai ilmoituksia) markkinoinnissaan.

Yksittäiset käsityöyritykset ovat oivaltaneet sähköisen viestinnän voiman. Mm. yksi haastatelluista kertoi, että oli myynnin kannalta onnenpotku, kun hänen toimintaansa esiteltiin televisio-ohjelmassa. Se näkyi heti myynnin kasvuna. Voidaan todeta, että markkinointikustannukset rajoittuvat monella käsityöyrityksellä silti vain messukuluihin sekä Internet-kotisivujen tekemiseen ja ylläpitämiseen. Monella haastatelluista on omat verkkosivut tai ne ovat työn alla. Kenelläkään ei ole ollut varsinaista verkkokauppaa, mutta verkkosivujen kautta otetaan usein yhteyttä.

Haastatteluista kävi ilmi, että kaikilla käsityöyrityksillä ei ole välttämättä selkeää kohderyhmää tuotteilleen. Esimerkiksi tekstiilien ja vaatteiden parissa työskentelevät yrittäjät toteavat, että heidän mielestään akateemisesti koulutetut kaupungeissa asuvat yli 30-vuotiaat naiset muodostavat potentiaalisen asiakaskunnan, jos on määriteltävä jokin erityinen kohderyhmä. Yksi syy kohderyhmän profiloinnin vaikeuteen voi johtua siitä, että juuri kukaan haastatelluista ei ollut tehnyt mitään varsinaisia markkinakartoituksia tuotteilleen.

4.4 Vientitoiminta

Pienet käsityöyritykset toimivat enimmäkseen kotimarkkinoilla, joissa pääasialliset asiakkaat ovat toimialasta riippuen yksityiset kotitaloudet, kauppa tai päähankkijoina toimivat suuremmat yritykset. Myös kansainvälisessä toiminnassa pienet käsityöyritykset toimivat ehkä enimmäkseen alihankkijoina suurille teollisuuden yrityksille, kuten mm. metallituotteiden valmistuksessa on asian laita. Osalla yrityksistä on suoraa vientiä ja erityisesti niiden yritysten kohdalla, jossa asiakkaat ovat lopputuotekuluttajia, vienti on pitkälti suoraa vientitoimintaa.

Vuosina 1996–99 aloittaneiden käsityöyritysten **suoran viennin** arvo oli 3,6 miljoonaa euroa vuonna 2002.⁴⁵ Yhteensä suoraa vientiä harjoitti 108 yritystä, eli 5,2 prosenttia kaikista esimerkkivuosina toimintansa aloittaneista käsityöyrityksistä. Vuodesta 2001 viennin arvo väheni aavistuksen verran. Viennistä 48 prosenttia suuntautui EU:n sisämarkkinoille ja 52 prosenttia EU:n ulkopuolelle. Toimialoitain

44 Hyvien tuotteiden merkitys nousi esille varsinkin puusepäntoimintaa harjoittavien yrittäjien keskuudessa.

45 Perusjoukkona ovat tässä vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet ja vuonna 2003 yhä toimineet 2094 käsityötoimialojen yritystä.

katsottuna vientiyrityksiä on määrällisesti eniten metallituotteiden valmistuksessa ja suhteellisesti eniten nahan ja nahkatuotteiden valmistuksessa. (taulukko 7)

KTM:n pky-selvityksen⁴⁶ mukaan ulkomaat ovat keskeisin markkina-alue vain viidelle prosentille käsityöyrityksiä, mutta peräti joka kolmannessa yrityksessä vie-dään tuotteita ulkomaille joko itse tai osana jonkin toisen kotimaisen yrityksen tuotekokonaisuutta. Tämä yritys-kyselyihin perustuva tulos poikkeaa vuosina 1996–99 aloittaneita yrityksiä koskevista tuloksista siten, että pky-selvityksessä vientiyrityksiä ovat myös **epäsuoraa vientiä** harjoittavat yritykset, joiden vienti tapahtuu kotimaisen toimeksiantajan kautta ulkomaiselle tilaajalle.

Pky-selvityksestä ilmenee myös, että kaikkien vientiä harjoittavien käsityöyritysten liikevaihdosta 30 prosenttia koostuu viennistä. Suoran viennin osuus koko viennistä on edelleen 43 prosenttia. Pky-selvityksen pohjalta päätellen viennillä on suurempi merkitys kuin esimerkiksi vuosina 1996–99 aloittaneita yrityksiä koskevat tilastot osoittavat. Tämä voi johtua siitä, että pky-selvityksissä painottuvat hie-man todellista painoarvoaan enemmän eräät vientiä harjoittavat käsityötoimialat, kuten puusepäntuotteiden ja huonekalujen valmistus.

Taulukko 7. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneiden käsityöyritysten suora vienti ulkomaille vuonna 2002. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Toimialaryhmä (Nace 2002)	Vientirytyksiä 2002, lkm	Vientirytyksiä alan yrityksistä, %	Alan osuus viennistä 2002, %
Nahan ja nahkatuotteiden valmistus	8	19	15,8
Urheiluvälineiden valmistus	4	12,1	3,6
Keraamisten tuotteiden valmistus	6	9,5	0,9
Kultasepäntuotteiden valmistus	4	7,1	1,1
Metallin takominen ja metall. valmistus	17	6,9	10,7
Kirjansidonta ja painaminen	6	6,7	2,2
Soitinten valmistus	2	6,5	5,6
Puusepän ja muiden puutuott. valmistus	15	6,4	25,5
Tekstiilien valmistus	13	4,6	9,9
Huonekalujen valmistus	11	4,3	12,6
Laivojen ja veneiden valmistus ja korjaus	4	3,8	9,4
Pelien, leikkikalujen ja yms. tuotteiden valmistus	4	3,7	1,1
Lasin ja lasituotteiden valmistus	1	3,7	0,0
Vaatteiden valmistus	11	3,0	1,6
Kivituotteiden valmistus	1	2,2	0,0
Käsityöyritykset yhteensä	107	5,2	100,0

46 Kauppa- ja teollisuusministeriön käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvitys 2004.

Kansainvälistymisen kehitys

Markkina-alueen laajentaminen ulkomaille on välttämätöntä, jos kotimarkkinoista ei löydy riittävää vetoa, kuten 2000-luvun alussa on tapahtunut. Täytyy muistaa, että *ulkomaalaisten matkailijoiden kulutuskin Suomessa on tavallaan vientiä*. Myös vuoden 2004 syksyllä tehtyjen haastattelujen pohjalta päätellen yllättävän monella käsityöyrityksellä on myyntiä ulkomailla ja etenkin EU:n ulkopuolella.⁴⁷ Yleensä vienti kanavoituu ulkomaisten jälleenmyyjien tai vientiagenttien kautta, joihin yhteydet luodaan usein vientimessuilla.

KTM:n pky-selvityksestä käy ilmi, että kansainvälistymiseen panostaa voimakkaasti kolme prosenttia ja jonkin verran 10 prosenttia käsityöyrityksistä. Silmiinpistävää on, että pääkaupunkiseudun ulkopuolella toimivat yritykset haluavat panostaa enemmän kansainvälistymiseen kuin pääkaupunkiseudulla toimivat yritykset. Tämä voi johtua siitä, että muualla Suomessa paikalliset markkinat ovat kapeammat kuin pääkaupunkiseudulla ja asiakkaat on löydettävä oman alueen ulkopuolelta koti- tai ulkomailta.

Kansainvälistymiseen panostavista käsityöalan yrityksistä 60 prosenttia haluaa KTM:n pky-selvityksen mukaan kehittää itse omia valmiuksiaan suorana viejänä. Joka neljäs käsityöyrityksestä haluaa toimia muiden pk-yritysten kanssa yhteistyössä omana verkkona ja joka kymmenes yritys haluaa toimia välillisenä viejänä osana suuryritysten verkostoa. Lähes 80 prosenttia yrityksistä kuitenkin ilmoittaa, että yritys tarvitsee ulkopuolista asiantuntija-apua viennin aloittamisessa. Syksyn 2004 yrityshaastatteluissa *vienninedistämishankkeet onkin todettu hyviksi hankkeiksi*.⁴⁸

47 Haastattelujen mukaan Saksa ja Ruotsi ovat tärkeitä vientimaita. EU:n ulkopuolisista maista korostui Japanin merkitys. KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvityksen mukaan merkittäviä vientimaita ovat Venäjä, Ruotsi ja muut EU-maat, mutta Ruotsia lukuun ottamatta vienti EU-maihin on käsityöyrityksissä vähemmän yleistä kuin muissa alle 10 työntekijän mikroyrityksissä.

48 Vienninedistämishankkeita kritisoitiin yrityshaastatteluissa kuitenkin siitä, että käsityöyrityksiä ei ole aina kohdeltu niiden omista lähtökohdista käsin, vaan yritys on yhdistetty muihin yrityksiin, jotka eivät ole olleet yhteensopivia.

5 Yritysten taloudellinen asema ja suhdannekehitys

Myynnin kehitys on ollut käsityötoimialoilla keskimäärin melko hidasta 2000-luvun alussa johtuen suhdannetaantumasta ja asiakastoimialojen vaikeuksista. Heikointa kehitys on ollut vuosina 2001–03 kaikkein pienimmissä alle kahden työntekijän yrityksissä ja niissä yrityksissä, jotka toimivat mm. teollisuuden alihankkijoina. Lähiajan suhdanneodotukset ovat toimialalla kuitenkin varovaisen myönteiset.

Kannattavuus ja toiminnan tuottavuus on kohonnut 2000-luvulla, kun tarkastelun kohteena ovat vähintään kahden työntekijän käsityöyritykset, sillä pienestä koostaan johtuen monet yritykset ovat pystyneet sopeuttamaan kustannuksensa myynnin kehitystä vastaaviksi. Myös yritysten vakavaraisuus on pysynyt omavaraisuusasteella mitaten tyydyttävällä tasolla, joskin pienissä yrityksissä omavaraisuusasteen muutokset voivat olla suuria muuttuneissa suhdannetilanteissa.

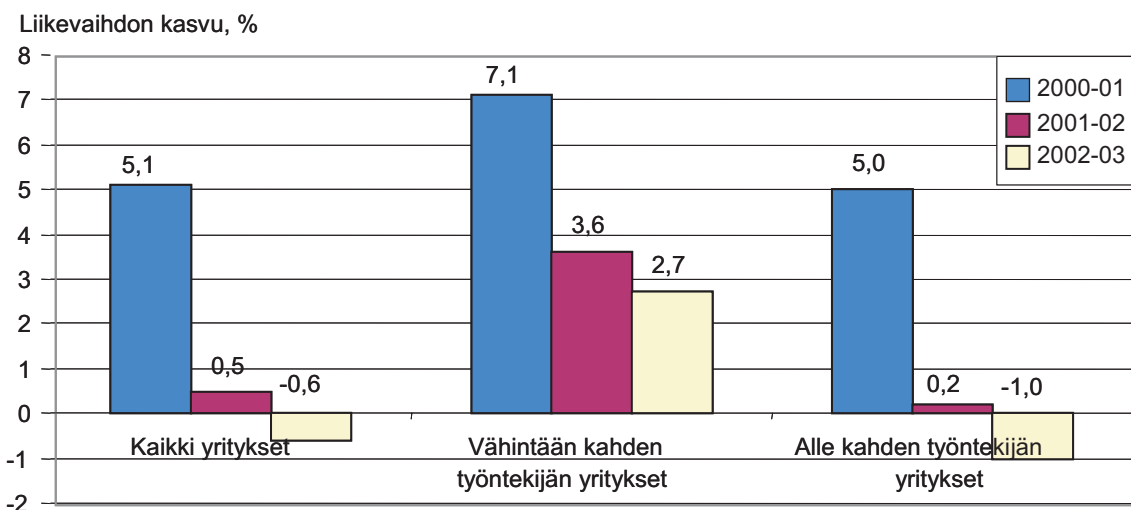
Käsityöyrityksistä runsas viidennes kuuluu kohonneen tai suuren riskin yrityksiin, jos lähtökohtana ovat yrityksen talous, maksuhäiriöiden määrä tai verojäämät. Verojäämiä on myös noin viidenneksellä yrityksistä, mutta valtaosalla verovelat ovat hyvin pieniä. Suhteellisesti eniten ongelmallisia yrityksiä toimii kirjansidontan ja painamisen toimialalla sekä puusepäntuotteiden ja huonekalujen valmistuksessa.

5.1 Myynnin kehitys 2000-luvulla

Käsityöyritysten taloudellista asemaa on kuvattu tässä selvityksessä otospohjaisesti niiden vuosina 1996–99 aloittaneiden yritysten osalta, joilla oli toimintaa vuonna 2003. Nämä yritykset jaetaan edelleen kahteen ryhmään: *alle kahden hengen yrityksiin ja vähintään kahden hengen yrityksiin*.⁴⁹ Tilastoista käy ilmi, että liikevaihdon kasvu on hidastunut käsityöyrityksissä selvästi vuosina 2001–03. Alle kahden hengen yrityksissä, jotka työllistävät usein vain yrittäjän itsensä, kehitys on ollut vielä kehnompaa kuin vähintään kahden hengen työnantajayrityksissä. (kuvio 12)

49 Alle kahden työntekijän käsityöyrityksiä on ollut tarkastelun piirissä 1653. Nämä yritykset ovat lähinnä yksinyrittäjien omistamia yrityksiä ja oikeudelliselta muodoltaan pääosin toiminimiä. Vähintään kahden hengen käsityöyrityksiä on ollut tarkastelun piirissä 441, mikä on runsas viidennes kaikista vuosina 1996–99 aloittaneista ja vuonna 2003 toiminnassa olleista käsityöyrityksistä. Vähintään kahden hengen käsityöyrityksiä, eli yrityksiä, jotka työllistävät tässä 2–9 palkansaajaa, voidaan pitää pieninä työnantajina. Jaolla on enemmän merkitystä jäljempänä yritysten taloudellista asemaa koskevassa kuvauksessa, sillä työnantajina toimivilla yrityksillä ”työvoimakustannukset” ovat paremmin näkyvillä tuloslaskelmissa kuin yksinyrittäjinä toimivissa toiminimimuotoisissa yrityksissä, joissa yrittäjän palkka muodostuu lähinnä yksityisotoista.

Liikevaihdon kasvun hidastuminen on johtunut kansantalouden suhdannetaantumasta 2000-luvun alussa ja käsityötoimialojen asiakasyritysten vaikeuksista niiden omilla koti- ja ulkomaisilla markkinoilla. Tämä koskee erityisesti niitä käsityötoimialoja, jotka toimivat alihankkijoina muille teollisille yrityksille kuten metallituotteiden valmistuksessa on asian laita. Toimialojen välillä on kuitenkin huomattavia eroja. Merkittävistä käsityötoimialoista liikevaihdon kasvu on ollut reippainta puusepän ja muiden puutuotteiden valmistuksessa.



Kuvio 12. Liikevaihdon kasvu (mediaaniluku) vuosina 1996–99 aloittaneissa käsityöyrityksissä vuosina 2000–03, prosenttia. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

5.2 Yritysten kannattavuus, tuottavuus ja rahoitusasema⁵⁰

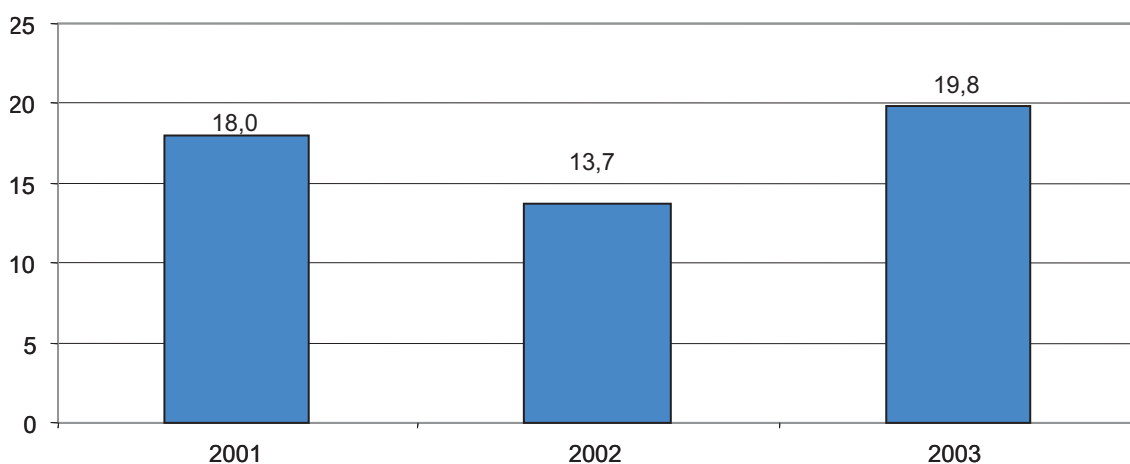
Kannattavuuden kehitys ja sen tulkinta

Vähintään kahden työntekijän käsityöyrityksissä liikevaihdon kasvun hidastuminen on näkynyt **kannattavuuden** heikentymisenä vuosina 2001–02, jos kannattavuutta

50 Tarkastelun piiriin kuuluvat ainoastaan vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet 2–9 palkansaajan pientyönantajina toimivat käsityöyritykset (441 kpl), jotka koostuvat etupäässä osakeyhtiömuotoisista yrityksistä. Työnantajina toimivissa yhtiömuotoisissa yrityksissä ”työvoimakustannukset” ovat paremmin näkyvillä tuloslaskelmissa kuin yksinyrittäjinä toimivissa alle kahden hengen ja pääosin toiminimimuotoisissa yrityksissä. Alle kahden hengen käsityöyritykset on jätetty yritysten taloudellista asemaa koskevan tunnuslukutarkastelun ulkopuolella ennen kaikkea sen vuoksi, että ns. palkka-oikaisuja ei ole ollut mahdollista tehdä käytettävissä olevasta perusaineistosta.

mitataan suhteuttamalla käsityöyritysten käyttökate liikevaihtoon.⁵¹ Vuonna 2003 kannattavuus on kääntynyt kuitenkin nousuun useimmilla toimialoilla. Näyttää siltä, että yritykset ovat sopeuttaneet kustannuksensa liikevaihdon kehitystä vastaaviksi. Tämä on tapahtunut mm. työntekijöitä vähentämällä. Toisaalta toteutunut kehitys voi heijastaa kysynnän varovaista kasvua vuonna 2003. (kuvio 13).

Yksittäisten yritysten kohdalla käyttökateprosentin muutokset voivat kertoa paitsi muuttuneesta kannattavuudesta myös yritysten toimintatavoissa tai toiminnan painopisteissä tapahtuneista muutoksista. Toimialojen välillä käyttökateprosentin tasot voivat kertoa tuotantorakenteeseen liittyvistä eroista, kuten toiminnan pääoma- ja työvoimavaltaisuudesta.⁵² Suomessa yritystutkimuslautakunta on antanut käyttökateprosentille suositusarvoja, jotka ovat teollisuudessa 10–25. Tosin tarkkoja yleispäteviä tavoitearvoja ei ole kuitenkaan annettavissa.⁵³



Kuvio 13. Vähintään kahden työntekijän käsityöyritysten käyttökateprosentin (mediaaniluku) kehitys 2001–03. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

51 Käyttökate kertoo yrityksen tuloksen ennen poistoja ja rahoituseriä. Käyttökateprosentit perustuvat suoraan verohallinnon tuottamiin tilastoihin. Niissä käyttökate verrataan liikevaihtoon, mutta uusissa tunnuslukukaavoissa vertailukohteenä on liikevaihto lisättynä liiketoiminnan muilla tuotoilla. Näiden muiden tuottojen merkitys lienee vähäinen pienissä käsityöyrityksissä.

52 Leppiniemi, Jarmo ja Leppiniemi, Raili: Tilinpäätöksen tulkinta, 2000.

53 Mm. yrityskohtaisesti käyttökatevaatimukseen vaikuttavat käyttöomaisuusvaltaisuus, investointien uusimistarve sekä vieraan pääoman aiheuttaminen kulujen määrä.

Tuottavuuden kehitys ja sen tulkinta

Tuottavuudella tarkoitetaan *tuotannon määrän ja sen tuottamiseen käytettyjen tuotantopanosten määrän välistä suhdetta*. Tuottavuuskäsitteen avulla voidaan mitata talousyksikön toiminnan tehokkuutta, toisin sanoen sitä, kuinka tehokkaasti tuotantopanoksia tuotannossa yhdistetään. Yrityksen kannalta tuottavuus on mitta sille, paljonko käytetyillä tuotantontekijöillä saadaan tuotantoa aikaan reaalisuureilla mitattuna. Tuotantoa voidaan mitata mm. tuotoksella tai jalostusarvolla. Jalostusarvo saadaan, kun tuotoksesta vähennetään hankittujen tuotantopanosten arvo.

Tuottavuudella ei ole välttämättä yhteyttä kannattavuuteen lyhyellä aikavälillä. Kannattavuus voi muuttua riippumatta tuottavuuskehityksestä. Kannattavuus voi parantua pelkästään hinnan muutosten vuoksi, jos mm. tuotoksen markkinahinta kohoaa tai tuotannossa käytettävien panosten hinta alenee. Pidemmällä aikavälillä kannattavuuden muutoksen syynä voivat olla tuotannon tehokkuuden muutokset. *Tehokkuuden parantumisesta johtuva kannattavuuden kasvu on keino erottautua muista saman toimialan tai samoja tuotteita tarjoavista yrityksistä.*

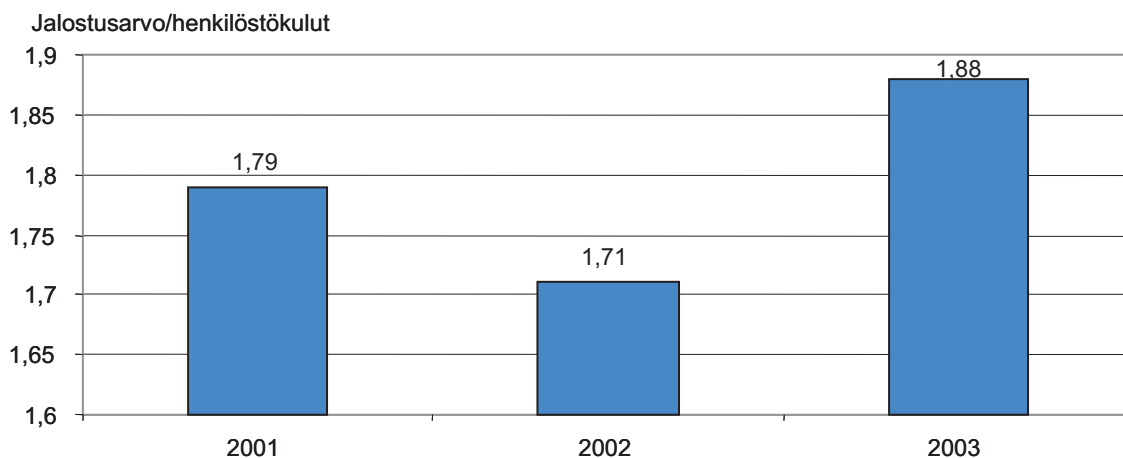
Käsityötoimialojen **tuottavuutta** (toiminnan tehokkuutta) on tutkittu tässä suhteuttamalla jalostusarvo henkilöstökuluihin.⁵⁴ Tällä tuottavuusmittarilla tutkitaan, kuinka suuri on ollut yritysten aikaansaama tuotos palkkaeuroa kohden. Käsi-työyritykset ovat hyvin henkilöstöressurssidonnaisia toimialoja, joten henkilökunnan tehokkuutta kuvaavat vertailut voivat olla paljon kertovia. *Saadut tulokset paljastavat, että keskimääräinen laskennallinen tuottavuus on parantunut käsityötoimialoilla 2000-luvulla varsinkin vuonna 2003.* (kuvio 14)

Jos tarkastellaan tuottavuutta vuonna 2003 eri käsityötoimialoilla⁵⁵, havaitaan, että *tuottavuus on suhteellisesti korkein puusepän tuotteiden ja muiden puutuotteiden valmistuksessa sekä tekstiilien valmistuksessa*. Tuottavuus on kohonnut vuosina 2001–03 kaikilla muilla toimialoilla paitsi veneiden ja laivojen valmistuksessa ja korjauksessa sekä huonekalujen valmistuksessa. Käytännössä tuottavuuden muutokset

54 Tuottavuutta voidaan mitata vaihtoehtoisesti suhteuttamalla liikevaihto taikka jalostusarvo henkilöstöön, mutta molempiin mittaustapoihin liittyy muutamia ongelmia. Edellisessä mittarissa (liikevaihto/henkilöstö) ongelmana on, että investointitavaroita tuottavissa yrityksissä liikevaihto ja ostot (alihakinnat) voivat vaihdella paljonkin vuosittain. Jälkimmäinen mittari (jalostusarvo/henkilöstö) ei sitä vastoin ota huomioon toimialojen välistä yleistä palkkatasojen välistä eroa. Lisäksi molempien mittareiden suhteen joudutaan deflatoimaan suhdelukua, jos tuottavuutta halutaan mitata aikasarjana. Jos ylipäätään henkilöstön tehtävissä, henkilöstörakenteessa tai palkkatasossa on huomattavia eroja, on tunnuslukuja laskettaessa suositeltavaa korvata henkilöstömäärä henkilöstökulujen määrällä (liikevaihto/henkilöstökulut, jalostusarvo/henkilöstökulut tai liikevoitto/henkilöstökulut).

55 Toimialakohtaisessa tarkastelussa ovat mukana kaikki ne käsityötoimialat, joista on saatavilla ainakin parinkymmenen 2–9 palkansaajaa työllistävän yrityksen tuottavuustiedot.

voivat johtua monesta tekijästä. Osa tekijöistä liittyy kyseisen toimialan tuottavuuden muutostekijöihin ja osa yritystasolle ja osa molempiin.



Kuvio 14. Vähintään kahden työntekijän käsityöyritysten tuottavuuden (mediaaniluku) kehitys 2001-03. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Vakavaraisuus ja maksuvalmius

Maksuvalmiudella, eli likviditeetillä tarkoitetaan yrityksen kykyä selviytyä juoksevista maksuvelvoitteistaan. Siinä on kysymys rahojen jokahetkisestä riittävydestä. Maksuvalmius ilmenee yrityksen kassavaroina ja välittömästi nostettavina pankkitalletuksina. Osa yrityksen maksuvalmiudesta näkyy suoraan taseesta (mm. rahat ja pankkisaamiset). Mutta osa maksuvalmiudesta sisältyy tarvittaessa käyttöön saataisiin joustomahdollisuuksiin (maksuvalmiusreservit), kuten velkaantumismahdollisuuteen, mikä ei yleensä ilmene tilinpäätöstiedoista.

Tässä selvityksessä vähintään kahden hengen käsityöyritysten maksuvalmiutta on mitattu suhteuttamalla pitkä- ja lyhytaikaisten saamisten summa lyhytaikaisiin velkoihin.⁵⁶ Saadut tulokset osoittavat, että maksuvalmius on pysynyt 2000-luvulla suurin piirtein ennallaan tunnusluvun ollessa keskimäärin suunnilleen 0,5.⁵⁷ Tärkeimmistä käsityötoimialoista maksuvalmius on ollut korkein metallituotteiden valmistuksessa mutta heikoin puusepän ja muiden puutuotteiden valmistuksessa sekä huonekalujen valmistuksessa.

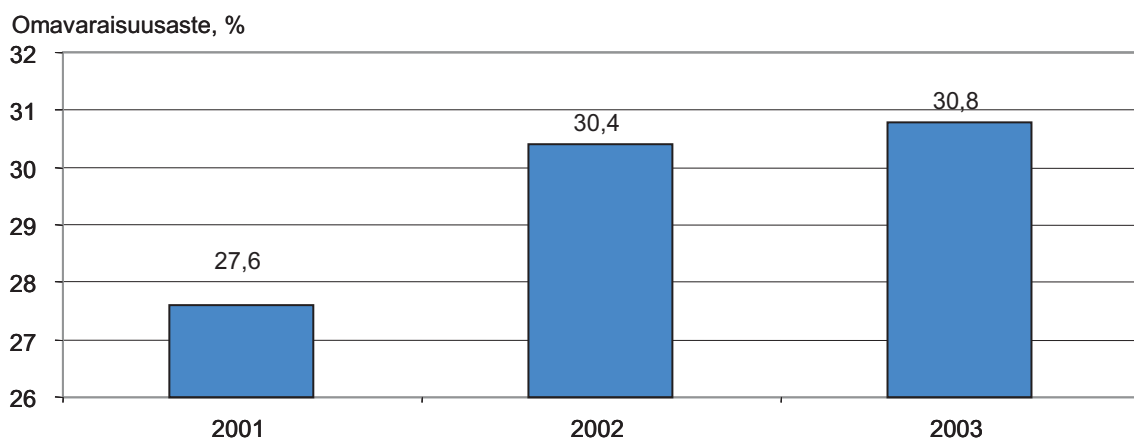
56 Käsitteellisesti tämä verohallinnon tilastoihin perustuva tunnusluku on lähellä quick ratio –tunnusluku (=rahoitusomaisuus/lyhytaikainen vieras pääoma).

57 Monissa käsityöyrityksissä heikko maksuvalmius on johtanut siihen, että yritykset ”elävät kädestä suuhun.”

Vakavaraisuudella tarkoitetaan yrityksen pitkän aikavälin kykyä suoriutua velvoitteistaan. Vakavaraisuuteen liittyy keskeisenä kysymyksenä yrityksen mahdollisuus saada uutta velkaa mm. investointeihin ja toiminnan laajentamiseen rahoitustilanteen niin vaatiessa. Hyvä vakavaraisuus merkitsee pientä rahoitusriskiä, huono vastaavasti korkeaa rahoitusriskiä. Vakavaraisuutta kuvaavat tunnusluvut on rakennettu oman ja vieraan pääoman varaan. Esimerkiksi korkea omavaraisuusaste kertoo oman pääoman hallitsevuudesta ja rahoitusriskin alhaisuudesta.

Käsityötoimialoilla keskimääräinen omavaraisuusaste on kohentunut tasaisesti 2000-luvulla. Vuonna 2003 omavaraisuusaste oli vähintään kahden työntekijän yrityksissä noin 31 prosenttia.⁵⁸ (kuvio 15) Tärkeimmistä käsityötoimialoista omavaraisuusaste on ollut korkein metallituotteiden valmistuksessa. Matalin omavaraisuusaste on puusepän ja muiden puutuotteiden valmistuksessa. Pääosin taseeltaan pienissä käsityöyrityksissä omavaraisuusasteen muutokset voivat olla kuitenkin suuria esimerkiksi muuttuneissa suhdannetilanteissa.

Yritystutkimusneuvottelukunta on asettanut omavaraisuusasteelle ohjeelliset arviointiperusteet, jonka mukaan hyvää vakavaraisuutta edustaa mm. yli 40 prosentin omavaraisuusaste, tyydyttävää 20–40 prosentin omavaraisuusaste ja heikkoa alle 20 prosentin omavaraisuusaste. *Käsityötoimialat näyttävät asettuvan keskimäärin tyydyttävän omavaraisuusasteen luokkaan.* Voidaan todeta, että omavaraisuusasteen nostaminen tulorahoituksen avulla voi olla usein hidasta, koska juoksevan toiminnan rahoittaminen vaatii merkittävän osa tulorahoituksesta.



Kuvio 15. Vähintään kahden työntekijän käsityöyritysten omavaraisuusasteen (mediaaniluku) kehitys 2001-03. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

58 Omavaraisuusastetta kuvaavat tunnusluvut perustuvat suoraan verohallinnon tuottamiin tilastoihin.

5.3 Verovelat ja riskiyritykset

Verovelkaisuus käsityötoimialalla

Vuosina 1996–99 aloittaneiden ja vuonna 2003 toiminnassa olleiden käsityöyritysten **verovelat**, eli verojäämät, olivat verohallinnon tilastojen mukaan 4,9 miljoonaa euroa.⁵⁹ *Verojäämien rahamäärällä tarkoitetaan saatavia, joita ei ole maksettu eräpäivään mennessä ja joita ei ole passivoitu ja jotka eivät ole vanhentuneet.* Kaikkiaan verovelkaisia käsityöyrityksiä oli 418, mutta niistä lähes 60 prosentilla verovelkojen määrä jäi alle 5 000 euroon vuonna 2003. Pahasti verovelkaisia yrityksiä (verojäämiä vähintään 50 000 euroa) oli vain 25. (taulukko 8)

Yrityksen aloittamisvuoden mukaan katsottuna verovelkaisten käsityöyritysten ja verojäämien määrä kasvavat aluksi yritysten iän mukaan⁶⁰, mutta sitten niiden määrä alkaa vähentyä.⁶¹ Tämä johtuu verovelkojen vanhenemisesta, sillä verojen ja maksujen perimistä koskevan lain mukaan verot on perittävä viiden vuoden kuluessa niiden määräämisestä. Toisin sanoen esimerkiksi vuoden 1997 tuloihin liittyvät verot, jotka on maksuunpantu vuonna 1998, oli perittävä viimeistään vuonna 2002, sillä muuten oikeus maksun saamiseen on menetetty.

Toimialoittain tarkasteltuna *verojäämien määrä on suurin huonekalujen valmistuksessa, metallituotteiden valmistuksessa ja puusepän ja muiden puutuotteiden valmistuksessa.* Nämä toimialat edustavat käsityötoimialoilla hieman keskimääräistä pääomavaltaisempaa toimintaa ja ne ovat muutoinkin suuria käsityötoimialoja. Suhteellisesti eniten **verovelkaisia** käsityöyrityksiä on kuitenkin painamisen ja kirjansidonnan toimialalla. Toiseksi eniten verovelkaisia yrityksiä on huonekalujen valmistuksessa.

59 Kaikkien esimerkkivuosina toimintansa aloittaneiden käsityöyritysten (3 201 kpl) verovelat olivat 13,1 miljoonaa euroa. Näiden yritysten joukossa on kuitenkin niitä verovelkaisia, jotka ovat lopettaneet tai keskeyttäneet toimintansa ennen vuotta 2003.

60 Tämä koskee esimerkkivuosina 1997–99 toimintansa aloittaneita käsityöyrityksiä.

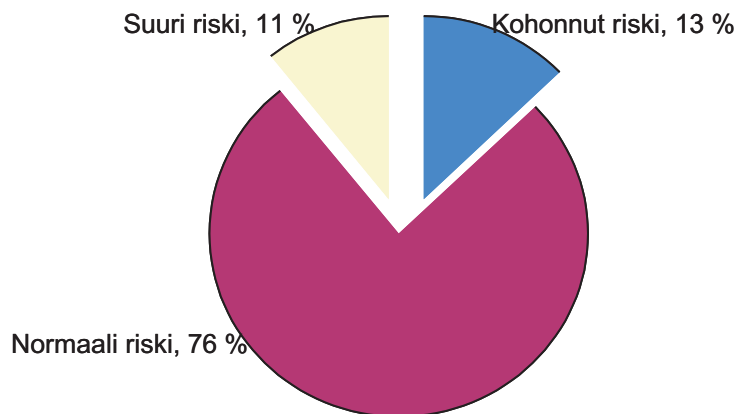
61 Tämä koskee esimerkkivuonna 1996 toimintansa aloittaneita käsityöyrityksiä.

Taulukko 8. Verovelat vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneissa käsityö-yrityksissä vuonna 2003. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Verovelan kokoluokka, euroa	Verovelkaisia yrityksiä 2003, lkm	Verovelan määrä, 1000	Verovelat/verovelkainen yritys euroa
Yli 50 000 euroa	25	2 290	91 600
20 000–49 999 euroa	35	1 069	30 500
5 000–19 999 euroa	116	1 188	10 200
Alle 5 000 euroa	242	350	1 400
Yhteensä	418	4 897	11 700

Käsityötoimialan riskiyritykset

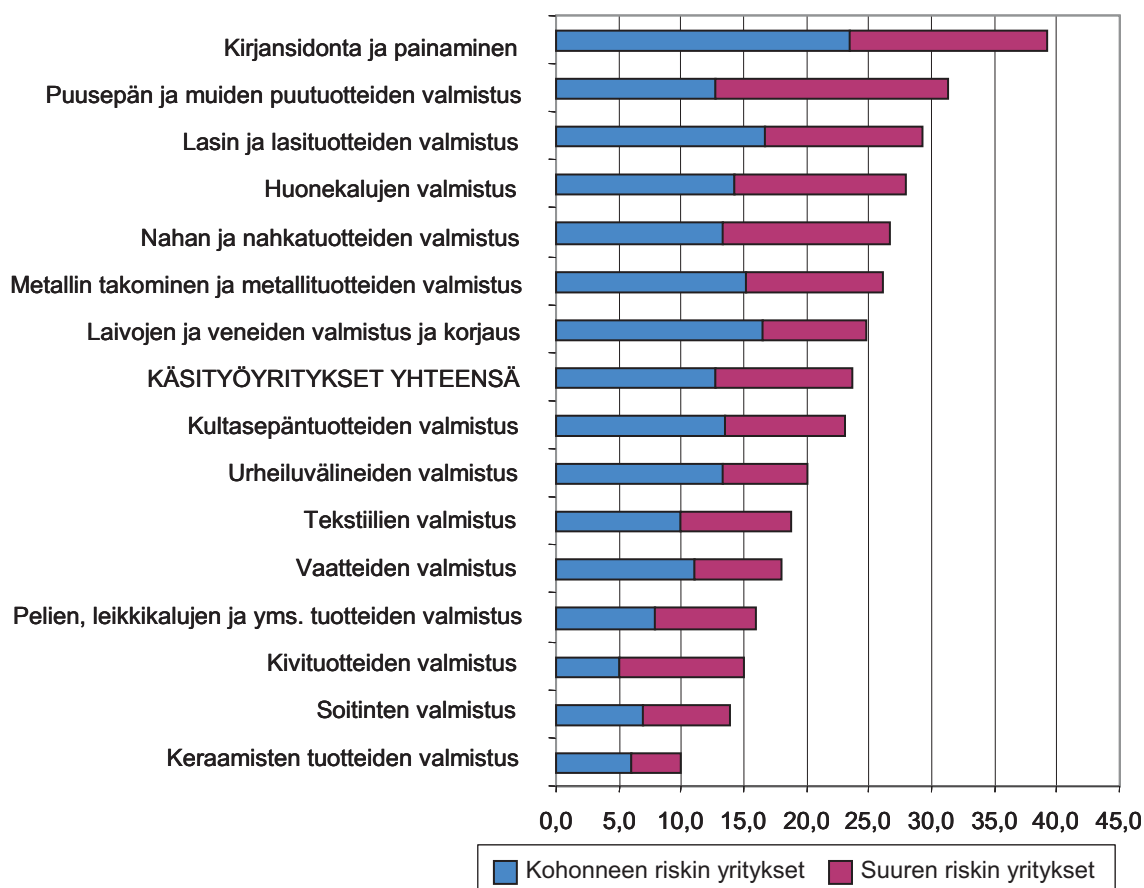
Verohallinnon käytössä oleva **riskiluokitus** perustuu kolmeen tietolähteen yhdistelmään, jotka verohallinnon omat perusteet ja Dun&Bradstreet'in ja Asiakastieto Oy:n riskiluokitukset.⁶² Verovelkaisuus, yrityksen negatiivinen tausta sekä talous ja maksuhäiriöt ovat vaikuttaneet siihen, että käsityötoimialoilla noin runsas viidennes riskiluokitetuista yrityksistä kuului kohonneen ja suuren riskin yrityksiin vuoden 2003 lopussa. Osuus edustaa suurin piirtein keskimääristä luokkaa maamme koko yritys kentässä. (kuvio 16)



Kuvio 16. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet käsityöyritykset riskiluokittain vuonna 2003, prosenttia. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

62 Riskiluokat ovat normaalin riskin yritykset, kohonneen riskin yritykset ja suuren riskin yritykset. Yritys kuuluu *kohonneen riskin yrityksiin*, jos yksikin kolmesta tietolähteestä osoittaa, että yrityksellä on lieviä laiminlyöntejä, eli verovelkaa 1 000–15 000 € (verohallinto), yrityksen tausta ja maksutapa on negatiivinen tai talous epätydyttävä (D&B), yrityksellä on lieviä ja vanhoja maksuhäiriöitä ja/tai negatiivinen tausta (Asiakastieto). Yritys kuuluu puolestaan *suuren riskin yrityksiin* silloin, jos yksikin kolmesta tietolähteestä osoittaa, että yrityksellä on vakavia laiminlyöntejä eli verovelkaa yli 15 000 euroa tai vanhoja maksuhäiriöitä ja/tai erittäin negatiivinen tausta.

Riskiyritysten osuus vaihtelee kuitenkin tuntuvasti toimialoittain. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneista puusepän tuotteiden valmistajista ja kirjansidontan ja painamisen yrityksistä *kohonneen ja suuren riskin yrityksiin kuului yli 30 prosenttia*. Keraamisten tuotteiden valmistajista riskiyrityksiä oli 10 prosenttia. Keskimääräistä enemmän riskiyrityksiä on mies- ja pääomavaltaisilla toimialoilla. Lopuksi voidaan todeta, että erityisesti kohonneen riskin yritysten tunnistaminen ja profilointi olisi tärkeää ennen kuin tilanne pahenee edelleen näiden yritysten osalta. (kuvio 17)



Kuvio 17. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet kohonneen ja suuren riskin käsityöyritykset vuonna 2003, prosenttia. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

5.4 Lähiajan suhdannenäkymät

KTM:n käsityöyritysten vuoden 2004 toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvityksen (pky-selvitys)⁶³ mukaan *90 prosenttia käsityöyrityksistä arveli, että oman yrityksen liikevaihto kohoaa tai pysyy vähintään ennallaan vuonna 2005* (lähimmän vuoden aikana). (taulukko 9) Liikevaihdon kasvuodotukset heijastuvat myönteisesti yritysten kannattavuuskehitykseen, sillä vain kuusi prosenttia uskoo kannattavuuden heikkenevän lähimmän vuoden aikana. Näin ollen näkymät vaikuttavat varsin optimistisilta, kun niitä verrataan 2000-luvun alun vaimeaan kehitykseen.

Pääosa käsityöyrityksistä pitänee investoinnit ja tuotekehityspanostukset ennallaan ja vain harvat aikovat palkata lisää henkilökuntaa. Haluttomuus laajentaa toimintaa lisäinvestoinneilla ja henkilökuntaa palkkaamalla voi liittyä osaltaan siihen, että joka toisella käsityöyrityksellä tuotantokapasiteetti on nyt alikäytössä. 30 prosentilla yrityksistä kapasiteetti on normaalikäytössä ja lopuilla ylikäytössä. Keskimääräistä enemmän ylikäyttää, eli tuotantokapeikkoja esiintyy pääkaupunkiseudulla ja Pohjois-Suomessa toimivissa yrityksissä.

Taulukko 9. Käsityöyritysten liikevaihdon, henkilöstön, investointien, kannattavuuden ja viennin kehitys vuonna 2005, prosenttia yrityksistä (Lähde: KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2004.)

	Kasvaa, %	Ennallaan, %	Pienenee, %	Saldo, % ⁶⁴
Liikevaihto	48	43	10	38
Kannattavuus	39	55	6	33
Tuotekehityspanostukset	21	75	3	18
Investoinnit	17	71	12	5
Henkilöstö	15	80	6	9
Vienti	12	85	2	10

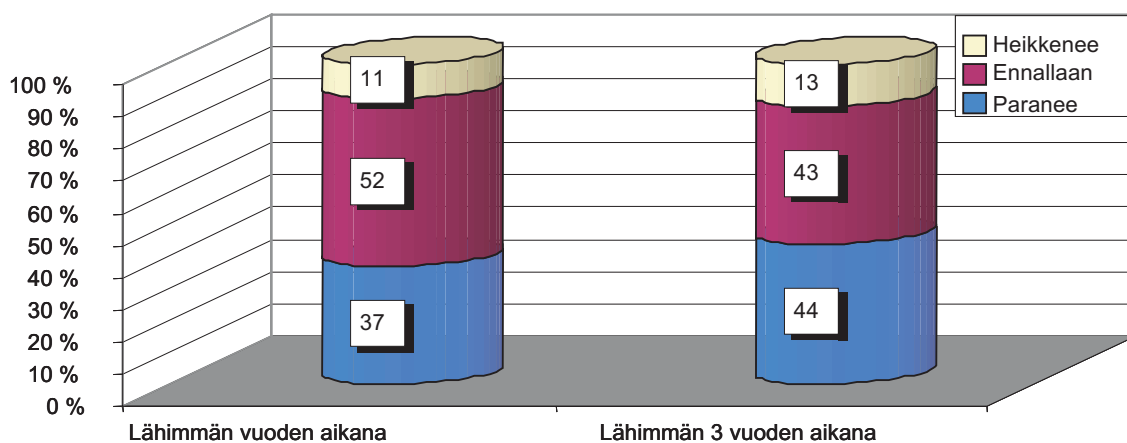
Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että käsityötoimialojen kansantaloudellinen merkitys ei ole yhtä suuri kuin joskus takavuosisikymmeninä. Mm. kansantalouden työllisyydestä toimialaryhmä (noin 13 000 henkeä) muodosti vain runsaat puoli prosenttia vuonna 2003. Käsityötoimialojen kasvuvauhti onkin ollut työllisyydellä

63 Kauppa- ja teollisuusministeriön käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvitys (lyhennettynä pky-selvitys) perustuu 431 käsityöyritykselle tehtyyn yritys-kyselyyn vuoden 2004 puolella välissä. Yrityskyselyjen kohdejoukko edustaa pääosin samoja käsityötoimialoja kuin Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteristä poimitut käsityöyritykset tai vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneet käsityöyritykset. Pienestä otosjoukosta johtuen pienet käsityötoimialat eivät ole kuitenkaan edustettuina pky-selvityksessä. Lisäksi puusepäntuotteita ja huonekaluja valmistavien käsityöyritysten osuus pky-selvityksen kohdejoukosta on suurempi kuin näiden toimialojen todellinen painoarvo on käsityötoimialoista. Ks. Liite 1: Perusaineistojen kuvauksia.

64 Saldo = kasvua odottavien prosenttiosuus miinus pienenemistä odottavien prosenttiosuus.

mitaten hidasta 2000-luvulla muutamia alatoimialoja lukuun ottamatta. Myönteisestä kuluvan vuoden yleiskuvasta huolimatta käsityötoimialojen kasvuodotukset ovat liikevaihdon, kannattavuuden ja henkilöstön kehityksen suhteen heikompia kuin muilla mikroyrityksillä keskimäärin.

Kuitenkin pky-selvityksen mukaan kaksi kolmasosaa yrityksistä kokee asemansa kansantaloudessa hyvänä tai vähintään kohtalaisena. Joskin niitä, joiden mielestä kansantaloudellinen asema on huono, on enemmän kuin koko pk-yrityssectorilla keskimäärin. Toisaalta selvityksestä ilmenee, että usko tulevaisuuteen ei ole alkanut hiipua, jos asiaa katsotaan kuluvaa vuotta pidemmällä ajanjaksolla, sillä peräti 44 prosenttia käsityöyrityksistä arvelee suhdannenäkymien paranevan oman yrityksen kannalta kolmen seuraavan vuoden aikana. (kuvio 18)



Kuvio 18. Käsityöyritysten yleiset suhdannenäkymät lähimmän vuoden ja lähimmän kolmen vuoden aikana oman yrityksen kannalta katsoen, prosenttia yrityksistä. (Lähde: KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2004.)

6 Käsiyöyritysten kehittäminen

Käsiyöyritysten menestyksen taustalla ovat laadukkaat tuotteet, asiakaslähtöisyys, joustavuus ja toimituskyky. Keskeisimpänä puutteena ja kehittämisen kohteena yrittäjät pitävät tuotteiden markkinointia.

Tuotekehitys on useimmille yrittäjille jatkuva prosessi. Myös asiakkailta voi olla tuotekehitykseen suuri vaikutusvalta, mikä riippuu tietenkin valmistettavasta tuotteesta.

Monet yrittäjät pitävät tuotteissaan keskeisinä arvoina suomalaisuutta ja myös ekologisuutta, eli sitä, että tuotteet on valmistettu Suomessa ja suomalaisista raaka-aineista mahdollisimman ympäristöystävällisin menetelmin.

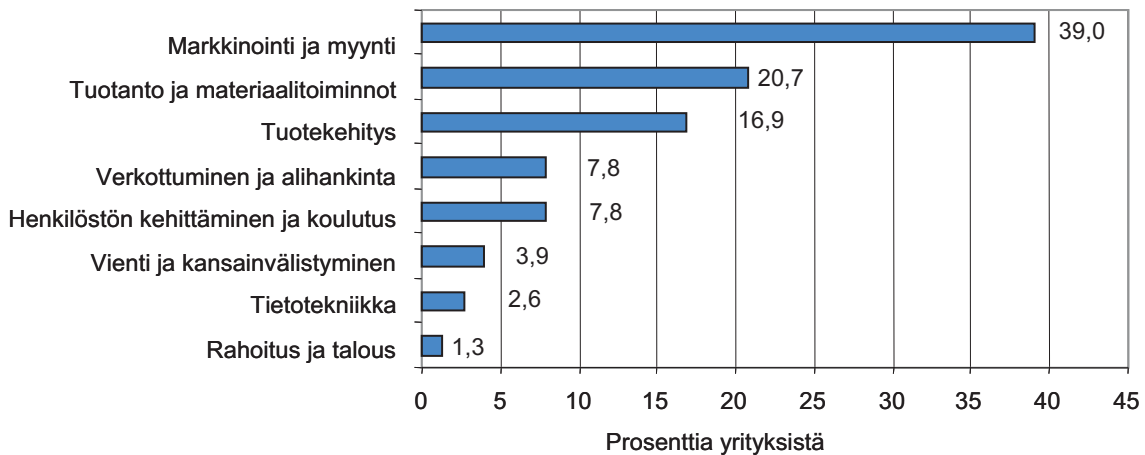
Useimmat käsiyöyrittäjät hyödyntävät erilaisia yritystoiminnan neuvontapalveluja ainakin yritystoiminnan aloitusvaiheessa ja monet ovat osallistuneet valtakunnallisiin ja alueellisiin kehittämishankkeisiin. Etenkin vientihankkeet ovat kiinnostaneet yrittäjiä. Kokemukset kehittämishankkeista vaihtelevat. Hankkeiden onnistumisen kannalta tärkeässä asemassa ovat hankkeiden vetäjät, mutta toiminta edellyttää yrittäjän omaa panostusta ja aktiivisuutta. Yritysneuvojilta edellytetään puolestaan ammattimaisuutta ja samaistumiskykyä yrittäjän arkeen ja haasteisiin.

6.1 Tärkeimmät kehittämistarpeet

KTM:n käsiyöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvitys (pky-selvitys) osoittaa, että viidennes käsiyöyrityksistä ei aio mitenkään erityisellä tavalla rahallisesti panostaa yrityksensä kehittämiseen lähivuosina. Osuus on paljon enemmän kuin kaikissa mikroyrityksissä keskimäärin, mikä on jossain määrin huolestuttavaa toimialan kehittymisen kannalta katsoen. Syynä voi olla pienet taloudelliset voimavarat tai toiminnan pienimuotoisuus. Toisaalta kaikki kehittäminen ei välttämättä edellytä erityisiä rahallisia panostuksia.

Ne käsiyöyrittäjät, jotka aikovat panostaa yrityksen kehittämiseen lähivuosina, painottivat markkinoinnin ja myynnin kehittämistä, tuotantoa ja materiaalihankintaa sekä tuotekehitystä. Vasta näiden kehittämistarpeiden jälkeen tulivat henkilöstön kehittäminen ja koulutus tai verkottumisen ja alihankinnan edistäminen. Johtamisen parantamiseen ei kiinnitetty lainkaan huomiota johtuen ilmeisesti yritysten pienestä keskimääräisestä koosta. Myös tietotekniikka ja taloudenpito sijoittuvat yritysten kehittämistarpeissa häntäpäin asioihin.⁶⁵ (kuvio 19)

65 Alueellisesti tarkastellen Pohjois-Suomessa toimivat käsiyöyritykset korostivat markkinoinnin ja myynnin sekä tuotannon ja materiaalihankinnan kehittämistarpeita. Itä-Suomessa painotettiin keskimäärin enemmän tuotekehitystä ja Etelä-Suomessa henkilöstön kehitystä ja koulutusta.



Kuvio 19. Käsityöyritysten tärkeimmät kehittämistarpeet lähivuosina.⁶⁶ (Lähde: KTM:n käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2004.)

6.2 Tuotekehitys ja arvot

Syksyllä 2004 tehdyissä yritys haastatteluisa todettiin, että kaikkein tärkeintä valmistuneiden ja koulutettujen kuluttajien maailmassa ovat laadukkaat tuotteet, asiakaslähtöisyys, joustavuus ja toimituskyky.⁶⁷ Tämän ohella myynnin jälkeinen palvelutoiminta (korjaus, tuoteneuvonta jne.) voivat olla tärkeitä asioita. Ne takaavat asiakkaiden pysyvyyden ja mahdollistavat uusien asiakkaiden saannin. Uutta tarjontaa luomalla voidaan herättää markkinoilla myös uutta kysyntää. Tämän vuoksi tuotekehitystä ei voida käsityötoimialalla kylliksi korostaa.

Käsityötoimialasta riippuen tuotekehityksellä saatetaan tarkoittaa eri asioita. Tuotekehitys on varsin toisenlaista, jos yrittäjä toimii "veneveistäjänä" tai "huonekaluseppänä" kuin silloin, jos hän valmistaa tekstiileistä tehtyjä "tonttuja" taikka vaikkapa "keraamisia astioita", joita tehdään kerralla isoja valmistuseriä. Haastattelut paljastivat, että mm. useimmat tekstiilejä käyttävät käsityöläiset tuovat koko ajan uusia tuotteita markkinoille. Lisäksi he muokkaavat jatkuvasti vanhoja tuotteitaan (muutetaan värejä jne.).

Haastatteluista ilmeni, että tuotekehitys on yrittäjille enemmän tai vähemmän jatkuva kehitysprosessi. Uudistukset tuotteissa voivat tapahtua asiakkaiden toivomuksesta tai yhteistyössä asiakkaan kanssa. Asiakkaan vaikutusmahdollisuudet

⁶⁶ Kuvio ei sisällä yrityksiä, jotka eivät ilmoittaneet kehittämistarpeistaan.

⁶⁷ Yritys haastatteluihin valittiin satunnaisesti 20 eri käsityötoimialalla toimivaa yritystä. Haastattelut täydentävät tilastollisia tarkasteluja, mutta niiden suppeasta määrästä johtuen tulosten yleistettävyyteen kannattaa suhtautua kuitenkin varauksella. Ks. Liite 1: Perusaineistojen kuvauksia.

tuotteisiin riippuvat tietenkin pitkälti siitä, mitä käsityöyrittäjä tuottaa. Jos valmistetaan esimerkiksi "ruokapöytiä tai veneitä", on selvää, että niitä tehdään tilaustyönä. Sen sijaan valmistettaessa "tonttuja tai mukeja" kyseessä on enemmänkin massatuotanto, jolloin kuluttajan vaikutusmahdollisuudet yksittäiseen tuotteeseen ovat pienet.

Arvot ja tuotekehitys

Useimmat haastatellut käsityöyrittäjät pitävät keskeisinä arvoina tuotteissaan ja tuotekehityksessään suomalaisuutta ja korkeaa laatua. Osalle tämä tarkoittaa, että tuotteissa käytetyt materiaalit ovat suomalaisia ja toisille puolestaan sitä, että varsinaiset tuotteet on valmistettu Suomessa eikä esimerkiksi lähialueilla halpatyönä. Myös ekologisuus⁶⁸ on asia, jota painotettiin haastatteluissa. Haastatelluista ne, jotka nostivat esiin arvojen tärkeyden, uskoivat myös pystyvänsä välittämään näitä arvoja edelleen asiakkailleen.⁶⁹

6.3 Yritysneuvonta ja -tukipalvelut, kehityshankkeet

Kehityshankkeet

Syksyllä 2004 haastatelluista käsityöyrittäjistä valtaosa on osallistunut erilaisiin kehityshankkeisiin. Nämä vaihtelevat alueellisista ja paikallisista kehityshankkeista valtakunnallisiin koko käsityöalaa koskeviin hankkeisiin. *Olennaista yrittäjille on, että hankkeista saadaan sellaisia käytännön kokemuksia, jotka edesauttavat suoraan oman yrityksen kehitystä.* Yrittäjiä kiinnostavat erityisesti vientihankkeet. Ehkä juuri sen vuoksi, että yksin on vaikeaa aloittaa vientitoimintaa, mutta jokin suuren hankkeen yhteydessä on helpompaa osallistua mm. ulkomaisille messuille.

Yrittäjien mukaan kokemukset kehittämishankkeista vaihtelevat, mikä osittain johtuu heidän omista odotuksistaan. Joidenkin yrittäjien mielestä hankkeet ovat liian yleisellä tasolla, eikä niistä ole aina vastaavaa käytännön hyötyä oman yrityksen toiminnan parantamisessa. Toiset puolestaan kiinnittävät huomiota siihen, että

68 Ekologisuudella tarkoitetaan sitä, että valmistusprosessit ovat mahdollisimman ympäristöystävällisiä ja raaka-aineet mahdollisimman luonnonmukaisia.

69 Haastateltujen keskuudessa oli sellaisia käsityöyrittäjiä, jotka totesivat, etteivät he seuraa tai välitä erityisiä arvoja. Heille mm. laatu on itsestäänselvyys eikä mikään erityinen arvo sinänsä.

hankevetäjän asema ei ole aina selkeä. Tämä ilmeni etenkin niiden yrittäjien vastauksissa, jotka ovat osallistuneet yrittäjäuransa aikana moniin hankkeisiin. He painottivat sitä, että hankevetäjä ei saisi olla mukana hankkeessa yrittäjänä!

Osa haastateltavista yrittäjistä suhtautui erittäin nuivasti ja jopa kriittisesti mm. erilaisiin julkisilla varoilla rahoitettuihin kehittämisprojekteihin,⁷⁰ joskin pääosan mielestä hankkeista on ollut hyötyä. Jo se, että tapaa toisia käsityöyrittäjiä ja kuulee heidän kokemuksiaan, kannustaa kehittämään omaa toimintaa. Osa haastatelluista yrittäjistä korosti, että projektimuotoinen toiminta edellyttää useimmiten myös yrittäjän puolelta omaa aktiivisuutta, jotta hankkeesta saataisiin irti mahdollisimman suuri hyöty osallistujille.

Yrityspalvelut

Suomessa on tarjolla laaja-alaisesti viranomaistahojen ja yksityisten elinkeinoelämän järjestöjen tuottamia yritysten neuvonta- ja kehittämispalveluja. Julkisen sektorin palveluja tarjoavat ennen kaikkea 15 alueellista TE-keskusta.⁷¹ TE-keskuksesta yritykset voivat saada ohjausta toimintansa kaikissa eri vaiheissa, aina yritysidean arvioinnista liiketoiminnan kehittämiseen. TE-keskusten kautta tavoitetaan Tekesin⁷² palvelut. Lisäksi mm. patenti- ja rekisteriasiat ja kansainvälistymisen neuvonta kuuluvat keskusten palveluvalikoimaan.

TE-keskukset tarjoavat myös räätälöityjä asiantuntijapalveluja. Niitä ovat mm. naisyritysneuvonta. Neuvontapalveluilla autetaan yritystoimintaa harjoittavia naisia yrityksen aloittamisessa ja kehittämisessä. Erityisesti käsityöyrittäjien tarpeisiin on kehitetty *Taitava-kehittämishjelma*, joka on tarkoitettu päätoimisille uniikki-tuotteita valmistaville käsityöläisille. Ohjelman tavoitteena on parantaa käsityöyritysten kannattavuutta ja kilpailukykyä. Paikallisella tasolla yrityksille neuvontapalveluja antaa oman kunnan elinkeinotoimi.

70 Kriittisesti suhtautuvien käsityöyrittäjien tunteja kuvailee erään yrittäjän lausahdus: ”Jos on ryhtynyt yrittäjäksi, on yritettävä, ei tilanne parane sillä, että verorahoilla tehdään kaiken maailman projekteja. Jos valtio haluaa auttaa uusia käsityö- tai muita pienyrittäjiä, olisi ensi kädessä muutettava verotusta, esimerkiksi niin, että raja milloin on maksettava arvonlisävero, olisi korkeampi.” Toinen yrittäjä kertoi: ”Kehittämishankkeissa niputetaan usein yhteen harrastelijäkäsityöläiset ja ammattimaisesti toimivat. Kehittämistoiminnassa pitäisi olla enemmän ammattimaisuutta ja sen tulisi suuntautua yrittäjiin, joille käsityö on kokopäivätyötä.” Koulutustilaisuuksista kolmas yrittäjä totesi kyynisesti: ”Loppuvuodesta kun muutenkin on kiirettä, tulee kutsuja erilaisiin koulutustilaisuuksiin. Tämä joutuu kai siitä, että budjettivuosi lähenee loppuaan ja eri laitoksilla on edelleen rahaa jäljellä.”

71 TE-keskus = Työvoima- ja elinkeinokeskus.

72 Tekes = Teknologian kehittämiskeskus.

Yksityisistä toimijoista käsityön alalla voidaan mainita *Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry*, joka muodostaa yhdessä alueellisten käsi- ja taideteollisuusyhdistysten kanssa maanlaajuisen kaksikielisen asiantuntija- ja neuvontajärjestön, Taito Groupin. Käsityöyrittäjyyttä järjestö edistää tarjoamalla Taito-yrityspalveluja⁷³, ylläpitämällä markkinointiverkostoa, kehittämisprojekteilla, viestinnällä ja toimimalla aktiivisena käsityöyrittäjyyden puolestapuhujana. Järjestön keskeisiä palveluja ovat myös kulttuuritapahtumat, näyttelyt ja käsityötaiteen perusopetus.

Palvelujen käyttö

Yrityshaastattelujen mukaan monet käsityöyrittäjät ovat hyödyntäneet ainakin jossain vaiheessa yritysten neuvonta- ja kehittämispalveluja. Lähinnä oman kunnan elinkeinoasiamies tai seudulliset yrityspalvelukeskukset tulevat tutuiksi varsinkin yritystoiminnan aloitusvaiheessa ja rahoituksen järjestämisessä. Myös Taito-yrityspalvelut ja Taitava-kehittämisohjelma ovat monelle yrittäjälle tuttuja ainakin erilaisten käsityöalan kehittämishankkeiden kautta. Haastatelluilla on sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia yritysneuvojista. Yrittäjien mielestä yritysneuvojan yksi tärkeä ominaisuus on, että hän osaa samaistua pienyrittäjän tilanteeseen, arkeen ja haasteisiin.

6.4 Yritystuet

Yritystoiminnan julkisten rahoitustukien tarkoituksena on pk-yritysten pitkän aikavälin kilpailukyvyyn ja toimintaympäristön parantaminen. *Rahoitustuen muotoja ovat avustusmuotoinen rahoitustuki, lainat, osakesijoitukset ja takaukset.* Avustusmuotoiseen rahoitustukeen luetaan mm. varsinaiset avustukset, korkotuet ja perimättä jätetyt lainat. Yritystukia myöntävät pääasiassa kauppa- ja teollisuusministeriö ja sen alaiset alueelliset TE-keskukset ja Tekes⁷⁴ sekä erityisluottolaitokset kuten Finnvera Oyj.⁷⁵

Kauppa- ja teollisuusministeriön tehtävänä on ohjata ja valvoa Suomessa myös EU-rakennerahasto-ohjelmien toteutusta koko hallinnonalalla. Rakennerahastooh-

73 Taito-yrityspalvelut tarkoittavat yrityksille, yrittäjäprojekteille ja alan oppilaitoksille suunnattuja neuvonta- ja koulutuspalveluja yritystoiminnan eri osa-alueilta kuten yritysideoarviointia, tuotekehitystä ja -arviointia, hinnoittelua sekä käsityön markkinointia ja kuluttajansuojaa.

74 Teknologian tutkimuskeskus Tekes on tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoittaja.

75 Valtion ja sen erityislaitosten rahoitustukien lisäksi yrityksiä tuetaan muillakin tavoin. Esimerkkejä ovat kuntien harkinnanvaraiset rahoitustuet ja takaukset sekä huojennukset sosiaaliturvamaksuihin.

jelmien tarkoituksena on alueiden elinkeinorakenteiden monipuolistaminen ja työllisyyden parantaminen, johon pyritään edistämällä pk-yritysten perustamista, kehittämistä ja laajentamista. Hakemuksia vastaanottavat ja rahoitustukea myöntävät TE-keskukset, Tekes ja Finnvera Oyj. Rahoitusta myönnetään myös organisaatioille, jotka tarjoavat palveluja yrityksille.⁷⁶

Rahoitustuen määrä käsityöryityksissä

Verottajan tilastojen mukaan rahoitustuki esimerkkivuosina 1996–99 aloittaneille ja vuonna 2003 yhä toimineille käsityöryityksille oli Suomessa runsaat 0,7 miljoonaa euroa vuonna 2003.⁷⁷ Kaikkiaan tukea saaneita oli 116 yritystä, mikä oli 5–6 prosenttia kohderyhmän yrityksistä. Pääosa tuesta kanavoitui 20 suurimmalle tuensaajalle, joiden osuus vuonna 2003 jaetusta tukipotista oli melkein 60 prosenttia. Keskimääräiset tukisummat ovat pieniä, sillä yhtä tukea saanutta yritystä kohden tukisumma oli noin 6 400 euroa.⁷⁸ (taulukko 10)

Toimialoittain tarkasteltuna eniten rahoitustukea oli vuonna 2003 maksettu metallituotteiden valmistajille ja toiseksi eniten tukea oli kohdistunut huonekalujen tekijöille, jotka ovat hieman pääomavaltaisempia toimialoja kuin käsityötoimialat yleensä. (kuvio 20) Yrittäjän sukupuolen mukaan katsottuna noin 74 prosenttia tuesta maksettiin miesten omistamille käsityöryityksille. Miesten yritysten suuri osuus tuesta ei johdu sukupuolesta vaan miesten yritysten toimialoista, jotka ovat pääomavaltaisempia toimialoja kuin naisten yritysten toimialat keskimäärin. (kuvio 21)

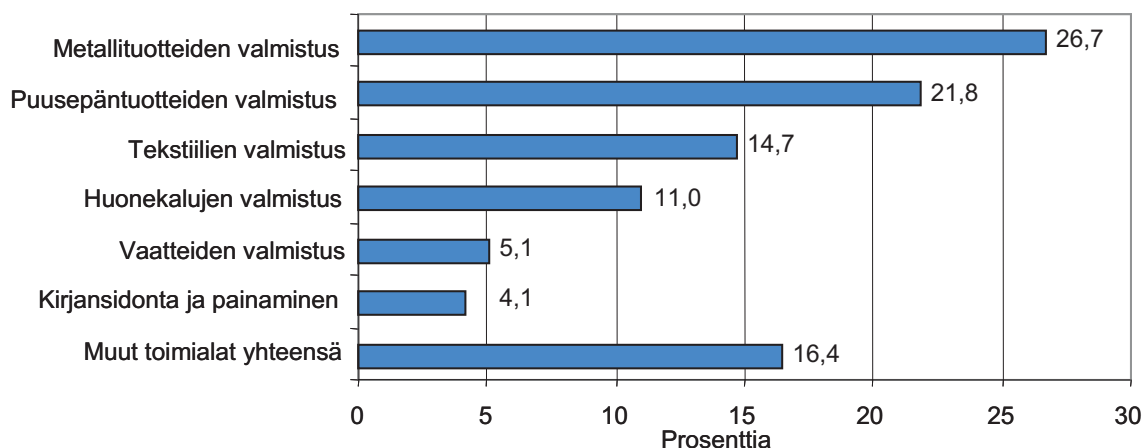
Taulukko 10. Yritystoiminnan rahoitustuki vuosina 1996–99 aloittaneissa käsityöryityksissä vuonna 2003. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Maksetun yritystuen kokoluokka, euroa	Tukea saaneita yrityksiä, 2004, lkm	Maksetun tuen määrä 1000 euroa	Tuki/tukea saanut yritys, euroa
20 000–	9	276,3	30 703
10 000–19 999	10	150,6	15 058
5 000–9 999	23	157,2	6 835
Alle 5 000	74	156,3	2 122
Yhteensä	116	740,4	6 383

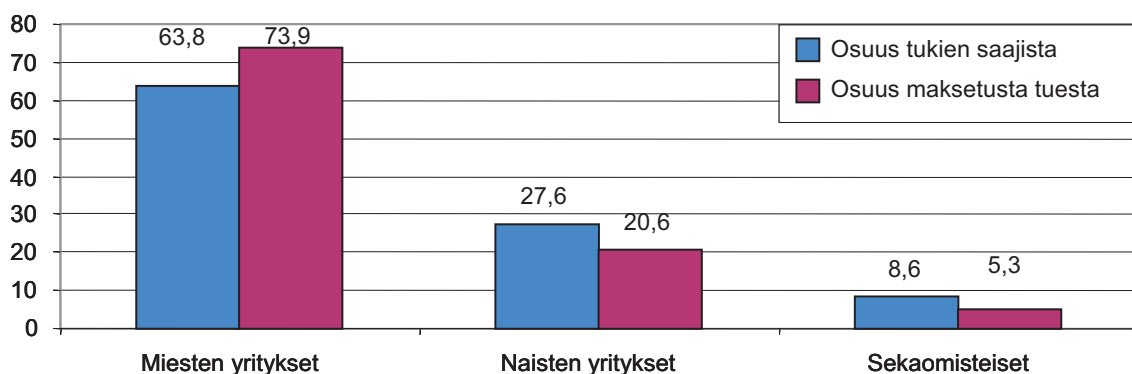
76 Kauppa- ja teollisuusministeriön yrittäjäyyskatsaus 2003, s. 34-37. (teksti Lith, Pekka).

77 Perusjoukkona olivat kaikki vuosina 1996–99 aloittaneet ja yhä vuonna 2003 toimineet noin 2 100 käsityöryitystä.

78 Yrityshaastattelut paljastivat, että yllättävän harva käsityöyrittäjä on hyödyntänyt julkisia rahoituskanavia, mikä voi johtua osittain siitä, että haastatelluista moni on tullut yrittäjiksi pikkuhiljaa, jolloin tarpeellinen rahoitus on hoidettu omaehtoisesti. Tuloksia on kuitenkin vaikea yleistää, sillä haastattelut kattoivat vain 20 satunnaisesti valittua yrittäjää. (Ks. Liite 1)



Kuvio 20. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneille käsityöyrityksille maksettu rahoitustuki toimialoittain vuonna 2003, prosenttia tuesta. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)



Kuvio 21. Vuosina 1996–99 toimintansa aloittaneille käsityöyrityksille maksettu rahoitustuki yrittäjän sukupuolen mukaan vuonna 2003, prosenttia tuesta. (Lähde: Verohallinto, PRH:n kaupparekisteri ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.)

Yritystukien vaikutukset

Yritystuen vaikutuksia tukia saaneiden käsityöyritysten menestykseen ei ole tutkittu tässä yhteydessä. Voidaan todeta, että tukien vaikutuksista on olemassa ristiriitaisia näkemyksiä yritys kentällä. Melko usein arvioidaan, että terveellä pohjalla toimiva pitkäjänteinen liiketoiminta ei tukia tarvitse. Tuet ovat päinvastoin lyhytvaikutteisia, ja niillä voi olla kilpailua vääristäviä vaikutuksia. Myöskään monet pk-yritykset eivät tunne riittävästi julkista tukijärjestelmää. Niistä voivat hyötyä eniten yritykset, joilla on käytettävissä "yritystukilogistiikkaa" tuntevia henkilöitä tai konsultteja.⁷⁹

79 Kauppa- ja teollisuusministeriön yrittäjyyskatsaus 2003, s. 34–37. (teksti Lith, Pekka).

Talousteoreettisessa keskustelussa yritystukea on pidetty perusteltuna silloin, kun tuki parantaa kokonaistaloudellista tehokkuutta. Markkinoiden toimintaa voivat rajoittaa erilaiset negatiiviset ulkoisvaikutukset, kuten ympäristön saastuminen, jonka huomioon ottamista on kannustettu yrityksille myönnettyjen ympäristötukien avulla. Ulkoisvaikutukset voivat olla myös positiivisia. Jos yritykset eivät ole valmiita panostamaan uuden tiedon hankkimiseen riittävästi voimavaroja, ovat yritystuet kansantalouden kokonaisedun kannalta perusteltuja.

Toisaalta rakenteelliset muutokset taloudessa vaativat entistä enemmän panostusta aineettomiin investointeihin (osaamispääomaa). Rahoitusmarkkinoilta voi olla kuitenkin vaikeampi löytää rahoitusta aineettomiin kuin aineellisiin rakennus- ja laiteinvestointeihin, jolloin kohdennetut julkiset tuet voivat olla tarpeen. Yritystuet eivät saisi kuitenkaan merkitä sitä, että markkinavoimien luonnollinen toiminta ja konkurssit rakennemuutoksen välineenä estetään tai terve kilpailu vääristyy, taikka kokonaan vaarantuu käsityötoimialoillakaan.⁸⁰

80 Lith, Pekka: Tieto aika-lehti 4/2004.

Yhteenveto

Käsityöyritysten määrä ja rakenne

Suomessa toimivat noin 9 400 käsityöyritystä työllistävät suoraan lähes 14 000 kokopäivätyöntekijää. Välittömien työllisyysvaikutusten lisäksi käsityötoimiala työllistää välillisesti noin 7 000–8 000 suomalaista raaka-aineita ja välituotteita tuottavissa yrityksissä ja palvelualoilla.

Mikroyritysten, eli kaikkien alle 10 työntekijän yritysten määrästä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta käsityötoimialojen osuus on 3–5 prosenttia. Käsityöyritysten merkitys yrityssektorilla on vähentynyt viimeksi kuluneen vajaan kymmenen vuoden aikana, mikä johtuu muiden jalostus- ja palvelualojen nopeammasta kasvuvauhdista ja käsityötoimialojen hitaasta kehityksestä etenkin 2000-luvun alussa.

Pääosa käsityöyrityksistä on toiminimimuotoisia yrityksiä, jotka työllistävät usein vain yrittäjän itsensä tai korkeintaan muutamia ulkopuolisia työntekijöitä. Osakeyhtiöiden suosio käsityöyrittäjien keskuudessa on supistunut 1990-luvun lopulta lukien osakeyhtiön korotettujen osakepääomavaatimusten myötä, joskin yksittäisten käsityötoimialojen välillä voi olla suuria eroja.

Käsityötoimialat eriytyvät selvästi miesten ja naisten toimialoihin. Vastoin yleistä luuloa yli puolet käsityöyrityksistä on miesten omistamia ja noin 40 prosenttia naisten omistamia. Jos otetaan huomioon, että sukupuoleltaan määrittelemättömissä sekaomisteissa yhtiömuotoisissa yrityksissä myös nainen tai naiset toimivat yrittäjinä, on naisten ja miesten yrityksiä suurin piirtein yhtä paljon.

Käsityöyritykset eivät ole yhtä keskittyneet Uudellemaalle kuten monet muut jalostus- ja palveluelinkeinot. Etenkin Länsi-Suomen alueella Pohjanmaalla, Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa on vahvaa käsityöyrittämisen perinnettä.

Kasvuyrittäjäisyys

Käsityöyrityksiin ei yleensä liitetä tuotannon laajenemiseen liittyviä mielikuvia. Tarkastelu osoittaa, että vain 1–1,5 prosenttia käsityöyrityksistä on kasvuyrityksiä. Esimerkkejä kasvuyrityksistä löytyy mm. metallituotteiden, puusepän tuotteiden, huonekalujen sekä veneiden ja laivojen valmistuksesta.

Vaikka kasvuyritysten määrä on käsityötoimialoilla hyvin pieni, on harvalukuisten kasvuyritysten suhteellinen työllisyyden lisäys toimialalla merkittävä. Tämä vuoksi kasvuyritysten tunnistaminen ja profilointi on tärkeää jo kansantalouden työllisyyden ylläpidon kannalta katsoen.

Kasvaneet yritykset ovat usein miesten omistamia ja keskimäärin pääomavaltaisemilla käsityötoimialoilla toimivia. Naisten pieni osuus kasvuyrityksistä ei johdu kuitenkaan suoraan sukupuolesta ja lähtökohtaisesti vähäisestä kasvuhaluudesta, vaan naisten ja miesten yritysten erilaisista toimialoista ja markkinaympäristöistä.

Myynti ja markkinat

Käsityöyritykset toimivat enimmäkseen kotimarkkinoilla. Monilla markkina-alue on kuitenkin valtakunnan laajuinen. Toimialasta riippuen pääosa tuotteista myydään suoraan kotitalouksille omista toimitiloista käsin tai kaupan jälleenmyyjien kautta, mutta osa käytetään muiden toimialojen yritysten tuotannossa välituotteina. Alihankinta onkin käsityötoimialoilla yleistä.

Markkinoinnissaan käsityöyrittäjät korostavat omien laadukkaiden tuotteiden merkitystä, jotka markkinoivat itse itseään. Myös erityyppiset messut antavat yrittäjille hyviä mahdollisuuksia esitellä tuotteita ja tavata jälleenmyyjiä ja kollegoja.

Kansainvälinen toiminta

Käsityöyritykset toimivat enimmäkseen kotimarkkinoilla. Suoraa vientiä harjoittavia yrityksistä on arviolta viisi prosenttia. Viennistä yllättävän suuri osa kohdistuu EU:n ulkopuolelle. Viennin merkitys voi korostua edelleen, jos kotimarkkinoiden kysynnän kasvu jää lähivuosina pieneksi. On muistettava, että myös epäsuora vienti kotimaisten tilaajien kautta kansainvälisille markkinoille ja myynti ulkomaisille matkailijoille on vientiä.

Kannattavuus ja rahoitusasema

Myynnin kehitys on käsityötoimialoilla keskimäärin melko hidasta 2000-luvun alussa johtuen suhdannetaantumasta. Heikointa kehitys on ollut vuosina 2001–03 kaikkein pienimmässä alle kahden työntekijän yrityksissä ja niissä yrityksissä, jotka toimivat mm. teollisuuden alihankkijoina.

Kannattavuus ja toiminnan tuottavuus on kuitenkin kohonnut ja yritysten vakava-raisuus on pysynyt omavaraisuusasteella mitaten tyydyttävällä tasolla 2000-luvulla, kun tarkastelun kohteena ovat vähintään kahden työntekijän käsityöyritykset. Myös lähiajan suhdanneodotukset ovat toimialalla varovaisen myönteiset koskien vuotta 2005. Optimismi kohoaa edelleen, jos suhdanteita katsotaan seuraavan kolmen vuoden aikavälillä.

Käsityöyrityksistä runsas viidennes kuuluu kohonneen tai suuren riskin yrityksiin, jos lähtökohtana ovat yrityksen talous, maksuhäiriöiden määrä tai verojäämät. Etenkin kohonneen riskin yritysten tunnistaminen olisi tärkeää, ennen kuin tilanne näiden yritysten osalta pahenee edelleen. Suhteellisesti eniten näitä ongelmayrityksiä toimii kirjansidonnain ja painamisen toimialalla sekä puusepäntuotteiden ja huonekalujen valmistuksessa.

Yritysten kehittäminen

Useimmat käsityöyrittäjät kehittävät jatkuvasti uusia tuotteita ja parantelevat vanhoja, joten tuotekehitys näyttäytyy toimialalla jatkuvana prosessina. Myös asiakkailla voi olla tuotekehitykseen suuri vaikutusvalta, mikä riippuu luonnollisesti valmistettavasta tuotteesta.

Yrittäjät tutustuvat yritystoiminnan neuvontapalveluihin etenkin yritystoiminnan alkutaipaleella. Kokemukset saaduista palveluista vaihtelevat, mutta hyvältä yritysneuvojalta edellytetään ammattimaisuutta ja samaistumiskykyä yrittäjän arkeen ja haasteisiin.

Monet yrittäjät ovat osallistuneet valtakunnallisiin ja alueellisiin alaansa koskeviin kehittämishankkeisiin. Etenkin vientihankkeet ovat kiinnostaneet yrittäjiä, sillä yksin on vaikea aloittaa vientitoimintaa. Hankkeiden onnistumisen kannalta tärkeässä asemassa ovat hankkeiden vetäjät, mutta toiminta edellyttää myös yrittäjän omaa panostusta ja aktiivisuutta.

Toiminnan luonteesta johtuen käsityöyritykset ovat hyödyntäneet suhteellisen vähän yritystoiminnan julkista rahoitustukijärjestelmää, jonka lisäksi yhtä yritystä kohden maksetut keskimääräiset tukisummat ovat olleet melko vaatimattomia.

Toimialan swot-analyysi⁸¹

VAHVUUDET

- vaativat kotimarkkinat (kuluttajat)
- ammattitaitoinen työvoima
- yrittäjävetoisuus
- laadukkaat tuotteet ja hyvä maine
- design-perinteet
- kotimainen raaka-aine ja ekologisuus
- perinteet
- asiakaslähtöinen ja joustava tuotantotapa
- hyvä ammatillinen koulutusjärjestelmä

HEIKKOUEDET

- tuotantolähtöisyys, heikko markkinatuntemus ja puutteet markkinoinnissa
- yritysten pienestä koosta johtuva voimavarojen puute
- alan pirstoutuneisuus
- yritysten syrjäinen sijainti suuriin kuluttajakeskittyymiin nähden
- tehdään liikaa itse, yhteistyöperinteen puute
- vientimahdollisuuksien puutteellinen evaluointi
- suhdanneherkkyys

MAHDOLLISUUDET

- uudet innovaatiot ja raaka-ainesovellutukset
- sähköinen kaupankäynti
- verkottuminen
- kasvavat vientimarkkinat erikoistuneilla tuotteilla (soittimet, urheiluvälineet, veneet)
- sisustamisen painoarvon kasvu kuluttajien ostovoiman kasvun ja vapaa-ajan lisääntymisen myötä (huonekalut)
- hyvinvointiteknologian sovellutukset

UHAT

- tuotekehitys, jämähtäminen vanhoihin perinnetuotteisiin
- yleinen suhdannekehitys, kuluttajien hidas ostovoiman kasvu
- alan imago ei houkuttele osaavia ammattilaisia
- tuotannon liiallinen keskittyminen sarjatuotannon kanssa kilpaileviin tuotteisiin, erikoistumisen puute
- pääomien puute tuotannon kehittämisessä
- pienyritykset yrittäjäpersoonan varassa
- harmaan talouden leviäminen

81 SWOT-analyysi kuvaa eräitä käsityötoimialan vahvuuksia ja heikkouksia sekä mahdollisuuksia ja uhkia. Analyysi perustuu selvityksen tuloksiin ja sen peruslähteisiin (ks. Lähteet).

Lähteet

Dahlman, Carolin: Kvinnors företagande, Svensk Näringsliv, Stockholm 2004.

Johnsson, Raoul ja Äyväri, Anne: Menestyvä käsityöyrittäjä -tutkimus, Käsi- ja taideteollisuusliitto ry, Helsinki 1996.

Kauppa- ja teollisuusministeriö: Kasvuyrittäjyyden neuvontaryhmän muistio, KTM:n julkaisuja 34/2004, Helsinki 2004.

Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Käsi- ja taideteollisuusliitto ry: Käsityöyritysten tila ja kehitys, vuoden 2000 barometri, Helsinki 2001.

Kauppa- ja teollisuusministeriö: Pk-yritysten toimintaympäristö- ja kehitysnäkymät 2004 -selvitys.

Kauppa- ja teollisuusministeriö: Yrittäjyyskatsaus 2004, KTM:n julkaisuja 18/2004, Helsinki 2004.

Kovalainen, Anne: Yrittäjyyden sukupuolen mukaiset jaot 2000-luvulla, Tilastokeskuksen Hyvinvointikatsauksen artikkeli 4/2003.

Leppiniemi, Jarmo ja Leppiniemi, Raili: Tilinpäätöksen tulkinta, Ekonomia-sarja, Helsinki 2000.

Luutonen, Marketta ja Äyväri, Anne: Käsien tehty tulevaisuus, Näkökulmia käsityöyrittäjyyteen, Sitran raportteja 24, Helsinki 2002.

Suomen Taitoverkko: Käsityöyritykset ja verkkoliiketoiminta, Selvitys 2001, Käsi- ja Taideteollisuusliitto Taito ry & Otso Consulting Oy, Helsinki 2001.

Tilastokeskus: Kansantalouden tilinpidon, työssäkäyntitilaston, työvoimatutkimuksen sekä yritys- ja toimipaikkarekisterin tilastoja.

Tilastokeskus: Toimialaluokitus 2002, Käsikirjoja 4, Helsinki 2002.

Uudenmaan liitto: Käsityötuotanto pääkaupunkiseudulla, Selvitys käsityö- tuotannon ammattilaisista ja yrityksistä sekä heidän näkemyksiään alastaan, Kaupunkitutkimus TA Oy, Uudenmaan liiton julkaisuja C 43 - 2004, Helsinki 2004.

Liite 1

Perusaineistojen kuvauksia

Syksyn 2004 yrityshaastattelut

Haastattelujen kohdejoukko

Haastatteluihin osallistui 20 yrittäjää ja yritystä. Haastattelut tehtiin pääasiassa marras-joulukuussa 2004. Yrittäjien kannalta katsoen haastatteluajankohta ei ollut paras mahdollinen, sillä monelle käsityöyrittäjälle vuoden loppu on kiireisintä aikaa. Muutamia haastatteluja suoritettiin vuoden 2005 puolella. Haastatteluista pääosa suoritettiin puhelimitse ja muutamia "face-to-face" -menetelmällä.

Haastattelujen kohteista pääosa valittiin satunnaisesti Käsi- ja Taideteollisuusliitto Taito ry:ltä saatujen yrityslistojen pohjalta. Lisäksi haastattelujen piiriin kuului joukko veneveistämöitä, jotka valittu satunnaisesti www-osoitteesta <http://puuvene.net/veistajat.html> sekä niistä paikallisista veistämöistä, joiden tiedot on kerätty Porvoon yrityspalvelukeskuksesta.

Suurin osa haastatteluista käsityöyrityksistä oli aloittanut toimintansa 1990-luvulla, mutta joukossa oli jo 1900-luvun alussa aloittaneita yrityksiä. Suurin osa yrityksistä työllistää 1–2 henkilöä yrittäjä mukaan lukien. Yksi keraamisten tuotteiden valmistaja työllisti kuusi työntekijää ja yksi puusepäntuotteiden valmistaja neljä työntekijää. Yhteensä haastattelujen kohteet työllistivät 40 henkeä.

Toimialoittain haastatellut 20 yritystä (henkilöstö suluissa) jakaantuivat seuraavasti:

- tekstiilien valmistus, 7 yritystä (9 henkeä)
- veneiden valmistus ja korjaus, 5 yritystä (13 henkeä)
- puusepäntuotteiden valmistus, 3 yritystä (8 henkeä)
- keraamisten tuotteiden valmistus, 3 yritystä (8 henkeä)
- metallituotteiden valmistus, 1 yritys (1 henkeä)
- lasituotteiden valmistus, 1 yritys (henkeä).

Alueittain haastatellut 20 yritystä (henkilöstö suluissa) jakaantuivat seuraavasti:

- Uusimaa, 5 yritystä (8,5 henkeä)
- Keski-Suomi, 3 yritystä (7 henkeä)

- Pohjois-Pohjanmaa, 2 yritystä (7 henkeä)
- Itä-Uusimaa, 2 yritystä (3 henkeä)
- Häme, 2 yritystä (5,5 henkeä)
- Pohjanmaa, 2 yritystä (3 henkeä)
- Etelä-Pohjanmaa, 1 yritys (2 henkeä)
- Savo, 1 yritys (1 henkeä)
- Varsinais-Suomi, 1 yritys (2 henkeä)
- Pirkanmaa, 1 yritys (1 henkeä).

Kysymysrunko

Haastattelujen sisältö rakennettiin selvitystyötä ohjanneet työryhmän toiveiden mukaisesti alla oleva 10 pääkysymystä käsittävän kysymysrungon pohjalle:

- 1 Yrityksen taustat (perustamisvuosi, yrittäjyyden määritelmä, henkilöstö jne.)?
- 2 Mitä yritys tarjoaa (tuotteet; koulutus-, terapia- ja muut palvelut)?
- 3 Myynti ja markkinointi (markkinointi- ja myyntikanavat, kustannukset)?
- 4 Verkkosivut (myynti ja markkinointi verkkosivujen kautta)
- 5 Yhteistyö ja tukipalvelut (yhteistyöhankkeet, neuvontapalvelut, yritystuki)?
- 6 Tuotekehitys- ja innovaatiotoiminta (kehittämistavat ja -muodot jne.)?
- 7 Kansainvälinen toiminta (vientä ja viennin organisointi)?
- 8 Yrityksen kasvu (kasvutavoitteet, keskeiset menestystekijät)?
- 9 Arvot, kestävä kehitys (yrityksen perusarvot ja niiden välitys asiakkaille)?
- 10 Muuta mahdollista.

Käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvitys

Käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvitys perustuu kauppa- ja teollisuusministeriön Tietoykkönen Oy:llä teettämään haastattelututkimukseen, jossa tarkastellaan alle 10 henkilöä työllistävien käsityöyritysten mielikuvia suhdannetilanteestaan, toimintaympäristöstään ja markkinoistaan. Selvitys pohjautuu vuoden 2004 pk-yritysten suhdanteet ja toimintaympäristötutkimuksen aineistoon,

jossa otos muodostettiin TE-keskusten aluejaon pohjalta toimialakohtaisesti kiintiöidyillä satunnaisotannalla.

Käsityötoimialoihin kuuluvia yrityksiä oli tarkastelun piirissä kaikkiaan 431. Käsityötoimialat on määritelty samalta pohjalta kuin muissakin tämän selvityksen perusaineistoissa, jotka pohjautuvat Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteriin tai verohallinnon ja kaupparekisterin tietoihin esimerkkivuosina 1996–99 toimintansa aloittaneiden yritysten osalta. Kaikkiaan yksittäisiä alatoimialoja oli tarkimmalla toimialatasolla (5-numerotasolla) 60. Nämä tarkimman tason alatoimialat voidaan ryhmitellä edelleen 17 pääryhmään.

Käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvityksessä edustettujen käsityötoimialojen jakauma ja yksittäisten alatoimialojen painoarvot poikkeavat kuitenkin jossain toimialajakaumasta, joka saadaan kaikista käsityöyrityksistä Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin pohjalta tai yrityksistä, jotka ovat aloittaneet toimintansa esimerkkivuosina 1996–99. Mm. keraamisten tuotteiden, lasituotteiden, soitinten, urheiluvälineiden ja kultasepäntuotteiden valmistajat ja korjaajat puuttuvat kokonaan KTM:n teettämän selvityksen perusaineistosta.

Taulukko 11. Käsityöyritysten perusaineisto toimialoittain Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin, esimerkkivuosina 1996–99 toimintansa aloittaneiden ja KTM:n teettämän käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -selvityksen mukaan, prosenttia yrityksistä.

Toimialaryhmä (Nace 2002)	Yritys- ja toimipaikkarekisteri 2003, %	Vuosina 1996–99 aloittaneet yritykset (verohallinto), %	KTM:n teettämä selvitys 2004 (Tietoykkönen Oy), %
Puusepän ja muiden puutuotteiden valmistus	14,4	11,4	22,5
Huonekalujen valmistus	14,4	11,0	20,6
Vaatteiden valmistus	12,2	17,2	8,6
Metallin takominen ja metallituotteiden valmistus	12,1	11,6	9,3
Tekstiilien valmistus	9,4	13,8	11,6
Kirjansidonta ja painaminen	8,1	5,6	10,0
Laivojen ja veneiden valmistus ja korjaus	5,1	5,4	3,9
Pelien, leikkikalujen ja yms. tuotteiden valmistus	4,7	6,1	0,0
Kellojen, kultasepäntuotteiden yms. korjaus	4,3	3,0	0,0
Nahan ja nahkatuotteiden valmistus	2,7	2,1	8,1
Kivituotteiden valmistus	2,5	2,1	5,3
Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	2,3	1,3	0,0
Keraamisten tuotteiden valmistus	1,6	2,8	0,0
Urheiluvälineiden valmistus	1,4	1,6	0,0
Lasin ja lasituotteiden valmistus	1,0	1,1	0,0
Soitinten valmistus	0,8	1,3	0,0
Käsityöyritykset yhteensä	100,0	100,0	100,0

Liite 2

Käsityöyritykset toimialoittain Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan 2003

Toimi- ala- koodi	Toimialan nimi (nace 2002)	Yrityksiä lkm	Henki- löstö lkm	Liikevaihto, 1000 euroa
17110	Puuvillakuitujen valmistelu ja kehruu	3	1	129
17120	Karstavillakuitujen valmistelu ja kehruu	11	25	2131
17130	Kampavillakuitujen valmistelu ja kehruu	1	1	
17140	Pellavakuitujen valmistelu ja kehruu	4	9	201
17160	Ompelulangan valmistus	3	3	357
17210	Puuvillakankaiden kudonta	9	12	2099
17220	Karstavillakankaiden kudonta	2	1	
17250	Muiden kankaiden kudonta	12	5	403
17300	Tekstiilien viimeistely	130	202	18031
17401	Sisustustekstiilien valmistus	164	164	17187
17510	Mattojen valmistus	137	90	10947
17520	Köysien, narujen ja verkkojen valmistus	17	21	2544
17530	Kuitukankaiden valmistus:	10	26	3009
17540	Muiden tekstiilituotteiden valmistus	174	182	20787
17600	Trikooneulosten valmistus	19	27	3233
17710	Sukkien ja sukkahousujen valmistus	9	25	2441
	Tekstiilien valmistus	884	1057	107079
18100	Nahkavaatteiden valmistus	84	89	6747
18210	Työvaatteiden valmistus	49	81	13891
18220	Muiden päällysvaatteiden valmistus	451	403	38318
18230	Alusvaatteiden valmistus	9	11	837
18240	Muiden vaatteiden ja asusteiden valmistus	461	359	40508
18300	Turkisten muokkaus ja turkistuotteiden valmistus	90	97	7260
	Vaatteiden valmistus	1144	1040	107561
19100	Parkitseminen ja muu nahan valmistus	8	18	3838
19200	Laukkujen, satuloiden yms. tuotteiden valmistus	181	192	20422
19300	Jalkineiden valmistus	63	143	11353
	Nahan ja nahkatuotteiden valmistus	252	353	35613
20301	Puutalojen valmistus	193	359	54848
20309	Muu rakennuspuusepäntuotteiden valmistus	607	1092	118264
20400	Puupakkausten valmistus	171	398	48539
20510	Muiden puutuotteiden valmistus	368	398	29091
20520	Korkki-, olki- ja punontatuotteiden valmistus	10	8	559
	Puusepän ja muiden puutteiden valmistus	1349	2255	251301
22220	Muu painaminen	706	1547	149732

22230	Kirjansidonta	50	134	7682
	Painaminen ja kirjansidonta	756	1681	157414
26120	Tasolasin muotoilu ja muokkaus	53	151	15696
26130	Onton lasitavaran valmistus	20	28	1901
26150	Muu lasin valm. ja muokkaus ml. teknisen lasin valm.	24	26	2292
	Lasin ja lasituotteiden valmistus	97	205	19889
26210	Keraamisten talous- ja koriste-esineiden valm.	149	107	6745
	Keraamisten tuotteiden valmistus	149	107	6745
26700	Kivituotteiden valmistus	238	373	35985
	Kivituotteiden valmistus	238	373	35985
28400	Metallin takominen, puristaminen ja meistäminen	97	94	7541
28620	Työkalujen valmistus	301	569	49612
28750	Muiden metallituotteiden valmistus	739	1414	158159
	Metallituotteiden valmistus	1137	2077	215312
35110	Laivojen valmistus ja korjaus	79	198	26501
35120	Vapaa-ajan veneiden valmistus ja korjaus	404	566	74711
	Laivojen ja veneiden valmistus ja korjaus	483	764	101212
36110	Tuolien ja istuinten valmistus	189	314	25771
36120	Muiden toimisto- ja myymäläkalusteiden valmistus	126	399	42365
36130	Muiden keittiökalusteiden valmistus	270	575	70197
36140	Muiden huonekalujen valmistus	760	929	79222
36150	Patjojen valmistus	7	30	5429
	Huonekalujen valmistus	1352	2247	222984
36210	Kolikoiden ja mitalien valmistus	16	9	1324
36220	Jalokivien ja muiden kultasepäntuotteiden valmistus	254	279	22885
	Kultasepän tuotteiden valmistus	270	288	24209
36300	Soitinten valmistus	74	82	6198
	Soitinten valmistus	74	82	6198
36400	Urheiluvälineiden valmistus	133	142	17675
	Urheiluvälineiden valmistus	133	142	17675
36500	Pelien ja leikkikalujen valmistus	54	59	5138
36610	Epäaitojen korujen valmistus	21	18	1750
36620	Harjojen valmistus	15	20	1981
36630	Muualla luokittelematon valmistus	352	349	34675
	Pelien, leikkikalujen ja muiden tuotteiden valmistus	442	446	43544
52710	Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	220	226	11227
	Jalkineiden ja nahkatuotteiden korjaus	220	226	11227
52730	Kellojen ja kultasepäntuotteiden korjaus	61	44	2779
52740	Muu henkilökoht. esineiden ja kotit.esineiden korjaus	345	310	25013
	Kellojen, kultasepäntuotteiden yms. tuotteiden valmistus	406	354	27792
	Kaikki käsityöyritykset (alle 10 työntekijää)	9386	13697	1391740
	KAIKKI ALLE 10 TYÖNTEKIJÄN YRITYKSET	212428	318633	48736256

Marketta Luutonen, dos.
 Toiminnanjohtaja
 Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry
 21.2.2005

Käsin tehty mahdollisuus

Miten määritellä käsityöryitys ja käsityöammatti?

Tarkastelen seuraavassa käsityörittämistä ja käsityöammatteja nojautuen *Käsityörittäjyys Suomessa 2000-luvulla* -tutkimukseen (Lith 2005), *Käsityöryitysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät* -raporttiin (jatkossa pky-selvitys) ja aikaisempiin tutkimuksiin. Koetan raottaa sitä mitä tilastojen taakse kätkeytyy. Esitän kysymyksiä, jotka vaativat jatkopohdintaa ja päädyn kehittämissuhteisiin.

Käsityöläisen toiminnan lähtökohta on halu tehdä: laittaa omat taidot ja tunteet peliin ja tehdä omin käsin jotain hyvää, kaunista ja käyttökelpoista. Omat tunteet ovat vahvasti mukana työskentelyssä. Halu tehdä ja itsensä toteuttaminen on se tärkein motivaatio hakeuduttaessa käsityöläiseksi, joko oman toiminnan tai sitten koulutuksen kautta. Liekö itseilmaisun ja tunteiden voimakas läsnäolo syynä siihen, että oman ammattikuvan ja toiminnan sovittaminen kaupalliseen markkinakulttuuriin on vaikeaa. (Rintaniemi 2002, 106)

Kiinnostava käsityörittäjä

Kiinnostus käsityörittäjyyden tarjoamiin mahdollisuuksiin on lisääntynyt. Tähän ovat vaikuttaneet laaja koulutus ja neuvonta, työllisyystavoitteet ja maaseudun kehittämisyrittämykset, projektitoiminta, ja se, että käsityörittäjyys sinänsä on jotenkin kiehtovaa. Käsityöalalle on suunnattu useita kehittämisprojekteja ja monet käsityöammattien harjoittajat ovatkin olleet mukana useissa projekteissa. Käsityöryitykset kuuluvat yleensä kaikkein pienimpien ns. mikroyritysten joukkoon. Käsityörittäjyyden laajuutta ja yhteiskunnallista merkitystä on vaikea tarkkaan arvioida. Esitetystä luvuista heijastuvat käsityörittäjyyden määrittely ja rajaukset sekä käytetyt lähteet. Tästä syystä luvut saattavat poiketa melko paljon toisistaan. Vuoden 2000 käsityörittäjyyden tilaa kuvaavassa barometrissa päädyttiin siihen, että yritysten määrä on 13 000 ja työllistävä vaikutus jopa 30 000. (Käsityöryitysten tila ja kehitys 2001) Käsityörittäjyys on monella tavalla merkittävä toimiala. Työllistämisen lisäksi sillä on selkeitä kulttuurisia ja sosiaalisia vaikutuksia.

Yhteys kulttuuriin on suora ja kuten Kovalainen (2002, 20) toteaa, paikalliskulttuuri tuottaa käsityöläisyyttä.

Käsityöyrittäjän osaaminen ja hänen valmistamansa tuotteet herättävät kiinnostusta. Yrittäjä on yleensä sitoutunut ammattiinsa voimakkaasti ja yritys henkilöityy yrittäjään. Monesti yrittäjän lopettaessa lopetetaan koko yritys. Käsityöläisten työ on paitsi kiehtovaa ja vaativaa ja se edellyttää monenlaista osaamista. Yrittäjä on yksin erilaisten kysymysten edessä. Ratkaisuna on nähty yhteistyö toisten yrittäjien ja muiden osaajien kanssa sekä räätälöidyt palvelut. Käsityöyritysten verkottumiseen paneutunut Äyväri (2002, 133) katsoo, että verkostosuhteisiin perustuva kasvukonsepti sopii hyvin käsityöyrittäjän identiteettiin.

Käsityöyritysten tilaa kuvaava barometri on toteutettu vuosina 1998 ja 2000 ja lisäksi asiaa on käsitelty toimikuntien mietinnöissä. Yksiselitteistä määrittelyä käsityöyrityksistä, niiden tarkkaa määrää ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta ei ole onnistuttu osoittamaan. Tämä tuskin onkaan mahdollista. Vuoden 2004 käsityöyritysten tilaa kuvaavan tutkimuksen yhdeksi tehtäväksi asetettiin käsityöyritysten määrittelyn tarkentaminen ja tilastoihin perehtyminen kuvan täsmentämiseksi. Tutkimuksessa on tehty tärkeää perustyötä ja onnistuttu tavoittamaan se, mitä tilastoista saadaan irti. Pulmia aiheuttaa edelleen se, että tilastointi kuvaa enemmän menneitä ammatteja kuin muutosta. Monella käsityöläisellä on suuria ongelmia luokitella oma toimintansa johonkin tilastoluokkaan. Ongelmat johtuvat ainakin siitä, että mikään nimike ei kuvaa yritystä riittävästi ja se, että toiminta on usein niin moniulotteista, että se kuuluisi useaan luokkaan. Ensimmäinen tilastovalinta tapahtuu kun yrittäjä tekee kaupparekisteri-ilmoituksen. Mikäli hän myöhemmin tahtoo oikaista valinnan, tämä tapahtuu veroilmoituksen kautta.

Aiemmissä barometreissa yrittäjien otanta tehtiin käsi- ja taideteollisuusyhdistysten ja eräiden muiden käsityöläisrekistereiden aineistoista. Tässä oli se hyvä asia, että kaikki mukaan tulleet olivat aitoja käsityöyrityksiä. Käsi- ja taideteollisuusyhdistysten rekistereissä on eniten naisvaltaisella tekstiilialalla toimivia käsityöyrittäjiä. Tästä taas seurasi se, että naisyritysten määrä painottui. Tästä huolimatta onnistuttiin kuvailemaan melko hyvin käsityöyrittäjien tilannetta ja osoittamaan kehittämiskohteita.

Miten määritellä käsityöyritys?

Tarkastelen seuraavassa käsityöyrityksen määrittelyä ja esitän taustaksi katsauksen aikaisempiin määritelmiin. Perusteluna katsaukselle on se, että tämän päivän määritelmät rakentuvat aiempiin.

Lähes 100 vuotta sitten vuonna 1906 asetti Keisarillisen Suomen Senaatti Kotiteollisuuskomitean selvittämään kotiteollisuuden asemaa Suomessa. Mietinnön lisäksi julkaistiin komitean mietinnön liitteenä 2 kirja, jossa arvioidaan kotiteollisuuden tilaa Kuopion yleisen käsityönäyttelyn perusteella. (Kotiteollisuuskomitean Mietintö; liite 2 1907) Julkaisun esipuheessa todetaan viisaasti: *Se yleiskatsaus Suomen kotiteollisuuteen, mikä tässä pienessä esityskokoelmassa on tarjona, ei luonnollisesti voi vaatia itselleen täydellisyyden arvoa. – Näitä puutteita pyrkii osaksi täyttämään se tilastollinen, muutamien erityisten kotiteollisuushaarojen nykyistä kehityskantaa erikoisesti huomattavissa kunnissa esittävä julkaisu, mikä komitea on mietintönsä kolmanneksi liitteeksi valmistanut.*

2000-luvun alun käsityöyritysten tilaa pohtivassa julkaisussa (Lith 2005) pääpaino on tilastojen tarjoama kuva käsityöryityksistä. Tutkimuksissa on tarkasteltu hyvin vähän käsityöalan toimintojen, palveluiden ja tuotteiden laatua. Ehkä voisimme ottaa oppia historiasta ja vahvistaa näiden kysymysten tarkastelua. Tällainen pohdinta on vähäistä, puuttuu asiantunteva kritiikki. Hyvien esimerkkien tuominen julkisuuteen ja kuluttajatiedon lisääminen on yksi keino. Vuoden 1907 julkaisussa otettiin kantaa tuotteiden laatuun, valmistukseen, koulutukseen ja esitettiin konkreettisia ehdotuksia. (Hiltunen 1907, 62)

Kotiteollisuuskomitean liitteenä 3 julkaistiin vuonna 1908 komitean tilastollinen tutkimus. Julkaisussa kuvattiin alaa koskeva aikaisempi tilastollinen tutkimus ja selvitettiin komitean tutkimuksen lähtökohdat. Kyselylomakkeen laadintaan käytettiin asiantuntijana tilastollisen toimiston johtajaa Aug. Hjeltiä. Kysymykset ryhmiteltiin kolmeen ryhmään: tuottajien yhteiskunnallista asemaa selvittäviin, toiseksi koulutustaustaa, toiminnan luonnetta, henkilökuntaa, työaikaa ja työvälineitä koskeviin ja kolmanneksi toiminnan kannattavuutta koskeviin kysymyksiin. (Mäkinen 1908, 36) Tämän päivän tutkimuksessa on käsitelty hyvin vähän tuotantoprosessia ja esimerkiksi sitä, minkälaisia työvälineitä käytetään. Vuoden 1908 tutkimus tehtiin niin, että haastattelijat lähtivät paikan päälle haastattelemaan kotiteollisuuden harjoittajia. Lisäksi noin kuukautta ennen haastatteluja järjestettiin paikkakunnalla kokous, jossa selostettiin tutkimuksen järjestämistä ja koottiin toivomuksia *kotiteollisolojen tulevastä järjestämisestä*. (Mäkinen 1908, 37) Tutkimuksen tuloksena julkaistiin selostuksia ja tilastoja eri kotiteollisuusalojen toiminnasta tutkimukseen valituilta paikkakunnilta. Kotiteollisuuden kokonaiskuvaa julkaisussa ei esitetty, mutta eri aloilta hyvinkin tarkkaa tietoa.

Sadassa vuodessa on tapahtunut paljon, ala on muuttunut ja asioita on pohdittu monien komiteoiden ja työryhmien toimesta. Hyppään vuosikymmenten yli ja kommentoin hiukan lähivuosikymmenten toimikuntien havaintoja. Vuonna 1989 (kom. miet. 1989:17) julkaistiin Koti-, käsi- ja taideteollisuustoimikunnan mietintö.

Mukaan kelpuutettiin kotiteollisuus, käsiteollisuus, taideteollisuus ja taidekäsityö. Komitea päätyi käyttämään yleisterminä käsiteollisuutta, joka sisälsi koti- ja käsiteollisuuden sekä taidekäsityöyritysten toiminnan ja rajasi taideteollisuuden työnsä ulkopuolelle. Määrittelyn ongelmaksi komitea totesi sen, että moni alalla toimiva hankkii ansionsa useasta lähteestä sekä sen että alalla toimii runsaasti harrastajia.

Vuonna 1995 julkaisi raporttinsa kauppa- ja teollisuusministeriön asettama työryhmä, Käsiteollisuuden ongelmat ja toimenpide-ehdotuksia (Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 23/1995, 13). Myös tämä työryhmä pohti käsityörittäjyyden sisältöä, laajuutta ja määrittelyä. Määrittelyssä tarkasteltiin käsityötä, taideteollisuutta, taidekäsityötä ja käsitetaidetta. Työryhmä katsoi, että käsiteollisuudessa viitataan käsityöstä kehittyneeseen toimintaan, jossa koneiden hyväksikäyttö on laajempaa kuin käsityössä, mutta ei niin suurta kuin sarjatuotannossa. Tuotteiden viimeistelyssä inhimillinen työpanos on merkittävää ja tuotteen olemukselle ja ulkoasulle ratkaisevaa on käsityötaito. Käsiteollisuus todettiin yleistermiksi, johon voitiin sisällyttää työryhmän toimeksiantoon sisältyvät toimialat. Työryhmä oli aikaansa edellä nostaessaan esiin käsitetaiteen ja kysymyksen siitä, voitaisiinko tuote- ja esinekeskeisyydestä siirtyä laajemmalle ja syvällisemmälle käsitteelliselle tasolle.

Käsityöyritysten tilaa tarkastelevassa vuoden 1998 barometrissa katsottiin, että Suomessa käsiteollisuus on yhdistelmä taidekäsityöpohjaista pienteollisuutta ja käsityöhön perustuvaa paikallista toimintaa. (Käsityöyritysten tila – vuoden 1998 barometri, 11) Vuoden 2000 barometrissa rajattiin käsityöyritykset yrityksiksi, jotka valmistavat muotoiltuja tuotteita käsityönä tai käsin ohjattuja koneita apuna käyttäen. Ns. palvelukäsityö, joka ei tähtää tuotteiden valmistukseen rajattiin ulkopuolelle. Raportissa kuitenkin todettiin, että osa käsityörittäjien ansioista syntyy koulutus- ym. palveluista. (Käsityöyritysten tila ja kehitys 2000, 5)

Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry tilasi vuonna 2001 professori emerita Pirkko Anttilalta asiantuntija-artikkelin käsityörittämisestä ja barometrien taustalla olevasta tiedon tarpeesta ja olemuksesta. Anttila (2001) piti barometrien puutteena sitä, että niissä ei päästä kiinni itse substanssiin eli käsityömäisen yrittäjyyden sisäisiin tekijöihin. Määrittelyjen ulkopuolelle jäävät automaattiset prosessit ja ei-muotoillut tuotteet. Johtopäätöksenä oli, että käsityöntekijä voi koko ajan ohjata itse työnsä kulkua ja päättää sen tuloksista. Anttilan mukaan barometrin 2000 määritelmä voidaan tulkita niin, että käsityöntekijä itse muotoilee tuotteensa. Näen kuitenkin, että käsityötuotteet voivat syntyä myös tiimin työn tuloksena ja siten muotoilija voi olla myös muu kuin käsityörittäjä itse. Anttila nostaa tarkasteluun kysymyksen siitä, tuleeko tuotteen aina olla materiaalinen, voisiko olla enemmän kysymys palvelusta ja luovasta ilmaisusta. Mahdollisina palveluina hän kirjaa

esimerkiksi korjausompelun, rakennuskonservoinnin ja entisöinnin tai elämysmatkailun ja virkistystoiminnan. Mietittäväksi jää myös kuuluvatko tuotekehityksen ja viestinnän asiantuntijat käsityöyrittäjyyden piiriin. Käsityöhön kuuluu oleellisena suhde materiaaliin ja sen tuntemus. Tuotekehityksen asiantuntijoilla tämä saattaa olla hallussa, mutta viestinnän asiantuntijoilla ei yleensä ole tätä yhteyttä.

Kotiteollisuus tarkoitti sata vuotta sitten toimintaa, jossa valmistettiin lähinnä käytösesineitä pää- tai sivutoimisesti kotoa käsin. Tuotanto oli hajautettua ja sovitettavissa valmistajien elämäntilanteisiin. Monesti esiintyi alueellisia keskittymiä, joiden taustalla saattoi olla esimerkiksi tarjolla oleva materiaali, alueelle tyypilliset käsityötekniikat tai erikoistunut osaaminen. 2000-luvulla valmistetaan tuotteita kodeissa tai erillisissä työhuoneissa ja yhä useamman yksi työväline on tietokone. Tuotanto on pitkälle hajaantunut ja tietoteknologia on vähentänyt etäisyyksien merkitystä. Tämän raportin (Lith 2005) määrittelyssä nojataan edellisiin barometreihin ja tilastoinnin tarjoamiin mahdollisuuksiin. Käsityöyritysten kriteereinä ovat alle 10 henkilöä ja näkyvien käsityötyyppisten tuotteiden valmistus sekä korjauspalvelut. Vuoden 2004 Pk-yritysten suhdanteet ja toimintaympäristö -tutkimuksen aineistosta tehdyssä käsityöyrityksiä tarkastelevassa selvityksessä (pky-selvitys 2004) on sama lähtökohta.

Tarkoitan käsityöllä käsin tai käsin ohjattuja työkaluja tai laitteita käyttäen valmistettuja tuotteita sekä valmistusprosessia. Joskus tuote voi olla immateriaalinen kun prosessi johtaa ennen kaikkea taidon oppimiseen tai elämykseen eikä niinkään materiaaliseen tuotteeseen. Tässäkin tapauksessa mukana on yhteys materiaaliin. Tuote voi olla myös esimerkiksi suunnittelu-, korjaus-, elämys- tai muu palvelu. UNESCO:n julkaisussa (2001), jossa tarkastellaan käsityömessuja, määritellään käsityöläisen tuote. Siinä katsotaan, että käsityöllä on oleellinen vaikutus lopputulokseen ja käsityötuotteen erottaviksi tekijöiksi on nostettu hyödyllisyys, toimivuus, esteettisyys, taiteellisuus, luovuus, kulttuuriin kiinnittyminen, koristeellisuus, perinteisyys sekä uskonnollinen tai sosiaalinen merkitys. Kaikkiaan määritelmässä on lueteltu asioita, joiden voi olettaa olevan ihmisille merkityksellisiä. Käsityötuotteisiin liitetään yleisesti käyttöominaisuuksien lisäksi muita ominaisuuksia, joiden arvioidaan vaikuttavan ihmisten ostohalukkuuteen. Käsityöläisen tuotteiden lisäarvo perustuu käsityöläisen kykyyn muotoilla ja valmistaa hyviä tuotteita.

Anna-Mari Ihatsu (2002) on vertaillut väitöskirjassaan suomalaista, brittiläistä ja amerikkalaista ammattikäsityötä ja tarkastellut käsityön määrittelyä. Ihatsu (2002, 197–198) näkee uuden teknologian kuuluvan tämän päivän käsityöhön ja pitää niitä ikään kuin ystävinä, tavoitteena kehitys ja innovaatio. Suomessa tämänkaltainen toiminta liittyy hänen mukaansa enemmän muotoiluun ja taiteeseen kuin siihen mitä perinteisesti tarkoitetaan käsityöllä. Ihatsu korostaa käsityön muuttuvan ja omaksuvan

uusia ilmaisuja ja tuotantotapoja kuten muutkin alat. Suomalainen käsityö sijoittuu perinteen ja muotoilun välimaastoon kun brittiläinen asettuu lähemmäksi taidetta ja muotoilua ja amerikkalainen taiteen ja avantgarden tuntumaan. Kuvaus kertoo myös käsityöyrittäjyyden sisällöstä. Arvelen, että käsityö Ihatsun aineistossa viittaa Amerikassa kalliiden luksusesineiden valmistukseen ja Britanniassa yksittäin tai pieninä sarjoina valmistettavaan taidekäsityöhön. Suomessa puolestaan käsityö sisältää laajan kirjon harrastuksesta ja sivuansiotoiminnasta, käsiteollisuudesta ja palveluista taidekäsityöhön. Suomessa käsityö on useimpien ihmisten ulottuvilla.

Mitä on käsityöyrittäminen 2000-luvulla ja miten käsityöyrittäjä tulisi määritellä? Kysymys vaatii lisää miettimistä. Näyttää, että käsityön piiriin on omaksuttu ainakin eräitä palveluja kuten korjaus- ja elämyspalvelut, opetus- ja ohjaustoiminta. Käsityö ja siihen liittyvä toiminta muuttuvat ja lopullista määritelmää voidaan tuskin esittää. On kuitenkin tärkeää laventaa kuvaa ja nähdä, että käsityö ei ole katoava jäännös menneestä vaan uusia ilmaisuja ja toimintatapoja omaksuvaa ihmisen luovaa toimintaa. Myös uutta teknologiaa hyödyntävässä käsityössä on oleellista yhteys materiaan ja se lieneekin yksi määritelmään kuuluva ulottuvuus. Anttila on tavoittanut jotain keskeistä todetessaan, että käsityöntekijä voi koko ajan ohjata työnsä kulkua ja päättää sen tuloksista. Käsityöyrittäjän ei kuitenkaan tarvitse yksin vastata koko prosessista vaan käsityötuotteen taustalla voi myös olla tiimi. Uudet materiaalit ja työvälineet sekä laitteet kuuluvat 2000-luvun käsityöläisen varustukseen. Alalla jonkin verran käytössä oleva ilmaus, käsityömuotoilu, saattaa kuvata melko hyvin tämän päivän käsityöammattien olemusta.

Käsityön käsitettä tutkinut Kojonkoski-Rännäli (1995, 119–120) pitää käsityötä ihmisen perusintentiona ja tiivistää tutkimuksensa tulokset elementteihin, joissa käsityön käsitteen merkityssisältö muodostuu. Nämä liittyvät ihmisen kehitykseen ja ihmisen ja luonnon yhteyteen. Tämän käsityksen mukaan on vaikea ajatella käsityötä puhtaasti virtuaalisena. Virtuaalisten sisältöjen rakentaminen ja käsityö edustavat molemmat luovia aloja, mutta käsityössä kehollinen tekeminen on oleellista.

Mitä tarkoittaa käsityöammatti?

Käsityön määrittelyn tekee haastavaksi se, että samalla termillä viitataan lopputuoteseen ja prosessiin, jolla tuote aikaansaadaan. Siten käsityöammattikin voi viitata ammatteihin, joissa korostuu käsityömäinen prosessi tai lopputuote, mutta yleensä molemmat. Esimerkiksi musiikissa lopputuote, prosessi on musiikkia ja sen tallenne on levy tai nauha eikä musiikki, mutta levy sisältää musiikkia. Käsien valmistettu tuote on esimerkiksi kori, jossa käsityö näkyy lopputulokseen vaikuttavana laatuna. Kori on käsityö tai käsityötuote. Korinpunoja on käsityöammatti.

Muusikko on musiikkiammatti, mutta onko musiikin nauhoittaja musiikkiammatti? Ainakin se kuuluu musiikin työllistävän vaikutuksen piiriin. Kirjailijan ammatti on aivan eri ammatti kuin kirjanpainajan ammatti, mutta molempia tarvitaan kirjan aikaansaamiseen.

Kutoja ja puuseppä ovat selkeitä käsityöammatteja, joiden työn tuloksena syntyy käsityötuotteita. On olemassa myös paljon ammatteja, joihin tarvitaan käsityötaitoa, mutta joita ei perinteisesti ole Suomessa pidetty käsityöammattina. Tällaisia ovat esimerkiksi sellaiset palveluammatit kuten parturi tai hammasteknikko tai monet kotitalousammatit. Käsityöammatin määrittelyssä voidaan myös lähteä koulutuksesta. Näin käsityöammatti on sellainen, missä käsi- ja taideteollisuusalan koulutuksen saanut ammattilainen toimii koulutustaan vastaavassa työssä kuten esimerkiksi opettajana, ohjaajana, neuvojana tai ammatinharjoittajana. Käsi- ja taide-teollisuustuotteiden myynnin ja markkinoinnin piirissä työskentelee myös alan koulutuksen saaneita henkilöitä.

Ruotsissa koottiin Stockholms hantverksföreningenin (www.hantverksakademien.com 29.12.2004) toimesta luettelo käsityöammateista (hantverksyrken) ja päädyttiin 305 ammattiin. Ammatteja yhdistää se, että kouluttautuminen ammatteihin vie pitkän ajan ja ne ovat tietointensiivisiä ja vaativat paljon käytännöllistä työtä ja edustavat pientuotantoa. Ammatit, jotka elävät ainoastaan harrastustoimintana jätettiin ulkopuolelle. Ammatit edustavat pukeutumista kuten modisti, kulkuneuvoja kuten automekaanikko, rakennusalaan kuten seppä tai muurari, graafista alaa kuten kuvittaja tai valokuvaaja, elintarvikealaa kuten leipuri, sisustusalaan kuten koristeemaalari, taidekäsityötä kuten hopeaseppä, hoitoalaa kuten kosmetologi, meriammatteja kuten purjeiden tekijä, kulttuurialaa kuten konservaattori, palvelua kuten lukkoseppä, teatteria kuten maskeeraaja ja puutarha-alaa kuten floristi. Lista poikkeaa melko paljon siitä, mitä Suomessa on totuttu sisällyttämään käsityöalaan. Suomalaisen määrittelyn taustalta löytyvät ammatit, jotka kuuluivat aiemmin kotiteollisuuden piiriin, ja valmistetut tuotteet ovat lähinnä kestokulutushyödykkeitä. Mukana eivät ole päivittäishyödykkeiden valmistajat. Ruotsissa mukana on paljon palveluammatteja, joissa käsityötaito on oleellinen, mutta jossa ei varsinaisesti valmisteta tuotteita. Sitä kuinka paljon nämä ammatit Ruotsissa työllistävät ei valitettavasti ole kerrottu.

Irlannissa puolestaan Crafts Councilin toiminnan piirissä olevat ammatit edustavat lähinnä muotoiltua käsityötä ja mukana on suppeampi joukko ammatteja kuin Suomessa. Irlannin Crafts Councilin rekisterissä ovat mukana seuraava käsityöalat materiaalin mukaisesti määriteltynä: keramiikka, huonekalut, lasi, jalokivi, metalli, yhdistetty media (mixed media), paperi, kivi, tekstiili ja puu. Suurimmat ryhmät ovat keramiikka (20%), tekstiili (19%), jalokivi (12%) ja puu (11%). (The Irish Craft Industry 2002).

Tässä raportissa (Lith 2005) luokittelumuuttujana on käytetty virallista toimialaluokitusta, josta on löytynyt 60 käsityötoimialaa, jotka on luokiteltu 17 karkeamman tason toimialaluokkaan. Valittua otosta on verrattu tutkimalla toimialoilla työskentelevien ammattirakennetta ja saatu tulokseksi, että yli 60 prosenttia käsityöammattien työllisistä oli näillä toimialoilla. Käsityöammatit puolestaan on poimittu ammattiluokituksesta. Kaikkia ammatteja ja työtehtäviä, joissa tarvitaan käsityötaitoa ja joissa työskentelee alan koulutuksen saaneita henkilöitä on vaikea tavoittaa. Tässä raportissa on poimittu ammattitilastosta ammatit, jotka voidaan katsoa käsityöammateiksi ja tarkasteltu niiden työllistävää vaikutusta. Samoin on määritelty kriteerit käsityöyrityksille ja selvitetty niiden määrä. Käsityöyrittäjällä ei välttämättä ole käsityöalan koulutusta. Se ei siten voi olla kriteeri.

Kaisa Hyrskyn (2004, 36–40) liseniaatintyössä kohteena ovat kultasepät. Hän jakaa haastattelemansa yritykset viiteen ryhmään: perinnekäsityöläinen, taidekäsityöläinen, yrittäjäorientoitunut käsityöläinen (Hyrskyllä kultaseppä), taiteilija ja muotoilija. Hyrskyn mukaan perinnekäsityöläisen ja taidekäsityöläisen toimintaa voidaan pitää traditionaalisenä tottumukseen kuten vanhoihin työmenetelmiin pitäytyvänä. Muotoilijan työ puolestaan on arvorationaalista, jossa arvona ovat esteettiset arvot ja taiteilijan työlle taas antavat sisältöä tunteet. Jaottelu toimi Hyrskyn aineistossa, mutta näin ei mielestäni voi yleistää. Taidekäsityöläinen voi soveltaa hyvinkin moderneja työmenetelmiä ja taiteilijan toiminnassa on paljon muitakin kuin tunneperäisiä lähtökohtia. Lisäksi samakin ihminen saattaa toimia eri rooleissa eivätkä roolirajat ole selkeitä.

Kysymyksen voi asettaa myös niin, että mihin käsi- ja taideteollisuusosalalla koulutetaan ja miten ihmiset sijoittuvat sijoituessaan koulutustaan vastaaviin tehtäviin. Mitä mahtavat olla uudet käsityöammatit? Lähteekö määrittely liikaa lopputuotteesta? Työskenteleekö tulevaisuuden käsityöammattilainen verkossa valmistuen virtuaalisia sisältötuotteita? Käsityöläisen osaaminen on totuttu yhdistämään taitoon valmistaa ja muotoilla esineitä. Onko taidossa tuottaa ja erilaistaa palveluja tai aineettomia tuotteita kysymys samasta taidosta? Tämä vaatii lisää tutkimusta, mutta käsityössä paneutuminen materiaalin ominaisuuksiin ja käsityötekniikoihin on todennäköisesti erilaista toimintaa kuin sellainen sisältötuotanto, jolla ei ole yhteyttä käsin kosketeltavaan materiaaliin.

Mitä ovat tämän päivän käsityöammatit? Tutkintonimikkeitä ovat ainakin artemi, artesaani ja artemi (amk). Käsi- ja taideteollisuuden ammattialoja ovat: lasiala, puusepäälä, metalliala, kiviala, keramiikka-ala, tekstiili, vaatetus-, neule- sekä nahka- ja turkisalat, saamenkäsityöala, kulta- ja hopeasepäälä, kirjansidonta, metallinrakennus, aseseppä, soitinrakennusala, veneenrakennus, entisöinti-, rakennus- ja maalausalat, kultaaja sekä luonnontieteellisen alan konservointi.

(Hollo et.al. 2001, 29–40) Vuonna 2002 käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinnon aloittaneiden opiskelijoiden lukumäärä oli 2110 ja ammattikorkeakoulussa aloitti 640 opiskelijaa. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008 tavoiteluvut ovat 1300 perustutkinto-opiskelijaa ja 640 ammattikorkeakouluopiskelijaa.

Käsi- ja taideteollisuusosalalla on vähän valmiita työpaikkoja tutkintoon valmistuville. Heidän toivotaankin perustavan omia yrityksiä ja työllistävän itsensä. Yrittäjyyteen kouluttaminen on kuitenkin vielä puutteellista. Koulutusalan arvioinnissa haastatellut työnantajat näkivät puutteita myös otteessa työhön, jolla viittasivat ajan, rahan ja laadun merkityksen tiedostamiseen. Työssäoppiminen on osoittautunut hyödylliseksi tulevan työllistymisen kannalta. (Hollo et.al. 2001, 128) Monipuoliset työelämäyhteydet ovat vaikuttaneet uusien työtehtävien avautumiseen käsi- ja taideteollisuusalan koulutetuille. Tällaisia ovat esimerkiksi tapahtumiin liittyvä "lavastaminen", mallinrakentaminen, palvelutyö esimerkiksi vanhusten hoidossa ja päivähoitossa, erilainen virike- ja ohjaustoiminta sekä erikoistunutta asiantuntemusta vaativa myyntityö esimerkiksi tavaratalojen tekstiili- ja vaateosastoilla ja rakennusliikkeissä. (Luutonen 2004)

Käsityöammatit kuuluvat epäilemättä luovien toimialojen piiriin. Etna julkaisi marraskuussa 2004 sarjassa keskusteluaiheita Mathias Caloniuksen kirjoittaman raportin luovasta yhteiskunnasta ja luovista toimialoista. Raportissa luovuutta tarkastellaan *kykynä tuottaa töitä, jotka ovat uusia eli omaperäisiä ja odottamattomia sekä tarkoituksenmukaisia eli käytännöllisiä tietyn tehtävänannon puitteissa* (Calonius 2004, 1). Määritelmä sopii hyvin käsityöyrittäjän tuotteisiin. Tarkasteltaessa luovia toimialoja, ne liitetään monesti suurkaupunkeihin ja siihen, että fyysisellä alueella on riittävästi luovien toimialojen edustajia. Kehittyvien tietoverkkojen maailmassa tämä tuntuu kestävämmältä lähtökohdalta. Luovuustutkimus päinvastoin viittaa tarpeeseen löytää rauhaa ja hiljaisuutta. Calonius (2004, 11–12) viitaten Floridaan (2004) määrittelee luovan luokan *joukoksi ihmisiä, joilla on yhteisiä intressejä, ja jotka ajattelevat, tuntevat ja käyttäytyvät samalla tavalla*. Myös tämä tuntuu vaikealta hyväksyä, kun luovuuteen on totuttu liittämään erilaisuus ja rohkeus. Luovan luokan toisista ryhmistä erottava piirre on, että sen jäsenten työn tarkoitus on luoda merkityksellisiä uusia muotoja. Työssä painottuu ongelmanratkaisutaito, joka ilmenee esimerkiksi uusina ideoina, teknologisina ratkaisuin tai luovana sisällönä. Määritykset sopivat hyvin myös konkreettisen materiaalin parissa työskenteleviin käsityöläisiin.

Käsityön työllistävä vaikutus

Suurta yleisöä, tiedotusvälineitä, päättäjiä ja alan toimijoita kiinnostaa, mikä on käsityön yhteiskunnallinen merkitys ja mikä on työllistävä vaikutus. Käsityöllä on myös monia muita myönteisiä kuten sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Vuoden 2000 käsityöyritysten tilaa kuvaavan barometrin siteeratuin kohta on arvio käsityöyritysten työllistävästä vaikutuksesta. Arviossa päädyttiin siihen, että määrä voi olla jopa 30 000. (Vuoden 2000 barometri, 11, 20) Luvulla on ollut lähdes maaginen vaikutus, pienestä on tullut suuri ja vakavasti otettava. Luku rakentui eri lähteitä ja arviotiedosta. Siinä katsottiin, että käsityöyritysten määrä on noin 13000. Arvio sisälsi myös välillisen työllistämisen kuten materiaalityöntekijöiden, mutta ei suuria yrityksiä, joiden tuotantoprosessissa käytetään käsityötä. Tutkimukseen haastateltiin 300 yritystä, jotka oli poimittu käsi- ja taideteollisuusyhdistysten rekistereistä. Otantaan vaikutti se, että käsi- ja taideteollisuusyhdistysten rekistereissä on paljon tekstiilipainotteisia yrityksiä ja yleensä yrittäjiä, jotka valmistavat pienesineitä kodin sisustukseen ja asusteita. Ulkopuolelle jäivät yritykset, jotka valmistavat esimerkiksi huonekaluja tai soittimia.

Tässä tutkimuksessa (Lith 2005) oli toinen lähtökohta ja tarkoituksena laajentaa pohjaa ja saada mukaan käsityöyritykset mahdollisimman monipuolisesti. Otanta näkyikin edellisestä barometrista poikkeavina tuloksina ja vähentää tulosten vertailtavuutta. Käsityöyritysten työllistävä vaikutus arvioitiin myös hiukan toisin ja päädyttiin edellistä barometria pienempään lukuun, noin 20 000:n. Tämä ei kuitenkaan kerro käsityöalan työllistävän vaikutuksen vähenemisestä vaan erilaisesta lähestymisestä ja lähdeaineistosta. Edelleen ala on merkittävä ja työllistävä vaikutus on suuri. Mukana ovat lähinnä perinteiset käsityöammatit ja monia väheneviä ammatteja. Uusia käsityöammatteja ja palveluja on ollut vaikea tavoittaa. Tilastoinnin pohja kertoo enemmän entisistä ammateista kuin muuttuneesta elämästä ja siksi raporttiin tehty ansiokas käsityöyrittäjyyden ja käsityöammattien metsästys kertoo vain osan asiasta. Mikäli haluttaisiin täsmentää sitä, mitä ovat käsityöyritykset ja käsityöammatit ja kohdistaa tutkimukset täsmällisesti tähän ryhmään, tulisi perustaa oma rekisteri ja lisäksi tarkentaa määrittelyjä. Irlannissa kysymys ratkaistiin niin, että Crafts Counciliin perustettiin rekisteri, johon voivat maksutta liittyä kaikki tietyt kriteerit käyttävät käsityöläiset. Barometrityyppiset selvitykset tehdään vuosittain otantana rekisteriin ilmoittautuneille käsityöläisille.

Menestystekijänä onnistunut tuote

Mikä on käsityöyrityksen tuote, voiko se olla aineeton? Suomen kielen sana tuote on peräisin vuodelta 1847 ja se on tuoda sanan johdannainen. Tuoda sana tarkoittaa

puolestaan mm. seuraavaa: aiheuttaa, saattaa toteen, synnyttää ja poikia. (Suomen sanojen alkuperä 3, 328) Nämä sisällöt soveltuvat yhtä hyvin aineellisiin ja aineetomiin tuotteisiin. Monissa tutkimuksissa käsityöläisen suurimmaksi menestystekijäksi on todettu tuote. Hyvät, erilaiset tuotteet houkuttelevat ihmisiä ja tarjoavat keinon vahvistaa omaa persoonallisuuttaan. Ihminen haluaa olla ainutlaatuinen ja osoittaa tämän esimerkiksi pukeutumisellaan ja kodin sisustuksella. Käsityöläisellä on osaamista, joka mahdollistaa ainutlaatuisten tuotteiden valmistamisen. Käsityöläisen osaaminen, taito, on sellaista, jota jokaisella ei ole, ja taito on pitkän harjaantumisen tulos. Käsityöläiset ovat hyviä ongelmanratkaisijoita, jotka pystyvät toteuttamaan ratkaisuja yksilöllisiin tarpeisiin.

Tuotteita kutsutaan monilla nimillä. Esimerkiksi Ilmonen (1993) käyttää kuluttamiseen liittyvässä tutkimuksessaan yleensä sanaa tavara, mutta myös esine, hyödyke ja tuote. Kansatieteilijät puhuvat useimmiten esineistä. Muotoilun kieltä tutkinut Karihalme (1996, 261–263) puolestaan toteaa perusesinekäsitteitä olevan esine, tuote, valmiste, joihin liittyy suunnaton määrä alakäsitteitä. Artefaktinen eli ihmistekoinen olio on esine ja sen käsitteellinen identiteetti perustuu muutamalle yleiselle ominaisuudelle, jotka Karihalmeen mukaan lienevät pysyvyys, avaruudellisuus, rajallisuus, materiaalisuus ja elottomuus. Käsityötieteessä käytetään yleisesti sanaa tuote. Käsityöllä viitataan valmistusprosessiin ja sen tuloksena syntyvään tuotteeseen, produktiin.

Käsityöyrittäjä on sitoutunut vahvasti tuotteeseen ja valmistukseen ja hänen ammatti-identiteettinsä liittyy enemmän tähän kuin yrittäjyyteen. Monelle yrittäjäyys on tapa tehdä käsityöläisyydestä ansion lähde. Kovalaisen (2002, 26–27) mukaan käsityöyrittäjyydessä on olennaista *kyky sekä jalostaa oma taiteellinen panos kaupalliseksi, innovatoriseksi tuotteeksi että markkinoida ja myydä se*. Prosessissa yrittäjältä edellytetään kompromisseja tuotteen idean, kustannusten ja tuotteen myytävyyden suhteen, mutta samalla vahvaa uskoa idean kannattavuuteen. Joskus käsityötä tuhlataan sellaiseen, missä se ei tuota lisäarvoa ja asiakas voi kokea tuotteen liian kalliiksi.

Myös käsityöläisen persoonallisuus kiinnostaa. Kun joukolta kuluttajia kyseltiin heidän näkemyksiään käsityöyrittäjistä, nousi kaikkein selvimmin esiin se, että tuotteet koetaan yksilöllisiksi, kuin minua varten tehty. (Snell 2002) Kiinnostava käsityötuote herättää kysymyksiä siitä kuka tämän on tehnyt ja missä, miten tuote on syntynyt, mistä materiaali on peräisin. Joskus käsityöläinen koetaan myös vähän erikoiseksi ihmiseksi. Tämä saattaa olla myynnin kannalta huono asia. Miten suhtautua vakavasti ja luottaa yrittäjään ja vaikkapa tuotannon jatkuvuuteen.

Vuonna 2004 myönnettiin ensimmäisen kerran esimerkilliselle käsityöyrittäjälle Taito-palkinto (Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito 2004). Ehdokkaina oli 12 eri alueiden esimerkillistä yritystä. Kultakin yrittäjältä kysyttiin menestymisen salaisuus. Vastauksissa korostuivat tuotteisiin ja tuotekehitykseen liittyvät asiat, kuten *vahva design ja tuotekehitystyö, kokonaisuus, tuotesarja, laatu, kotimaisuus ja luonnonmateriaalit, jatkuva kiinnostus tuotekehitykseen, oma linja muotokielessä, luovuus, yksilöllisyys ja uusiutuminen*. Muut maininnat liittyivät yrittäjän osaamiseen ja verkostoitumiseen. Asiakaslähtöisyyden oli maininnut vain yksi yrittäjä, mutta todennäköisesti se oli niin itsestään selvä, että sitä ei tultu maininneeksi.

Käsityöyritysten tuotteet ovat todennäköisesti vielä pitkään pääasiassa konkreettisia esineitä, mutta aineettomien tuotteiden osuus kasvaa. Wilenius (2004, 14–16, 125–129) pohtii kirjassa Luovaan talouteen kulttuurin merkitystä Suomen kehitykselle. Hänen mukaansa talouselämän keskeisin trendi pitkällä aikavälillä on taloudellisen tuotannon ja kulutuksen dematerialisaatio, vähäaineistuminen. Yhä suurempi osa tuotteen arvosta on aineetonta, ja kulutuksessa tuotteiden ja palveluiden kulttuuriset ominaisuudet ovat yhä keskeisempiä. Merkittävin pääoma on intellektuaalinen, ja ainekeskeisyys ja omistamisen merkitys vähenevät. Kulttuuri-tuotanto tulee ylittämään merkityksensä ja liikevaihtonsa puolesta fyysisen tuotannon. Wileniuksen esittämä tulevaisuudenkuva ei ole vielä ihan arkea tavarapaljouden keskellä eläville suomalaisille. Voisiko ajatella, että materiaaliset tuotteet itseilmaisun välineenä korvautuisivat immateriaalisilla asioilla?

Yhtenä käsityöyrittäjyyden kehityssuuntana on yhteistyö matkailuelinkeinon ja tapahtumajärjestäjien kanssa. Käsityö saattaa olla merkittävä lisä kulttuuritapahtumassa. Tapahtuma puolestaan tuo yrittäjän ulottuville huomattavan määrään asiakkaita. Monessa maassa käsityö elää matkailun ansiosta. Matkailijat hakevat toisesta kulttuurista jotain erilaista. Käsityötuotteet pohjautuvat usein maan kulttuuriin, ja tuotteisiin voidaan kiinnittää tarinoita paikkakunnasta ja sen tapahtumista. Matkailija puolestaan kiinnittää näihin matkansa muistot. Käsityöllä on käyttämättömiä mahdollisuuksia yhtenä hyvinvoinnin ja ilon lähteenä ja se voi tarjota monelle ihmiselle mahdollisuuden keskittyä tai lähteen omaan luovaan ilmaisuun. Käsityöharrastuksen "tuotteistaminen" tästä näkökulmasta voi synnyttää uusia käsityöammatteja ja uutta yrittäjyyttä. Samoin käsityön ja korkean teknologian yhteistyö voi luoda uutta yrittäjyyttä.

Tähän tutkimukseen (Lith 2005) liittyvissä yrittäjähaastattelussa mainittiin menestystekijöinä laatu, hyvä palvelu sekä omaleimaiset tuotteet ja toiminnan taustalla oleviksi arvoiksi suomalaisuus ja ekologisuus. Aiemmin palvelu ei ole tullut suoranaisesti esiin, mutta todennäköisesti sillä on kuitenkin ollut merkittävä rooli. Käsityöyrittäjiltä tilataan usein tuotteita, jotka on muokattu asiakkaan tarpeisiin.

Käsityö hyvinvoinnin lähteenä

Käsityö tuottaa tekijöilleen paitsi yksilöllisiä tuotteita, elämäniloa, mahdollisuuden omaan ilmaisuun ja hyvinvointiin. Kauppa- ja teollisuusministeriön toimeksianosta keväällä 2005 valmistuu tutkimus, jonka tarkoituksena on selvittää käsityön ja hyvinvointisektorin yhteyksiä ja uusia yrittämisen mahdollisuuksia. Taito Innovaatiot -projektissa (ks. www.taitoinnovaatiot.fi) puolestaan kehitetään käsityön ja matkailun sekä tapahtuma- ja elämyspalveluiden yhteyksiä. Haasteena on myös miettiä käsityön ja uuden teknologian yhteyttä.

Käsityön merkityksiä koskeva tutkimus avaa lähtökohtia käsityölle hyvinvoinnin lähteenä. Tarkastelen kysymystä seuraavassa eräiden käsityöharrastusta sivuavien tutkimusten kautta. Niiden kautta avautuu käsityön ihmiselle tuottama kokemus. Asian ymmärtäminen on tärkeää pohdittaessa käsityön hyvinvointipalveluja. Metsämuosen (1997, 94, 282, 284, 286) mukaan käsityöharrastuksissa korostuvat luomisen tarve, mielikuvitus ja hyötymotiivi sekä uteliaisuus. Taitotason kasvaessa sosiaaliset motiivit saivat enemmän painoarvoa.

Anttila (1983, 112) tuli 1980-luvun alussa tekemässään tutkimuksessa siihen tulokseen, että käsityössä prosessilla sinänsä on suuri merkitys. Tutkimus käsitteli käsityön arvopäämääriä ja tutkimuskysymykseksi oli asetettu, prosessi vai produkti. Tutkimus osoitti, että käsityötä kohtaan tunnettavat asenteet ovat ensisijaisesti käsityön tekemiseen eli varsinaiseen prosessiin liittyviä positiivisia asenteita. Tuotosta kohtaan tunnettavat asenteet ovat toissijaisia ja kolmannella sijalla asenteet tuotteen funktiota kohtaan, jolloin sillä nähdään olevan taloudellista ja kodin viihtyisyyttä kohentava vaikutus.

Tekemäni kysely kolmen perinteisiä neulepaitoja käsittelevän kurssin osanottajille tukee Anttilan tulosta. Lisäksi kyselyssä tuli selvästi esiin käsityön tuottama ilo harrastajilleen. Harrastus oli myötäillyt ja joutanut eri elämänvaiheissa. Käsityö oli myös toiminut stressinlaukaisijana ja auttanut pääsemään vaikeiden elämänvaiheiden yli sekä tarjonnut mahdollisuuden olla omien ajatusten kanssa. (Luutonen 1992, 40–41) Prosessina käsityö on iloa ja työtä, lepoa ja ponnistusta. Heikkinen (1997, 86–88, 92) päätyi tutkimuksessaan siihen, että käsityö on osa persoonallisuutta ja identiteettiä ja se tuottaa tyydytystä ja kohottaa itsetuntoa. Tyydytystä tuo erityisesti yhä vaikeampien tekniikoiden hallinta.

Elämysten jäljillä -kirjoituskilpailu, joka liittyi taiteen ja kirjallisuuden koettuja vaikutuksia selvittävän tutkimushankkeeseen tuotti paljon kiinnostavaa tietoa mm. taiteen ja käsityön merkityksistä. Koko laajan hankkeen yksi keskeinen ajatus on se, että oman elämän merkityksen löytäminen on jokaiselle ihmiselle tärkeää, jopa

elintärkeää. Käsiyötä ja taidetta käsittelevät omaelämäkerrat vahvistavat ajatusta. Linko (1998, 311–313, 331, 334) tulkitsee, että taiteen tekeminen merkitsee "itseksi tulemista", oman itsensä kanssa keskustelemista, elämän merkitykselliseksi kokemista. Elämykset ovat yksilöllisiä, mutta samalla yksilö on yhteisön jäsen ja monesti on tärkeää tavata käsiyöpiirissä muita ihmisiä. Yleisesti on kyseessä yksilön pyrkimys suurempaan psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. (Linko 1998, 342).

Edellä esitetyissä tutkimuksissa tulee esiin oleellisia asioita käsiyön merkityksistä. Käsiyön tekeminen sinänsä on merkityksellistä ja siitä tulee osa tekijän persoonallisuutta ja se on tapa toteuttaa itseään ja vahvistaa identiteettiään. Käsiyö tarjoaa tilan olla omien ajatusten kanssa. Käsiyö on iloa, työtä, lepoa ja ponnistusta ja sillä pyritään fyysiseen hyvinvointiin. Käsiyön kytkeytyminen ihmisen keskeisiin tarpeisiin ja pyrkimykseen tasapainoon ja hyvinvointiin avaavat mahdollisuuksia käsiyön hyvinvointipalveluille. Haasteena on kehittää näistä aineksista toimivia palveluja.

Dårt, muotoilun palvelukeskuksen kauppa- ja teollisuusministerille valmistaman tutkimuksen raportissa (2004) hahmotellaan käsiyön mahdollisuuksia hyvinvointialalla. Hyvinvointiyrittämisen toimintamuodot on jaettu 1) henkisen hyvinvoinnin, 2) sosiaalisen hyvinvoinnin ja 3) fyysisen ja fysiologisen hyvinvoinnin tuotteisiin. Alustavasti käsiyöyrittäjien tuottamiksi hyvinvointipalveluiksi on kirjattu 1) rentoutus-, elämys ja virikeohjaustoiminta, 2) kuntoutukseen liittyvät toimintapalvelut ja 3) hoitoon liittyvä työskentelyterapia. (Kälviäinen 2004) Käsi- ja taideollisuusjärjestön käsiyökeskukset tarjoavat virikkeellistä vapaa-ajan toimintaa ja mahdollisuuksia valmistaa yksilöllisiä tekstiilituotteita käsiyökeskuksissa. Haasteena on tuottaa palvelut nykyistä tehokkaammin ja tavoittaa uusia asiakasryhmiä. Käsiyö on niin tuttua ja lähellä jokaista suomalaista, että aina ei mielletä palvelujen arvoa eikä olla halukkaita maksamaan niistä. Mahdollisuuksia on kuitenkin paljon, onhan hiljaisuus ja vesikin onnistuttu tuotteistamaan. Eikä siitäkään ole kauan kun liikunta väheni arjesta ja muuttui erilliseksi toiminnaksi. Kehitystyön yksi lähtökohta on käsiyön hyvinvointipalveluiden kytkeminen osaksi muita hyvinvointipalveluja.

Käsiyö voi toimia myös kielenä tilanteessa, jossa ihmisillä ei ole yhteistä puhuttua kieltä. Tämä on tullut esiin mm. maahanmuuttajien kohdalla. Työni kautta olen päässyt osallistumaan joihinkin tilanteisiin, joissa käsiyömasterit, jotka eivät ymmärrä toistensa äidinkieltä kommunikoivat sujuvasti ja välittävät osaamista. Tuoreessa väitöskirjassa osoitetaan, että käsiyö voi toimia myös välineenä kielenopiskelussa (Mainio 2005, A8).

Käsityö tukee kehitystä

Paikallisesti tuotetut korkeatasoiset esineet tarjoavat työtä ja vahvistavat alueen kulttuuria. Unesco on nostanut esiin kysymyksen oikeudenmukaisesta käsityöstä, joka hyödyttää kehitysmaiden käsityöläisiä ja vähentää köyhyyttä. Unescon ohjelmassa 2004–2005 (32C/5) kohdassa kulttuuri kommentoidaan käsityöhön liittyviä kysymyksiä. Käsityö nähdään toimintana, jolla on vanhat perinteet, mutta joka muuttuu ja kehittyy. Ohjelmilla vahvistetaan pienyrittäjyyttä ja toimintaa kohdistetaan erityisesti naisille ja nuorille. Käsityö liittyy kestäväan kehitykseen ja matkailuun. Myös markkinointia, messuja ja työpajatoimintaa tarkastellaan. Samantapaisia ajatuksia on esitetty markkinoitaessa ns. reilun kaupan tuotteita. Reilulla kaupalla tarkoitetaan toimintaa, jolla pyritään vähentämään köyhyyttä. (Redfern & Snedker 2002, 1) Lontoossa ilmestyvän Financial Timesin marraskuussa 2004 julkaisemassa erillisjulkaisussa, jonka teemana olivat joululahjat, on artikkeli afrikkalaisesta käsityöstä. (Crichton-Miller, 29–32) Artikkelissa käsityötä tarkastellaan uniikkina taidekäsityönä, jota myydään gallerioissa. Kirjoittaja suosittelee näitä esineitä sellaisille henkilöille, jotka mieluusti lahjoittaisivat lahjarahat hyväntekeväisyyteen, mutta kokevat tällaisen lahjakortin liian tylsäksi lahjaksi. Esimerkkinä tuotteista esitellään värikkäitä eläinhahmoja, jotka on kirjottu lasihelmin. Helmi-työllä on tuhatvuotiset juuret afrikkalaisessa kulttuurissa, mutta nyt sitä sovelletaan kokeilevaan taidekäsityöhön. Esineet ovat kalliita, jopa 900 puntaa kappale ja lisäksi niiden ostaminen hyödyttää suoraan niiden tekijöitä ja heidän yhteisöään. Ajatuksia reilusta ja oikeudenmukaisesta käsityöstä voisi hyvin soveltaa myös suomalaisen käsityön kehittämiseen.

Suomessa käsityöprojekteja on perusteltu ensisijaisesti työllistämisellä ja projekteja on suunnattu maaseudulle ja alueille, joille on ollut mahdollista saada rahoitusta Euroopan Unionin kautta. Kohteena ovat olleet monessa tapauksessa naiset ja nuoret aloittavat yrittäjät. Hankkeissa on kehitetty yksittäisiä yrityksiä ja vähemmän tehty laajempaa kehittämistyötä. Ehkä voimme oppia oikeudenmukaisen ja reilun käsityön ajattelusta ja soveltaa kehittämisprojekteihin.

Lopuksi

Käsityöammatit eivät ole staattinen joukko historiallisia katoavia ammatteja vaan erinimisiä ammatteja, joissa oleellista on luova työ, jota tekijä ohjaa ja jossa yhteys tekemiseen ja materiaaliin on kiinteä. Osa käsityöyrityksistä on helppo tavoittaa tilastoista ja osa kätkeytyy. Lithin (2005) tilastotutkimuksen arvio työllistäväs-
tä vaikutuksesta on rohkaiseva kun tiedetään, että siinä ovat mukana ne yritykset ja ammatit, jotka pystyttiin tavoittamaan tällä menetelmällä, eivätkä mukana olleet yli kymmenen henkeä työllistävät yritykset.

Uudet selvitykset muuttivat jossain määrin käsityöyritysten kuvaa, mutta monet jo aiemmin esille tulleet asiat saivat vahvistusta. Se, että alan yritykset ovat pieniä, oli jo ennako-oletus kun päädyttiin rajaamaan aineisto alle 10 henkilöä työllistäviä yrityksiä. Rajausta oli perusteltu vaikka käsityöyritys voisi olla myös yli 10 henkilöä työllistävä. Eräissä suurissa taideteollisuuden alan yrityksissä kuten Hackmanilla tai Alessilla tuotantoprosessiin sisältyy käsityötä. Tässä ei kuitenkaan tavoiteltu tämän tyyppisiä yrityksiä. Pienten yritysten kasvun kynnys on korkea. Tämä liittyy riskinottokyvyn puutteisiin ja käsityöyrittäjillä myös siihen, että yrittäjä haluaa itse hallita koko prosessin ja olla mukana työssä eikä toimia ensisijaisesti johtajana.

Pienille yrityksille luonteva tapa kasvaa on verkottuminen. Käsityöyritykset ovatkin mukana erilaisissa verkostoissa ja tekevät yhteistyötä. Yrityksistä 68 prosenttia tekee yhteistyötä oman alan sisällä ja 55 prosenttia muiden toimialojen kanssa. Yhteistyötä ammattioppilaitosten kanssa tehdään jonkin verran. (pky-selvitys 2004) Verkostossa omana yrityksenä käsityöntekijä voi ohjata työn kulkua ja päättää tuloksista. Suuren yrityksen johdossa ja strategisten päätösten tekijänä toimii harvoin käsityön ammattilainen vaikka toimiala liittyy siihen käsityöhön. Pieni yksikkö on kuitenkin haavoittuva ja sen sisällä ei voi olla kaikkea liikkeenjohdon ja markkinoinnin asiantuntemusta. Tästä syystä onkin tärkeää, että käsityöyrittäjän saatavilla on erilaisia neuvonta- ja koulutuspalveluja. Käsin tehty tulevaisuus -raportissa (2002) esitetty johtopäätös kasvu kannattavaksi, ei suureksi, pätee edelleen ja on käsityöyrityksille sopiva. Yritykset ovat pieniä ja kasvun kynnys on korkea, mutta ei sen velkaantuneempia kuin yritykset yleensäkin. Olisiko oikea johtopäätös: pieni ja varovainen?

Alan naisvaltaisuus on tämän tutkimuksen perusteella myytti ja perustui edellisten barometrien otantaan. Asia ei kuitenkaan ole yksiselitteinen kuten Lith (2005) osoittaa. Naisvaltaiset yritykset ovat yleensä pienempiä ja vähemmän kasvuhakuisia kuin miesvaltaiset. Edelleen naiset suosivat pehmeitä ja miehet kovia materiaaleja. Tämä johtuu Lithin (puhelin keskustelu 14.1.05) mukaan paljolti siitä, että naiset jo ammatinvalinnassaan ovat suuntautuneet aloille, joilla pieni yritys on luonteva. Siis kyse ei ole niinkään sukupuolikysymyksestä vaan toimialojen eroista. Irlannin Crafts Councilin rekisterissä naisyrittäjien määrä on hieman suurempi (52%) kuin miesyrittäjien. Rekisterissä ovat mukana yhtä lailla kovien ja pehmeiden materiaalien parissa työskentelevät yrittäjät. (The Irish Craft Industry 2002) Käsi- ja taideteollisuusalan koulutuksesta valmistuu enemmän naisia kuin miehiä, vaikka koulutuserot ovatkin jossain määrin tasoittuneet. 1990-luvun lopulla artesaanikoulutuksessa oli 70 prosenttia naisia kun määrä vuosikymmenen alussa oli vielä 75 prosenttia. (Hollo et.al. 2001, 98)

Käsityöyrityksen keskeinen menestystekijä on tuote. Rahallinen panostus tuotekehitykseen on kuitenkin hyvin vähäinen, jopa vähemmän kuin yrityksissä keskimäärin.

Pky-selvitys 2004-raportin mukaan käsityöyritykset käyttävät tuotekehitykseen 3.9 prosenttia liikevaihdosta kun osuus kaikilla mikroyrityksillä on 4.3 prosenttia. Lähivuosien aikana käsityöyrityksistä 21 prosenttia ei aio lisätä kehityspanostusta ja 30 prosenttia suunnittelee panostamista markkinointiin ja myyntiin, 16 prosenttia tuotanto- ja materiaalitoimintoihin, 13 prosenttia tuotekehitykseen ja laatuun sekä 6 prosenttia henkilöstön kehittämiseen ja koulutukseen. Tilastotieto voi kätkeä pienen luvun taakse harhan. Aiemmat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet selvästi tuotekehityksen merkityksen (ks. esim. Käsien tehty tulevaisuus 2002). Pienillä resursseilla toimivat yritykset eivät voi investoida yrityksen ulkopuoliseen tuotekehitysosaaamiseen. Olisiko niin, että tilastoissa ei näy yrittäjän oman työn osuus? Todennäköisesti tuotekehitykseen sijoitetaan paljonkin, mutta se on niin luonnollinen osa käsityöyrittäjän toimintaa, että sen osuutta ei erikseen arvioida. Asiaan kannattaisi kuitenkin panostaa vielä paljon enemmän ja hakea keinoja, joilla yrittäjät voisivat käyttää myös ulkopuolisia asiantuntijoita yrityksen kaikkein tärkeimpien asioiden kehittämiseen. Tähän tulisi kytkeä tutkimustieto kuluttajien käyttäytymisestä, ihmisten arvoista ja kehitystrendeistä. Käsityöyritysten tuotteisiin kiinnitetty merkityksiä kulttuurista, ympäristöstä, materiaaleista, valmistusprosessista ja tekijästä. Myös tämä kaipaa lisähuomiota ja onkin perusteltua avata kulttuurisia merkityksiä ja niiden hyödyntämistä esimerkiksi matkailijoille tarjottavissa tuotteissa.

Käsityöyritysten toimintaympäristöä tarkastelevasta selvityksestä ilmenee mielenkiintoisia tietoja alueellisista eroista. Näyttää siltä, että Lapissa yritykset toimivat kansainvälisesti ja Itä-Suomessa lähellä "luontaistaloutta". Etelässä markkinat ovat lähellä ja siksi toimitaan paikallisesti ja alueellisesti. Kaikkiaanhan käsityöyritykset toimivat ennen kaikkea kotimarkkinoilla ja varsinaista vientiä merkittävämpää on välillinen vienti esimerkiksi matkailijoiden mukana. (pky-selvitys 2004) Todennäköisesti vientiä voitaisiin kuitenkin lisätä oikeilla toimenpiteillä.

Miten eteenpäin, miten käsityöalan kehitystä voisi vauhdittaa ja miten seurata kehitystä? Tarvitaan käsityöyrittäjien ja heidän tuotteidensa myönteistä esille tuomista. Käsityön näkyväksi tekemisessä voidaan nojata tuotteiden ainutlaatuisuuden tuoman lisäarvon rinnalla yritysten merkitykseen omalle alueelleen ja siihen, että ne tukevat kestäväää kehitystä. Ihmisiä kiinnostavat tarinat ihmisistä ja heidän tuotteistaan. Myös osaaminen on jatkuvan ponnistelun kohteena kun kilpaillaan ihmisten mielenkiinnosta. Valtaosa yrittäjistä päätyy ammattiin alan koulutuksen kautta. Koulutus onkin kehityksessä tärkeässä roolissa.

Yrityspalvelut tulee saada nykyistä paremmin yrittäjien ulottuville. Todennäköisesti suuri osa käsityöyrittäjistä on ollut jonkun kehittämisprojektin toiminnassa mukana. Projektitoiminta on saattanut kuitenkin olla melko sattumanvaraista ja

lyhytnäköistä. Kehitystyössä on perusteltua siirtyä pitkäjänteisiin toimenpiteisiin. Yhteistyö on vahvistunut jonkin verran projektitoiminnan kautta, mutta siihenkin kaivataan määrätietoisempaa otetta ja tavoitteellisuutta. Tuotekehitys tarvitsee lisäpanostusta ja sitä tulee tarkastella uudelta pohjalta ja ottaa mukaan paljon nykyistä voimakkaammin palvelut ja muut aineettomat tuotteet. Kokonaisvaltainen ote ja yhteys muuhun tarjontaan kuten matkailuun tulee saada kiinteämmäksi ja luontevammaksi. Ehkä tämä muuttaa yrittäjän ammattikuvaa, mutta tarjoaa kasvun ja uudistumisen mahdollisuuksia.

Käsityöammatissa on keskeistä suora yhteys tekemiseen ja materiaaliin ja koko tuotantoprosessin hallinta. Käsityöyrityksen tuotteet ovat useimmiten kulutushyödykkeitä, mutta jossain määrin myös palveluita. Käsin tehty mahdollisuus tarkoittaa kykyä vastata yksilöllisiin tarpeisiin ja toteuttaa ainutlaatuisia tuotteita, jotka parantavat ihmisten hyvinvointia ja ympäristön laatua.

Kehittämisehdotuksia

Kehittämistoimenpiteiden kautta käsityötoimialan yhteiskunnallista merkitystä voidaan vahvistaa. Kokonaisvaltainen ja pitkäjänteinen muuhun yhteiskunnalliseen kehitystyöhön kytketty käsityöyrittäjyyden vahvistaminen on ensisijaista. Seuraavassa kehittämistarpeet tiivistetysti.

Yksittäisten projektien sijaan valtakunnallinen käsityön kehittämisstrategia ja siihen nojaavat kehittämishankkeet:

- toimialat ylittävän yhteistyön mahdollisuudet kuten hyvinvointiala ja matkailu
- tutkimus ja tuotekehitys, välineitä kuten käsityön "tekes", tuotekehityslainat ja stipendit
- käsityön yrityspalvelujen kehittäminen käsityöyrittäjien ulottuville
- käsityö näkyväksi ja uudet käsityöammatit esiin viestintäkampanjalla
- käsityöyritysten rekisteri Irlannin mallin mukaan osaksi Suomen Taitoverkkoa.

Lähteet

Anttila, P. 1983. Prosessi vai produkti? Tutkimus käsityön asenteista ja arvo- päämääristä. Helsinki: Kouluhallitus. Kokeilu- ja tutkimustoimisto Tutkimusselosteita no 43.

Anttila, P. 2001. Käsityöyrittäminen Suomessa - barometrien taustalla olevan tiedon tarpeesta ja olemuksesta. Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry:n tilaama asiantuntija-artikkeli.

Calonius, M. 2004. Luovan yhteiskunnan rakenteet, luovat toimialat ja muotoiluala. Keskustelunaiheita no 945. Helsinki: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos.

Florida, R. 2004. *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Basic Books.

Heikkinen, K. 1996. Mikä on kaunista käsityötuotteessa? Teoksessa Niininen, P. (toim.) *Tuote kulttuurissa. Esseitä yhteisön ja tuotteiden vuorovaikutuksesta*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu. Koulutuskeskus, 88–95.

Heikkinen, K. 1997. Käsityöt naisten arjessa. Kulttuuriantropologinen tutkimus pohjois-karjalaisten naisten käsityön tekemisestä. Helsinki: Akatiimi. Artefakta 4.

Hiltunen, J. 1907. Kotiteollisuuskomitean Mietintö; Liite 2. 1907. Selontekoja Suomen Kotiteollisuuden asemasta. Arvosteltuna v. 1906 Kuopiossa pidetyn yleisen käsityönäyttelyn perusteella. Helsinki: Kotiteollisuuskomitea, 62.

Hollo, M. Backman, H., Hakulinen, R., Katajisto, J., Koski, L. ja Pernu, M-L. 2001. Käsi- ja taideteollisuusalan koulutuksen arviointi. Arviointi 6/01. Helsinki: Opetushallitus.

Hyrsky, K. 2004. Käsityöyrittäjän identiteetin kehityspolkuja. Viisi erilaista kultaseppäyrittäjän työelämäkertaa. Lisensiaatintutkimus. Käsityötiede. Helsingin yliopisto.

Ihatsu, A-M. 2002. *Making Sense of Contemporary American Craft*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä tutkimuksia no 73.

Ilmonen, K. 1993. *Tavaroiden taikamaailma*. Tampere: Vastapaino.

Johnsson, R. & Äyväri, A. 1996. *Menestyvä käsityöyrittäjä - tutkimus*. Helsinki: Käsi- ja taideteollisuusliitto.

Karihalme, O. 1996. Muotoilun teorianaston termistymisen. *Acta Wasaensia* No 51. Kielitiede 10. Vaasan yliopisto.

Kojonkoski-Rännäli, S. 1995. Ajatus käsissämme. Käsityön käsitteen merkityssisällön analyysi. Turun yliopiston julkaisuja.

Komiteanmietintö 1989:17. Koti-, käsi- ja taideteollisuuskomitean mietintö. Helsinki.

Kotiteollisuuskomitean Mietintö; Liite 2. 1907. Selontekoja Suomen Kotiteollisuuden asemasta. Arvosteltuna v. 1906 Kuopiossa pidetyn yleisen käsityönäyttelyn perusteella. Helsinki: Kotiteollisuuskomitea.

Kovalainen, A. 2002. Mitä käsityörittäjä on? Luutonen, M. & Äyväri, A. (toim.) Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityörittäjyyteen. Helsinki: Sitran raportteja 24, 11-31.

Kälviäinen, M. 2004. Käsityörittäjyyden uudet liiketoimintamahdollisuudet -selvitys. Väliraportti. Därt Muotoilun palvelukeskus. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Joensuu.

Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito 2004. Taito-palkintoehdokkaiden vastauslomakkeet.

Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityörittäjyyteen. 2002. Luutonen, M. & Äyväri, A. (toim.) Helsinki: Sitran raportteja 24.

Käsiteollisuuden luonne, ongelmat ja toimenpide-ehdotuksia. Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 23/1995. Helsinki.

Käsityörittäjien tila. Vuoden 1998 barometri. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Käsi- ja taideteollisuusliitto ja kauppa- ja teollisuusministeriö.

Käsityörittäjien toimintaympäristö ja kehitysnäkymät (Pky-selvitys) 2004. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Tietoykkönen.

Käsityörittäjien tuotteet. 2002. Omnibus. 2/2002. Helsinki: Taloustutkimus. (paina maton)

Käsityörittäjien tila ja kehitys. Vuoden 2000 barometri. 2001. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Käsi- ja taideteollisuusliitto.

Lith, P. 2005. Käsityörittäjä Suomessa 2000-luvulla - yritykset ja alan keskeiset kehityslinjat. Tutkimuksia ja raportteja 4/2005. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Linko, M. 1998. Paperille, kankaalle ripustan unelmani, pelkoni, vihani. Teoksessa Eskola, K. (toim.) Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäntarinoissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 311–378.

Luutonen, M. 1992. Kansanomaisen käsityön symboliarvo. Tutkimus korsnäsinpaidasta. Sivulaudaturtyö (painamaton). Helsingin yliopisto. Käsityönopeuttajan koulutuslinja.

Luutonen, M. 2002. Käsityötuotteisiin ja palveluihin liitetyt merkitykset. Luutonen, M. & Äyväri, A. (toim.) Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityörittäjyyteen. Helsinki: Sitran raportteja 24, 72–101.

Luutonen, M. 2004. Henkilökohtainen tiedonanto, puhelinkeskustelu M. Hollon kanssa ja sähköposti M. Hollolta 17.12.2004.

Mainio, T. 2005. Maahanmuuttajat oppivat suomea tekemällä käsitöitä. Helsingin Sanomat 4.2. Sanoma Osakeyhtiö, A8.

Metsämuuronen, J. 1995. Harrastukset ja omaehtoinen oppiminen. Sitoutuminen, motivaatio ja coping. Teoreettinen tausta, rakenneanalyysi ja sitoutuminen. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 146.

Metsämuuronen, J. 1997. Omaehtoinen oppiminen ja motiivistruktuurit. Helsinki: Opetushallitus. Tutkimus 3/1997.

Mäkinen, L. 1908. Kotiteollisuuskomitean mietintö; Liite 3. Aineksia Suomen kotiteollisuustilastoon. Tutkielma valtiona Kotiteollisuuskomitean toimesta. Helsinki.

Redfern, A. & Snedker, P. 2002. Creating Market Opportunities for Small Enterprises: Experiences for the Fair Trade Movement. Seed Working Paper No. 30. Geneva: International Labor Office.

Rintaniemi, P. 2002. Käsiyötuotteisiin ja -palveluihin liitetyt merkitykset. Kommentti. Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsiyöyrittäjyyteen. Helsinki 2002: Sitran raportteja 24, 106–109.

Snell, P. 2002. Kvalitatiivinen tutkimus kuluttajien suhtautumisesta suomalaisten käsiyöyrittäjien tuotteisiin. Helsinki: Tutkimuspalvelu Pipsa Snell. (painamaton)

Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 3. 2000. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

The Irish Craft Industry 2002 – A Summary. Crafts Council of Ireland.

Unesco. 2001. International Craft Trade Fairs. A practical Guide. Unesco Publishing.

Unesco. Programme 2004-2005 (32C/5) Division of Arts and Cultural Enterprise. 21.12.2004. <http://portal.unesco.org/cultur>.

www.hantverksakademin.com 29.12.2004. Vad är hantverk? Förteckning över 305 yrken. Stockholms hantverksförening.

Wilenius, M. 2004. Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Helsinki: Edita.

Äyväri, A. 2002. Käsiyöyrittäjät verkonkutojina. Luutonen, M. & Äyväri, A. (toim.) 2002. Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsiyöyrittäjyyteen. Helsinki: Sitran raportteja 24, 110–139.



HANDELS- OCH INDUSTRIMINISTERIET

Besöksadress

Postadress

Alexandersgatan 4
00170 HELSINGFORSPB 32
00023 STATSRADETTelefon (09) 16001
Telefax (09) 1606 3666

Publikationsseriens namn och kod

HIM Publikationer
10/2005

Författare Projektering och Analys Pekka Lith Pekka Lith		Publiceringstid Maj 2005
		Uppdragsgivare Handels- och industriministeriet
		Organets tillsättningsdatum
Titel Hantverkarföretagsamheten i Finland på 2000-talet		
Referat Handels- och industriministeriets branschutredning om hantverkarföretag ger en allmän bild av i vilka former hantverkarföretagsamhet förekommer, dess företagsstruktur och utvecklingstrender. Föremål för beskrivningen är också tillväxtföretagsamheten i branschen, företagens ekonomiska framgångar på 2000-talet, de viktiga marknaderna och företagsverksamhetens utvecklingsbehov. I Finland var uppskattningsvis 9 000–10 000 hantverkarföretag verksamma år 2003, och de sysselsatte direkt närmare 14 000 anställda. Om man räknar med de indirekta verkningarna på sysselsättningen sysselsätter hantverkarbranschen cirka 21 000 personer. Hantverkarföretag är alla de företag inom vissa branscher, vilka har färre än 10 anställda och tillverkar konkreta produkter manuellt och med hjälp av manuellt drivna maskiner eller producerar reparationstjänster för dessa produkter. Antalet hantverkarföretag, personalen och omsättningen har hos oss ökat långsamt från medlet av 1990-talet. Hantverkarföretag kommer sällan in på ett tillväxtspår, utan de förblir små företag med firmaform, vilka oftast sysselsätter endast företagaren själv. Visserligen kan det också i stora företag finnas verksamhet av hantverksnatur, vilket höjer branschens verkningar på sysselsättningen i samhällsekonomin. En viktig utmaning för Finland vore att utveckla hantverkarföretagsamheten. Hantverkarnäringarnas andel av produktionen och sysselsättningen har hos oss hela tiden sjunkit bl.a. till följd av den ökande billigimporten som grundar sig på serieproduktion. Av de traditionella hantverkarbranscherna har i synnerhet tillverkningen av textilier, kläder och läderprodukter varit i farozonen. Det finns emellertid stora skillnader mellan hantverkarbranscherna. I vårt land finns hantverkarbranscher som har lyckats öka sin omsättning och personal och där priset inte är den avgörande konkurrensfaktorn utan hög kompetens, toppkvalitet och individualitet. Till dessa hör bl.a. tillverkning av båtar, sportredskap eller instrument. Symtomatiskt för de hantverkarbranscher som har tillväxtpotential är att deras marknad är global men att med dem dock inte sammanhänger någon omedelbar rädsla för att produktionen skall flyttas till länder med billigare kostnadsnivå vilket är fallet när det är fråga om serieproduktion. Inom hantverkarbranscherna anses marknadsföringen av produkter generellt vara det mest centrala utvecklingsobjektet. Dessutom intresserar sig företagarna särskilt för utvecklingsprojekt som hänför sig till export, eftersom det med ett litet företags resurser är svårt att ensam utvärdera exportmarknaden eller inleda exportverksamhet. Produktutvecklingen är viktig för ett hantverkarföretags framgång. Produktutvecklingen är för många hantverkarföretag en mer eller mindre fortgående utvecklingsprocess, där gamla produkter omformas och nya produkter släpps ut på marknaden. Produktutvecklingen kan också ske på kundernas önskemål eller i samarbete med kunden i synnerhet i individuellt skräddarsydda produkter. Kontaktperson vid handels- och industriministeriet: utvecklingschef Sirpa Alitalo, tfn (09) 1606 3680		
Nyckelord hantverkarsektorn, företag, företagare, marknad		
ISSN 1459-9376		ISBN 951-739-870-0
Sidoantal 91	Språk Finska	Pris 17 €
Utgivare Handels- och industriministeriet		Förläggare Edita Publishing Ab



MINISTRY OF
TRADE AND INDUSTRY

Aleksanterinkatu 4 P.O. Box 32 Tel. +358 9 16001
FIN-00170 Helsinki FIN-00023 GOVERNMENT Helsinki FINLAND
FINLAND Telefax +358 9 1606 3666

Series title and number of the publication

MTI Publications
10/2005

Authors Planning and Consultancy Services Pekka Lith Pekka Lith	Date May 2005	
	Commissioned by Ministry of Trade and Industry	
	Date of appointment	
Title Craft Entrepreneurship in Finland in the 21st Century		
Abstract The Ministry of Trade and Industry's sectoral report on craft enterprises gives an overall picture of the forms, corporate structure and trends of craft entrepreneurship. Growth entrepreneurship, economic success of firms in the 21 st century, the core markets and business development needs in this sector are also described. In 2003 approximately 9,000–10,000 craft enterprises directly employing nearly 14,000 people operated in Finland. Including the indirect employment effects, the craft industries provide employment to around 21,000 persons. Craft enterprises are all the firms with less than ten employees that operate in certain sectors producing concrete products manually or by utilising manually operated machines or providing repair services for these products. In Finland the number, personnel and turnover of craft enterprises have been on a slow increase since the mid-1990s. It is only seldom that craft enterprises drift to the growth track, but they remain small firms that operate under a registered firm name and provide employment only to the entrepreneur him- or herself. On the other hand, large companies, too, may carry out activities similar to handicraft, which raises the industry's employment effects in national economy. Development of craft entrepreneurship would be an important challenge for Finland. The share of craft industries of production and employment has continuously decreased e.g. as a result of the growth of cheap imports based on serial production. Of the conventional craft industries, especially production of textiles, clothing and leather products have been at risk. However, there are big differences between the craft industries. There are Finnish craft industries that have managed to increase their net sales and personnel and in which price is not a decisive competition factor, but high expertise, top quality and uniqueness. Among these are industries producing boats, sports equipment or musical instruments. It is characteristic of craft industries with growth potential that their markets are global, but they are not, however, connected with immediate fear of the production's transfer to countries of lower cost levels, as in the case of serial production. In craft industries, marketing of products is generally considered to be the most important development object. In addition, entrepreneurs are particularly interested in development projects related to exports, as it is difficult to evaluate the export markets or start exporting with the resources of a small firm alone. Product development occupies a prominent position in the success of a craft enterprise. It is for many a craft enterprise a more or less continuous development process in which old products are modified and new products are launched onto the market. Product development may also be carried out at a request of the customers or in cooperation with the customer especially in the case of individually tailored products. Contact person at the Ministry of Trade and Industry: Head of Development Sirpa Alitalo, tel. +358 9 1606 3680		
Key words craft industry, enterprise, entrepreneur, market		
ISSN 1459-9376	ISBN 951-739-870-0	
Pages 91	Language Finnish	Price € 17
Published by Ministry of Trade and Industry		Sold by Edita Publishing Ltd